

3.0

Domače in tuje
Živali v podobah.

Slovenski mladini v poduk in kratek čas

opisal

Fr. Erjavec,
profesor na c. kr. realki v Gorici.

Na svitlo dala

Družba sv. Mohora.

V. zvezek:
Golazen.

Slov. scienc. 40. 30

V Celovcu.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora.

1873.

26085 II d.f.

II 26085 c 4

Z dovoljenjem vis. čast. Krškega knezoškofijstva.

Ø 4032/1950

Vvod.

Nadaljevaje opis domačih in tujih živali izročamo svojim bralcem p e t i vezek obsegajoči **golazen**.*) V vvodu k pticam smo rekli, da so ptice človeku med vsemi živalimi najbolj k srcu prirasle, da so v pravem pomenu njegove prijateljice. Kaj tacega pa ne moremo reči o živalih, ktere mislimo blagovoljnemu bralcu v tem zvezku pripeljati pred oči. Ravno narobe! Skoro pred vsemi živalimi tega krdela ima človek že prirojeni, ali bolj rekoč, po odgoji vcepljen strah; vse so mu pa — z malimi izjemami — mrzke in ostudne, nektere celó skrivnostne, pošastne in strašne. Ne samo plaho žensko obhajajo slabosti, ako krastača ali pa tudi navadna žabica skoči na poti proti njej, tudi mož se nehoté zdrzne, ako pred njim v suhem listji zašumi martinček ali slepec, in devet in devetdeset izmed sto se jih bo premislilo, predno bo v roke vzel zelenega kuščarja ali kačo belouško, da si je dostikrat čul ali bral, da so nedolžne živalce, človeku na nikakoršno škodo. Ali prirojena stud in naučeni strah pred to golaznijo je veči nego bolje znanje in razum.

V teh živalih se strinja več lastnosti, ki človeka od-

*) Pri tej priliki ponavljam svojo prošnjo do vseh rodoljubov in prijateljev prirode, da mi izvolé priobčiti njim znana, po raznih krajih naše domovine navadna živalska imena, zlasti ptičja in ribja.

bijajo od njih. Mnoge imajo nenavadno, čudno, časih celó grdo vnanjo postavo. Tudi mu nij po vseči njihovo gibanje, naj si že bo leno in počasno kobacanje ali pa strelovito hitro šviganje, katero ga s strahom navdaja. Izkušnja ga uči, da so nekatere med njimi zaradi svoje velikosti in moči, druge pa — če tudi majhne in slabe — zaradi strupa njemu samemu nevarne. In mnoge druge, s katerimi bi se gledé na njihovo postavo in neškodljivost morebiti še najpred sprijaznil, postanejo mu mrzke, ako jih vzame v roko, kajti so mrzle, mokre in nekaterim se celó iz kože cedé gnjusni in ostrí sokovi.

Zato se človek rad ne peča s to golaznijo, nij mu dosti mari, kako živi in kaj dela, ne preiskuje mnogo, ali mu je na korist ali na kvaro. Kjer jo vidi, beži pred njo, če je pogumnejši, jo pobije brez razložka. Z nobeno se nij poprijaznil, nobene nij vzel pod svojo streho, nobene nij pridružil svojim domačim živalim.

Nekatere med njimi so se pa človeku zaradi te ali one lastnosti zdele imenitne, a ker jih bliže nij poznal, zmišljal jim je čeznatorne moči, ustvaril si jih je kolikor mogoče skrivnostne in pošastne ter jih potem vpletal v svoje pravljice, na nje osnival mnoge vraže in predsodke, pametnejši je pa z njihovo pripomočjo sleparil neumne lehkovernike.

Od dosle opisanih živali, od sesavcev in ptic se te živali posebno neugodno ločijo, da večidel nimajo nikakoršnih umnih zmožnosti. Pač so lahko razdražljive, jeznarite, zlobne in potuhnjene, toda o njih nij moči reči, da so kedaj vesele ali žalostne, nagajive ali razposajene. Veči del so tope in malomarne, druge bolj živahne pa s slepo strastjo napadajo vse brez prevdarka, brez zvijače. Prave nevarnosti nikoli ne ločijo od na-

mišljene, tudi jih izkušnja ničesa ne nauči. Kača na pr. bode zmerom z enako togoto vgriznila v palico, kolikorokrat jej jo približaš, če si je tudi že vse zobe na njej polomila.

Z drugimi živalimi nimajo nikakoršne prijaznosti, nikakoršne tovarišije. Še med seboj se navadno ne družijo, nikoli jih nij videti, da bi se med seboj igrali. Ugodnost kraja ali obilnost hrane jih res časih privabi v večem številu, toda ena se ne zmeni dosti za drugo, vsaka živi na svojo roko. Tu nij opaziti nobene družnosti, tu nij videti, da bi ena žival za drugo kaj storila, da bi se n. pr. ena za vso družbo postavila na stražo ali kaj enacega. Takisto ne opazujemo pri njih nikakoršnega umetniškega nagona, kateremu smo se pri sesavcih in pticah tolikokrat morali čuditi. Še posebnega čutja za njihove mlade pri teh živalih ne opazujemo. Vsa skrb za zarod se večidel kaže v tem, da svoja jajca pokladajo na taka mesta, ki ugajajo mladičem.

Golazen se najboljše počuti v toplih in ob enem mokrotnih krajih. Zato jih največ nahajamo po zaduhlih, soparnih goščavah vroče Amerike in vzhodne Indije. Čim hladnejše podnebje, tem manj je te živali, mrzli sever pa nima nobene več.

Vsa golazen je več ali manj roparska derhal, katera pa svoj plen ne trga na kose, kakor roparji med sesavci in pticami, temveč ga golta celega ter se zraven dostikrat napenja in davi, da jo je gnjusno gledati. Nažrta leno leži in prebarlja, potem pa more zopet dolgo stradati, nekatere po več mescev, še celó leto dni.

Rastó prav počasi. Naša navadna povodna žaba doraste stopram v četrtem letu. Želve rastó sosebnó po-

časi, a učkajo veliko starost, celó užete so živele čez sto let.

Njihova kri je sicer rudeča, toda teka prav počasi po truplu in nima samovlastne toplote, temveč ta raste in pada, kakor se spreminja vnanja toplina. V zvezi s tem je tudi počasno dihanje, katero se še celó za dalje časa lahko ustavi brez posebne škode za žival. Ako k temu še pomislimo, da imajo jako malo možganov, potem nam ne bo samo razumljiva njihova malomarnost, lenost in topost, temveč si bomo tudi lahko tolmačili njihovo čudovito trdoživost in nečutnost. Želve z zavezanimi usti in zapečatenimi nosnicami so živele več mesecev. Želva z odrezano glavo je še enajsti dan gibala z nogami, in odrezana glava še drugi dan grize. Žaba, ki je v ledu zmrznila, da se dá prav lahko na kosce lomiti, zopet oživi, ako se led počasi raztaji. V zvezi s to trdoživostjo je tudi čudovita lastnost, da nekaterim izgubljeni udje, n. pr. rep, noge in celó oko z nova zrasto. Močerad n. pr. se ne zmeni mnogo, ako mu odrežeš nogo, za nekoliko tednov mu izraste nova.

Na zimo se pri nas, in sploh po mrzliših krajih, golazen zarije v močvirja, v blato, pod mah ali se skriva v podzemeljske luknje in dupla, otrpne in spí trdno do prihodnje pomladi. Speča golazen je videti popolnoma mrtva. Ves čas je brez jedí, ne diha, ne gane se, ako jo bôdeš ali režeš, kakor bi bila mrtva. Ako po zimi nastanejo topli dnevi, se probudé, pa zopet zaspé, ko se povrnejo mrazovi. Ako spečo preneseš v toplo izbo, se bode tudi zbudila in ostala budna. V vročih krajih se ob času največe vročine mnogo golazni tudi zarije globoko v blato, otrpne in spí do prvega dežja.

O koristi se pri teh živalih skoro ne dá govoriti, na

vsak način je prav majhna in neznatna, škoda pa pri nekaterih velika. Človek zato živi z njimi v vednem sovraštvu in to po pravici. Žival, ki je človeškemu življenju nevarna, gotovo ne zasluži usmiljenja. Dobro delo bodeš storil, ako ubiješ strupenega gada in s tem morebiti od svojega bližnjega odvrnil nesrečo. Prav tudi storiš, če ubiješ kačo, ki je gadu podobna, ako tudi znabiti nij strupena.

No pri vsem tem se bomo prepričali, da mnoga golazen nij tako strašna, kakor si jo ljudje navadno mislijo, da so nekatere zelo razupite vendar prav nedolžne živalce in še celo naše dobrotnice, katerih ne samo da jih ne bi smeli preganjati in zatirati, temveč še celo braniti in varovati. Pa tudi ne gledé na korist je vredno in potrebno, da tudi nje bolje poznamo, ker pravo znanje bistri sodbo, zatira predsodke in prazno-verje in izkorenjuje vraže in sleparije.

Opis golazni.

1. Močvirna želva.

Čudna žival! Deček, ki je prvokrat v mestu videl želvo, je prišedši domov pravil svojim tovarišem, da je videl čudno žabo, ki je imela roženo skledico po sebi poveznjeno, tako da je bila samo glava in noge zunaj, in še te je žival tekoj k sebi pritegnila in pod skledico skrila, kakor jo je hotel kdo prijeti. Ta dečkov opis, da si je pomanjkljiv, vendar nij brez vsega. In res, ko bi žival mogli izluščiti iz rožene skorje, prišla bi na dan četveronogata, žabi nekoliko podobna žival, samo da ima glavo nasajeno na precej dolgem vratu in da se truplo končá v neprekratek repek. Toda rožena skledica nij samo po živali poveznjena, temveč žival je na njo s svojimi kostmi prirastena in ne more nikakor izpasti

Pod. 1. Močvirna želva.

iz nje, ako bi tudi črepino in kožo na okoli prerezali.

Ako bolj natanko pogledamo želvo, prepričamo se, da ima tudi na trebuhu črepino, samo da nij zbočena kakor hrbtna, temveč plošnata. Hrbtna in trebušna črepina se v sredi zrasete in naredite tako rekoč koščeno škatljo, v katero je žival s truplom vklenjena, in ki je spredaj in zadaj odprta, da more žival glavo,

noge in rep izpod črepine pomoliti, v nevarnosti jih pa zopet nazaj potegniti. Kinezi torej želvo imenujejo: **Kost zunaj — meso notri.**

Gornja hrbtna črepina zrastena je s hrbtiščem in z rebri, spodnja pa s prsno kostjo. Črepina je iz iste snovi kakor kost, namreč iz apna, po vrhu je pa še z roženimi ploščicami pokrita. Po glavi, vratu in nogah ima debelo luskavo kožo, ki je na vratu nekako ohlapna in nagubana. Čeljusti so brez zob, imajo samo rezne ostre robove ter so nekoliko podobne ptičjemu kljunu, kajti tudi želva ima koščene čeljustnice vtaknjene v rožene nožnice.

Močvirna želva je z repom vred dolga kacic 14 palcev, brez repa 10. Hrbtna črepina ima 13 srednjih in 25 obodnih roženih pločic, trebušna pa 12. Zgoraj je črnikasta, sem ter tje rumeno pikčasta, spodaj pa blede rumenkasta in rjavo lisasta. Glava je telebasta, nosnice majhne, jezik mesnat. Kratke precej neukretne noge imajo med prsti plavno pečico, a na vsakem perstu špičast kremplj.

Ta želva stanuje po močvirjih, ribnjakih in počasi tekočih vodah, ter je razširjena posebno po južni in vzhodni Evropi. Na Kranjskem se po Freyerji nahaja v ribnjaku pri Prilozji blizu Gradca na Dolenjskem. Na Hrvaškem sem jo našel v reki Uni na več krajih. Pri Presečenem Kamenu na turški meji sem enkrat dobil sosebno veliko, toda možu, ki jo je imel z drugimi stvarmi prinesiti za menoj, se je tako studila, da jo je vrgel proč, rekoč, da take gnjusobe ne bi nosil za nikakoršen denar. Nahaja se dalje tudi v Istri, posebno pogosto pa v Dalmaciji in dalje na Turškem, pa tudi na Ogerskem, Ruskem, Laškem in sem ter tje na Nemškem.

Pa tudi v krajih, kjer močvirna želva nij ravno redka, jo človek vendar malo kedaj vidi, ker je po dnevi v vodi skrita in samo po noči pride na kopno. Na suhem počasno koraka, ali vendar hitreje, nego mnoge druge. Jako je plaha, kakor jo kaj uznemiruje,

se hitro pobere v vodo, kjer je pa prav za prav doma in najbolj varna.

Želva je roparska žival. Lovi vodne žužke in polže, črve in tudi ribice. Loti se celo večje ribe, pograbi jo za trebuh, da se izkrvavi, potem jo na dnu vode obere do kostij. Mehur odgrizne in ta splava na vrh. Kjer je na vodi pogosto videti ribje mehurje plavati, je znamenje, da močvirne želve v njej prebivajo.

Jeseni se zarije v blato in leži kakor mrtva do prihodnje spomladi, ko jo toplejše solnce zopet probudi k življenju.

Kmalu potem se iz vode po noči čuje neko žvižganje. Želve se sklicujejo in pariyo. Ne dolgo potem znese samica kacic deset jajec, ki so debela kakor golobja, lupina je s konca mehka, pa se kmalu strdi. Ko ima želva jajca nesti, gre zvečer iz vode na kopno, poišče pripravno suho in mehko mesto in vrta z repom luknjo. Ako z repom ne izhaja, koplje tudi z zadnjima nogama, zdaj z eno, zdaj z drugo. V eni uri je luknja izkopana. Kmalu potem začne nesti. Ko dá jajce od sebe, je prestreže na eno zadnjih nog in je položi v jamo. Drugo jajce vjame na drugo nogo, ter je nese v jamo in tako naprej, da je vse zvršeno, kar se zgodi k večjemu za pol ure. Ko si je malo počila, začne luknjo zasipavati. Z zadnjima nogama paha prst v luknjo, potem jo pohodi in potepta ter jo pogladi s trebušno črepino sukaje se hitro v krog. Vse delo je končano v kacic treh urah. S tem je izpolnila vse matrne dolžnosti, dalje se več ne peča za svoje otroke. Torej je pregovor: gleda, kakor želva svoja jajca, prazen in ničev. Meseca junija — nekteri pa menijo, da stopram drugo leto — se izvale mlade želvice in tekoj hité v vodo. Mlade že imajo trdo, toda belo in skoro prozorno črepino, ki pa kmalu začne rudeti in pozneje temneti.

Živalice rasto prav počasi, čez tri leta niso daljše, kakor 1 palec in težke nekaj malega čez 1 lot, ter — kakor sploh vse želve — čakajo veliko starost. Zato je želva Japancem, katerim se dolgo življenje dozdeva

največa sreča, podoba prave blaženosti. Tudi v sužnosti živé dolgo in se dobro počutijo, ako se jim pokladajo črvi in polži. V Parizu je močvirna želva živela 6 let brez vse hrane.

Močvirno želvo jedó sem ter tje; toda mnogim se gnjusi. Na Pruskem imajo Nemci prazno vero, da se prasci dobro redé in hitreje spitajo, ako je želva v pomijah, zato jo drže v pomijskih posodah. Na vsak način je škoda, ki jo dela močvirna želva med ribami, mnogo večja, nego njena korist.

Drugi kraji, zlasti vroči in ob enem vodnati, imajo mnogo več želv. Posebno bogata je Amerika, zlasti severna, kjer živi kacic 20 različnih vrst. Nekatere so velike in močne roparice, ki se razkačene celó v človeka zaganjajo.

Med te spada:

Hlastavka ali dolgorepa želva, ki je 3 do 4 črevlje dolga in 40 do 50 funtov težka. Lehko jo je poznati po dolgem vratu, sosebnó pa po dolgem in močnem repu, ki je zgoraj s koščeniimi luskami nazobčan. Gornjo čeljust ima prek dolnje zakrivljeno kakor kljun pri pticah ujedah.

Hlastavka prebiva po rekah in močvirjih zedinjenih držav v severni Ameriki. Jako je hudobna, grize in hlasta okoli sebe in ne spustí z lepa, kar je enkrat popala. Race, ki plavajo po vodi, pograbi za noge in jih potegne pod vodo; precej debelo palico pregrizne kakor bi jo odrezal. Zaganja se celo v človeka in ga lahko hudo rani, zlasti v vodi.

Hude roparice so tudi:

Mehkoroge želve, pri katerih črepina nij trda koščena, temveč mehka in hrustančasta, tudi nij po vrhu pokrita z roženimi pločicami temveč z mehko kožo. Razen tega imajo dolg rilec in mesnata ustna. Ena od teh, z l o b n a ž e l v a imenovana, živi v severni Ameriki

in tehta 40 funtov in še črez. Loví in kolje ribe, vodne ptice in mlade aligatorje (amerikanske krokodile). Zarad okusnega mesa jih lové, toda pri tem delu je treba oprezno ravnati, ker ujeta žival kakor besna grize in popada okoli sebe.

Naj omenimo še najostudnišo sladkovodno želvo iz južne Amerike z imenom:

Matamata, dolga blizu 3 črevlje. Grdoba ima nos podaljšen v rilec, koža na bradi in na vratu je čudno nabrana in zgubana, od nje visé dolge kožnate rese, kar žival dela neznansko grdo. Zraven še smrdí kakor kuga. Indijani jo pa vendar jedó.

Ne samo od teh imenovanih marveč od vseh drugih sladkovodnih želv je meso okusno ali vsaj vžitno, da si ravno se ga Evropejec kmalo preobje. Še večo vrednost imajo pa želvina jajca, ne samo ker so slastna in okusna kakor nobena druga, temveč še posebno zato, ker se iz njih v južni Ameriki kuha prav okusno olje. Humboldt je obiskal v Orinoku nek otok, ki je imeniten zarad množine želvinih jajec in piše o njem med drugim: Okoli enajste ure predpoldne smo ustavili čoln na otoku, ktereга Indijani iz misijona Uruana smatrajo za svojo lastnino. Našli smo tu več ko 300 Indijanov, ki so po rodovih razvrščeni polegli pod šatore iz palmovih vej. Vsak rod je bil za se ter se je ločil od družih po barvi, s katero so si kožo pomalali. Med njimi smo opazili nekaj belih trgovcev, ki so prišli od Indijanov skupljevati želvino olje, našli smo tudi misijonarja iz Uruane. Pravil nam je, da je zarad pobiranja jajec prišel le-sem z Indijani, da bi jim vsaki dan pod milim nebom mašo bral ter se preskrbel z oljem za oltarno lampo, posebno pa, da med Indijani vzdrží mir in red.

V društvu tega misijonarja in necega trgovca smo obhodili otok. Bili smo na peščeni planoti. Rekli so nam: Kakor daleč seže oko ob bregovih, ležé želvina

jajca v pesku. Misijonar nam je tudi pokazal s palico, katero je vtikal v zemljo, kako daleč sega jajčna plast. Že meseca januarja se začno želve — stare tehtajo 40—50 funtov — zbirati v brezštevilnih krdelih na pesku, da se solnčijo. V začetku meseca marca se združijo raztresena krdela in plavajo do otokov, kjer navadno jajca nesó. Nekoliko dni, predno začno nesti, jih je na tisoče v dolgih vrstah videti na bregovih, kako stegujejo vratove iz vode ogledovaje, ali jim ne preti kaka nevarnost od ljudi ali od tigrov. Indijanom je mnogo na tem ležeče, da krdela ostanejo skupaj, zato razpostavijo straže, da živali v miru jajca nesó. Straže opominjajo čolne, naj brodijo po sredi reke in naj želv s krikom ne odganjajo.

Želve nesó samo po noči, ali začno tekoj po solnčnem zahodu. Žival skoplje z zadnjima nogama tri črevlje široko in dva črevlja globoko luknjo. Želvam se tako mudí, da nekatere neutegnejo si luknje kopati, ampak da svoja jajca položé na druga jajca v jame, ki še niso s prstjo zagrnjene. V tej naglici in stiski se toliko jajec podrobí, da, kakor smo se sami prepričali, blizu tretjina vseh jajec gré v izgubo. Te živali je toliko neizmerno, da mnogo že dan prehití, predno se je jajec iznebila. Te zdaj posebno hité jajca spraviti pod zemljo in nič jih ne more v tem delu motiti, ne bojé se zdaj niti človeka, temveč v pričo njega pridno delajo in se dadó z rokami prijeti. Indijani jih imenujejo: norčave želve.

Na omenjenem kraji Indijani postavijo šatore navadno zadnje dni meseca marca ali prve dni aprila. Jajca se leto za letom pobirajo po starem ustanovljenem redu. Ko so se Indijani utaborili, imenuje misijonar sebi namestnika, ki začne svoje delo s tem, da preišče s palico, kako daleč se jajca nahajajo v zemlji. Potem zemljišče razdeli v toliko kosov, kolikor je rodov, ki imajo pravico jajca pobirati, in odkaže vsacemu rodu, kje sme kopati. Človeku se čudno zdi, ko sliši Indijane preudarjati, koliko dohodka bi mogel dati ta ali oni kos, ravno tako kakor se ceni poljski pridelek. Prigodí se,

da prostor, ki meri 120 črevljev v dolgost in 30 črevljev v širokost, dá 100 vrčev olja v vrednosti 1000 frankov ali 400 gold. srebra. Indijani kopljejo z rokami po zemlji, devajo nabrana jajca v koške in odnašajo v tabor. Tu se jajca mečejo v lesena, z vodo napolnjena korita, se zmasté in na solnce postavijo, kjer stojé toliko časa, da oljnati rumenjaki splavajo na vrh ter se zgosté. Zdaj se olje posname in kuha pri močnem ognji, bolje ko se kuha, boljše je in dalje časa se dobro ohrani. Dobro napravljeno olje je čisto, malo rumenkasto in brez duha. Misijonarji ga čislajo kakor najboljše laško (oljkino) olje. Rabijo je ne samo za svečavo, temveč posebno za zabel. Toda navadno želvino olje več ali manj smrdí, ker se jajca ne izbirajo, ampak vse prek zmučkajo, tudi taka, v katerih so že mlade živalice.

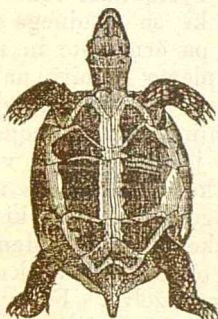
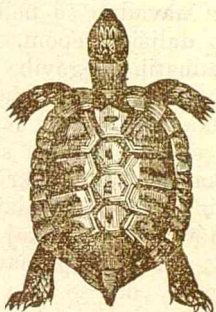
Bregovi otoka Uruana dajó vsako leto tisoč vrčev olja, vsi bregovi skupaj pa kacih pet tisoč vrčev. Ako se na vrč računí 1000 jajec, ako se dalje pomisli, da vsaka želva znese kacih sto jajec in da se tretjina teh podrobí, tedaj je potrebno od 333.000 želv 33.000.000 jajec, da se napolni omenjenih 5000 vrčev. Pobiranje jajec in izdelovanje olja traja tri tedne. Indijani, ki se udeležijo tega dela, si vzemó velike množine na solncu posušenih ali nekoliko pokuhanih jajec za dom.

Indijani so nam tudi pokazali velike črepine, ki so jih jaguari (amerikanski tigri) izpraznili. Ta velika mačka zalezava želve, ki se pripravljajo jajca nesti, skoči na nje in jih položi na hrbet. Želva si v tem položaji ne more pomagati, a jaguar jo s taco lepo izlušči izmed črepin ter jo pojé. Človek se mu mora čuditi, kako spreten je pri tem težavnem delu. Tudi krokodili uganobé mnogo želv.

2. Navadna kornjača.

Bolj znana, nego močvirna žela je pri nas kornjača, tudi škornjača imenovana, akoravno ne žíví v naših krajih. Znana je posebno po mestih, n.

pr. v Trstu, Gorici in Ljubljani, kjer se prodaja na trgu. Vem, da je že marsiktera poštena ženska, vidivši to robo na prodaji, zmajevala z glavo ali pa še celo debelo plunila po tleh, čudé se gospodi, ki je vsega spaka, še celó negnjusno kornjačo. A mnogemu sladkosnedu se stekajo sline, ko mu se grda žival izluščena iz trde črepine prinese na mizo v podobi postne juhe.

Pod. 2. Kornjača. (od zgoraj) Pod. 3. Kornjača. (od spodaj)

Kornjača je eno ped dolga, prav stare merijo 1 črevelj in tehtajo kake štiri funte. Žival je vtaknjena v jako zbočen oklop, visoka hrbtna črepina ima v sredi trinajst pločic. Črna je in rumenkasto lisasta. Prsti so do topih krempljev zraščeni, močne noge so prevlečene z zrnato, sem ter tje luskavo kožo. Glava je plošnata, močne brezzobe čeljusti imajo ostre robove, kratek rep ima na koncu špičast rožiček, s katerim vrta luknjo v zemljo, ko pride čas jajca nesti. V nevarnosti potegne glavo in noge pod črepino.

Kakor vse želve, je tudi kornjača neizrečeno lena, počasna in okorna žival. Zraven je topa, malomarna in dolgočasna, kar je le mogoče. Samo s pomladi, ko gredó po plemenu, se nekoliko otajajo in oživé, takrat se celó samci med seboj grizejo in drug skuša drugzega na hrbet prevrniti. Komur se je ta nesreča prigodila, ima dosti opraviti, predno se spet postavi na noge. Z vso silo se z glavo vpré ob tla, se nagiblje

zdaj na eno, zdaj na drugo stran, dokler se mu naposled posreči povezniti težko črepino ter se postaviti na noge, za kar dostikrat ure in ure napenja vse svoje moči.

Kornjača prebiva po južni Evropi, posebno na Grškem in Laškem, nahaja se pa tudi pogostoma v Dalmaciji in menda v Istri. Vsaj tako si tolmačim neki dopis iz Krasice v Istri v „Novicah“ leta 1846. Dopisnik piše: Poleg naše reke že od nekdanj divje želve prebivajo, ki so dvojnega plemena; navadne so belkaste, druge pa črnikaste in z nekoliko daljšim repom. Belkasto pleme prebiva na suhih skalnatih bregovih, črnikaste pa živé v močvirjih in ko človeka zagledajo beže pred njim. Meso obojega plemena je dobro. Kmetje jih ne jedó, imajo pa večidel po eno ali dve pri sebi v hiši, ker mislijo, da nekoliko kapljic želvine krvi pomaga zoper bolezní, ki izvirajo iz naglega prehlajenja. — Tako dopisnik. Meni se dozdeva, da je tukaj omenjena belkasta želva kornjača, črnikasta pa navadna močvirna želva. Freyer tudi piše, da so leta 1840 živo kornjačo našli na Kranjskem pri Kolpi v gozdu „Čavice“.

Kornjača ljubi suhe in obrastene kraje. V vodo ne gré, ako je pa va-njo vržena ali ako po naključji va-njo pade, potopí se do dna, potem po tleh koraka proti bregu in se izkobaca na suho. Neznansko dobro jej deje solnce, ure in ure žedí na istem mestu ter se dá pregrevati solnčnim žarkom, da je včasih od vročine ne moreš v roke vzeti. Nasproti jej pa mraz škodí in celó mokrota jej nij ljuba, zato se skríje v deževji na kakov suh kraj, po zimí se pa globoko v zemljo zakoplje, a velik in trajni mraz jo umorí.

Meseca junija zvrta s pomočjo repa luknjo v mehki zemlji in položí va-njó kaciú 6—10 okroglih jajec, velikih kakor golobja. Solnce jih potem izgodí, starka se sploh ne briga več za svoj zarod.

Kornjača v hrani nij izbirčna, zadovoljna je z kakoršnim zelenjem, najbolj v tek jej gredó sočna in mlečna zelišča. Zraven pobira tudi črve in žužke. Za čudo dolgo more stradati, imeli so jo že deset mesecev

zaprto brez vse hrane, a ostala je živa. Ravno tako velika in čudna je njena trdoživost, skoro bi rekel brezčutnost. Delali so na njej neverjetne, dostikrat prav neusmiljene skušnje. Z odrezano glavo živi po več dni, se giblje in lazi okoli. Eni so odtrgali prsni črep, jej izruvali drob s srcem in s pluči vred in jo tako položili na hrbet — a čez šest ur se je obrnila, začela laziti in je živela še dva dni. Druge, katerim so navrtali glavo ter jim izpraznili možgane, so živele po več mesecev.

O kaki škodi se pri tej živali ne more govoriti. Da ima okusno meso, je bilo že gori povedano. Tu in tam držé ljudje kornjačo v vrtu in po hišah, kjer se otroci z njo zabavljajo, zlasti se ne morejo prečuditi, da tako majhna žival more nesti ne samo nje, temveč tudi odraslega človeka. Na tacih ujetih so tudi opazili, da živé kacih 60 let.

V severni Ameriki živi čudovita:

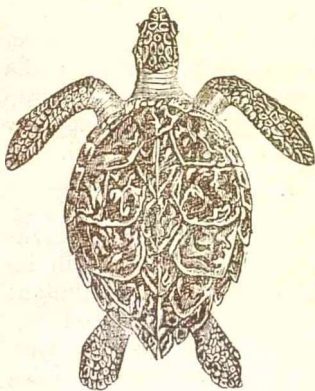
Zaklopnica, ki ima vprek po sredi razdeljen in s sklepom zvezan prsni črep. Kedar se je žival stisnila pod črepino, pritegne spredaj in zadaj gibki prsni črep kakor laputice proti hrbtni črepini, in žival je zaprta v roženi škatlji ter tako obvarovana pred sovražniki.

Vse te dozdej opisane želve so neznatne pritlikovke proti nekterim živečim v Indiji, Afriki in po otocih indijskega in velicega oceana (morja). Te velikanke, znane pod imenom **slonače**, — ker so v svojem rodu to, kar je slon med kopnimi sesavci — so časih dolge štiri do pet črevljev in tehtajo do pet centov. Lene in dolgočasne so ravno tako kakor njih manjše sorodnice po drugih krajih. Ubijajo jih zarad mesa, katero se jé presno ali posušeno, in pa zarad tolšče, iz koje se izdeluje lepo čisto olje. Ena žival dá po dva centa mesa. Na otocih Galopagos ujetim slonačam blizu repa kožo prerežejo, da vidijo, ali ima kaj prida masti pod

kožo. Ako je suha in ne obeta dosti dobička, jo spusté, da se dalje pase in odebeli.

3. Kareta.

Prvi pogled na zraven stoječo podobo nas podučí, da imamo pred sebo povodno žival. Take noge niso vstvarjene za hojo po kopnem! Prsti niso gibčni, temveč so vsi skupaj zrasli in poviti v kožo, noga je spremenjena v plošnato plavuto, skoro tako, kakor smo jo videli pri morskem psu. Prednje noge so mnogo daljše od zadnjih, na vsaki nogi ima en velik krempelj, časih še enega manjšega zraven. Poldrugi črevelj dolgi hrbtni oklop je plošnat in žival glave in nog ne more pod-nj skriti. Nekaj posebnega ima ta želva v tem, da rožene ploče na hrbtni črepini ne ležé tikoma ena pri drugi, ampak da se pokrivajo kakor opeka (strešniki) na strehi.

Pod. 4. Kareta.

Kareta je morska žival. Nahaja se v toplih krajih atlantskega, indijskega in velicega ali tihega morja, v Indiji ravno tako kakor, v Ameriki. Drži se večidel blizu bregov, ali dostikrat gré tudi daleč od suhe zemlje na široko morje. Obnaša se kakor prava vodna žival. Z dolgimi prednjimi nogami neznano lahko in hitro vesla, tudi se prav spretno zna potapljati, časih pa spéča leži na površji in se dá zibati morskim valovom, kakor hitro jo pa kaj moti ali vznemiruje, se potopí v globočino.

Morje ima tudi za-njo vedno pogrnjeno in bogato obloženo mizo. Morske nižave so prerastene z mehкими

rastlinami, med katerimi se skrivajo vsakovrstni morski mehkužci in raki. Morje zapusti samo takrat, ko je čas jajca nesti. Takrat se zbirajo leto za letom okoli navadnih otokov in bregov, bližajo se jim počasi in nezaupno, dvigaje glave iz vode in oziraje se previdno na vse strani. Ako se jim zdí vse varno, zlezejo zvečer oprezno iz vode, se plazijo težavno in neukretno po pesku, da si najdejo ugodno mesto, izkopljejo z zadnjimi nogami jamo in položé jajca va-njo. Ako jih pa kaj ostraši, hité, če so že na suhem, v vodo in se dolgo spet ne pokažejo. Izvalivše se mlade podvizajo se po najbližem potu priti v morje, kjer pa vsakovrstni roparji prežé na nje, predno malo ne odrastó.

Jajca so okusna, meso pa nima nobene cene, temveč velja še za škodljivo in nezdravo, po njem se dobí driska in mrzlica in po koži se izpuščajo grda ulésa. In vendar morebiti za nobeno želvo človek tolikanj ne pritiska, kolikor za kareto in sicer zaradi dragocene želvovine. To so namreč rožene ploče s hrbtné črepine, ki so posebno lepe ter veljajo za najkrasnišo rogovino. Navadno je rumenkasta — časih bledejša, časih temnejša — in rjavo lisasta in marogasta. Čim starša je žival, tem debelejša je želvovina.

Prav neusmiljen in grozovit je pa način, kako se želvovina dobiva. Uboge ujete živali se postavijo ali obesijo na žerjavico in se pri živem telesu pekó. Ploče od želvovine namreč se začnó v vročini od črepine odločevati in se dadó lepo odlupiti. Ko je vsa želvovina pobrana, spusté trapljeno, časih že na pol pečeno žival spet v morje, toda ne zato, ker bi se jim žival smilila, temveč iz gole samopridnosti, češ da se bode živali iz črepine izcedila nova želvovina. Ker se na žerjavici želvovina lahko zasmodí in pokvari, vtikajo Kinezi kareto v vrelo vodo in gulijo rogovino z nje.

Želvovina ima toliko večo vrednost, kolikor je lepše pisana, čistejša in kolikor večé so ploče. Dorasla kareta, ki tehta kaka dva centa, ne dá več kakor osem funtov želvovine, manjše pa po tri do pet funtov. Iz te dragocene rogovine se izdelujejo posebno glavniki (češlji),

tobačnice, platnice za nože i. dr. st. Želvovina se v vreli vodi omehča, dá se potem stiskati in zvijati po volji in ohlajena obdrži dano podobo. Tudi se dá več manjših koščekov zvariti v en velik kos. Celó opilki in odrezki se dadó, omehčani po vročini, v ploče stiskati.

4. Velikanska črepaha.

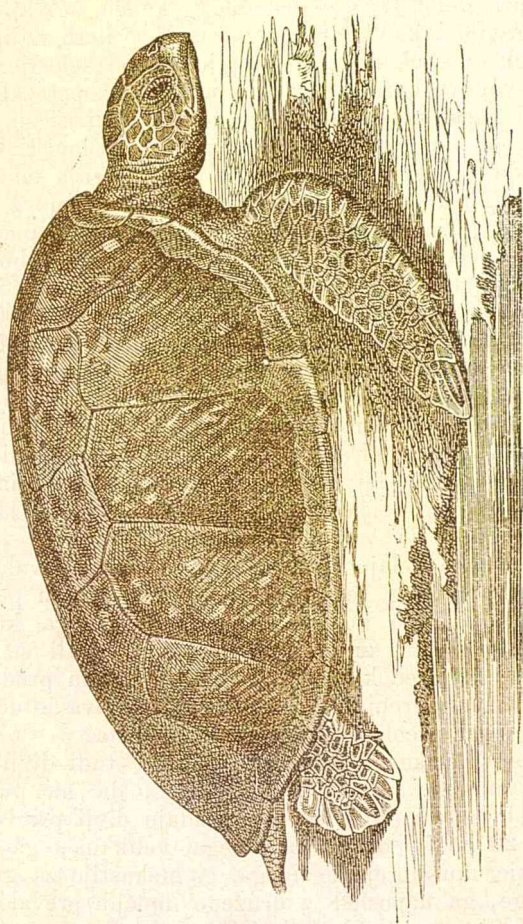
Morje v svojih neizmernih globočinah krije tudi velikane želvinega rodú, kateri v svoji debelosti in neukretnosti prekosé celó slonačo. Morska črepaha meri 5 do 7 črevljev v dolgost, je 3 do 4 črevlje visoka in tehta 8 do 10 centov, od teh pa na samo zelenkasto črepino odpade kake 4 cente. Žival je tako močna, da nese več ljudij, in hrbtna črepina je tako debela in trdna, da je tudi težek obložen voz ne more razdrobiti.

Velikanska črepaha ima plavutaste noge, kakor kareta in jej je tudi sicer podobna. Gornjo čeljust ima kljukasto zavito, torej so usta od strani nekoliko kljunu roparske tice podobna. Roženi robovi obeh čeljusti so nazobčani kakor žaga.

Črepaha je pri vsej velikosti vendar miroljubna žival. V velicih čredah se mirno pase na podmorskih travnikih, časih pa tudi plava v velike reke in muli travo ob bregovih. Nahaja se po vseh toplih morjih, časih se zgubi tudi v sredno morje in viharji jo zanesó celó na francoske in angleške bregove. Da si je vse morje njena neizmerna domovina, se vendar drži svojega rojstnega kraja, katerega tudi iz velike daljave zopet najde. Blizu otoka Ascension so ujeli velikansko črepaho in sklenili živo v Evropo prinesti. Na potu pa žival zbolí in vso onemoglo jo že blizu angleškega obrežja vržejo nazaj v morje. Črez dve leti so ravno to črepaho v drugo ujeli in sicer zopet pri otoku Ascension. Poznali so jo po nekaterih znamenjih, katere so jej vžgali v prsno črepino. Želja za rojstnim krajem je vodila žival čez 800 milj daleč.

Črepaha, zlasti dorasla, v morji nima sovražnika, kakor se pa pokaže na suho, je v vedni nevarnosti

pred ljudmi in tudi pred nekaterimi zvermi. Suhi zemlji se pa bliža samo takrat, ko jo tira sila nesti jajca.

Pod. 5. Velikanska črepaha.

Kakor vse želve se tudi črepaha strahoma bliža nizkim peščenim otokom, katerih se morajo zaradi nevarnosti ogibati vse ladije, z veliko nezaupnostjo in vso mogočo

previdnostjo se skobaca po noči na suho in poiskavši si primeren kraj začne urno kopati jamo: Ko je pa enkrat pri delu je vse boječnosti konec. Zdaj je v svoje opravilo tako vtopljena, da se dá prijeti, vzdigniti in si celó ravnokar položena jajca izpod sebe jemati. Ako je svoj posel srečno izvršila in jamo zopet zakrila, se napoti nazaj proti morji. A žival, bodi si še tako previdna, je naposled vendar prevarjena. Človek, ki je žival dozdej iz skrivišča opazoval, plane na njo ter jo s kolom pobije, ali pa, če nij časa za to, jo samo z drogom preverne na hrbet, ker vé, da si v tem položaji žival ne more pomagati. Še pred solnčnim vzhodom poišče kraj, kjer mu moker pesek pové, da so jajca zakopana ter jih pobere. Črepaha iznese do 200 po 2 do 3 palce debelih okusnih jajec. Po dnevi poišče prevrnjeno žival, jo ubije in razčetrji. Žival se drugače ne zna braniti, kakor da jezno piha in da z zadnjima nogama meče pesek na svoje neprijatelje, za kar se pa ti malo ali celó nič ne zmenijo. Ubiti črepahi odkrhnejo prsni črep jej odrežejo glavo in noge, in jo tako postavijo na žerjavico, da se peče in cré v lastni skledi.

Nečloveško delajo s črepaho v Indiji. Žival prinesó še živo na trg, jej odtrgajo prsni oklop in potem z žive živali režejo kos za kosom, kakor ga kupec ravno zahteva. Pri znani trdoživosti te živali se prigodi, da je že več kot polovica razsekana in prodana, druga polovica v črepini je pa še zmerom živa in uboga trapljena žival preobrača oči in sklapa usta.

Razen človeka strežejo za črepaho tudi divji psi in velike mačke. Junghuhn pravi, da na pustih peščenih bregovih otoka Java napadajo divji psi v krdelih po 20 do 50 tacega morskega velikana, ga popadajo, kjer mu morejo do živega, ga mekastijo za glavo in za noge, ga naposled z druženo močjo prevale na hrbet. Zdaj ga začnó grizti in trgati, da je groza. Časih se pa prigodi, da se tiger, čujoč pse tuliti, prikaže iz gozda. Malo postoji in gleda kaj se tu godi, potem se plazi bliže — in z enim skokom je v sredi

živega klobčiča, ki se prestrašen razletí na vse vetrove prepustivši plen strahovitemu sovražniku. Sto in sto črepah leži tu na obrežji kakor na bojnem polji, nekaterim je že solnce kosti pobelilo, v družih še ležé čreva in gnjijoči drob, druge pa še krvavé. Nad njimi v zraku pa kričé lakomne roparske ptice.

Črepahino meso se jé presno ali pa nasoljeno. Zlasti je pa na glasu juha kakor posebno krepilna hrana. A časih je meso vendar škodljivo. Meseca oktobra leta 1840 je 28 ljudij, ki so jeli tako meso, hudo obolelo in od teh jih je v prvi noči umerlo 18. Tudi v Evropo se v primorska mesta večkrat pripeljejo morske črepahe in prodajajo na drobno.

Ravno tako velika in časih še teža je:

Usnjača, ki po sebi nima roženih ploč, temveč je z gladko črno kožo, kakor z usnjem, prevlečena, takisto tudi glava in noge, od katerih so prednje še enkrat daljše od zadnjih.

Nahaja se po vseh morjih, tudi v srednjem. Jajca se jedó, meso je pa nezdravo.

5. Nilski krokodil.

Nikdar ne bodem pozabil, kako sem se prestrašil in zavzel, ko sem majhen šolarček prvokrat prišel v spodnji oddelek ljubljanskega muzeja in ondi zagledal strašanskega kuščarja z debelo grčavo skorjo pokritega. Podoben je bil našemu zelenemu kuščarju, pred katerim sem deček dostikrat bežal v strahu, da mi ne bi za kožo zlezal. Kaj pa še le ta velikan! Po dolzih vrstah špičastih belih zob sem tekoj sodil, da bi mene vsega, kar in kolikor me je bilo v hlačah, na mah pohrustal in pogoltnil. Pozneje sem vsaki čas hodil gledat krokodila, posebno ko sem pozvedel njegova hudobna dela. Sosebno zanimiv in ob enem grozen mi je bil od tistega časa, ko sem slišal, da grdoba časih veča in joče kakor majhno dete in sicer iz zgol

Krokodil je dvoživeč, to je: na suhem živi tako lahko, kakor v vodi, ali vendar se čuti v vodi bolj domačega in bolj varnega, zato tudi v nevarnosti, bodi si resnična ali le namišljena, beži zmerom v vodo. Tu se giblje prav spretno in urno, plava hitro kakor strela in se tudi dobro potaplja, časih pa mora glavo ali vsaj konec gobca z nosnicami vzdigniti iz vode, da si oddahne. V nosnicah in tudi pri ušesih ima kožnate loputice, katere se pod vodo zapró. Pa tudi na kopnem nij tako počasen in neukreten, kakor bi človek morebiti sodil po štorastem težkem truplu in po kratkih nogah. Navadno se bere, da krokodil po suhem naravnost hitro teče in da kmalu doide človeka, ki beži v eno mer, da mu pa lahko uteče, ako leta sem ter tje in skače na desno in levo. V resnici je pa stvar malo drugače. Res je, da krokodil človeka na suhem ne doteče, toda samo za to ne, ker se na kopnem sploh ne spusti za človekom. Krokodil na suhem nima prav nič poguma, temveč je plah in boječ. Ako ga človek najde zunaj vode, mu ne pride na misel lotiti se človeka, temveč ubere najbližnjo pot proti vodi, in to tako urno in spretno, da ga človek ne more dohajati.

Toliko predrzniši je pa v vodi, tu se čuti domačega in močnega. Karkoli živega, bodi si žival ali človek, pride blizu vode ali celó zagazi v vodo, to pograbi in ne spusti več z lepa. Toda pravega poguma tudi v vodi nima, nikdar ne gre naravnost proti ubranemu plenu, nikdar ne začne poštenega boja. V goščavi skrit preži na živali, ki hodijo na vodo in je napada zavratno. Kamele, konje, goveda, ovce, prasce, pse mnogovrstno divjačino, ki pride na vodo pit, skuša z močnim repom pobiti in v vodo zagnati, ali pa pograbi v vodi stoječe ali plavajoče za nogo, je potegne pod vodo in drži tako dolgo, da se zadušé. Potem jih zavleče na kraj in začne samogoltno žreti. — Največ pa menda vendar pojé rib, katere zna prav spretno loviti; hlastá pa tudi za pticami, ki sedajo na vodo, toda te svojega sovražnika poznajo in se mu že od daleč umikajo.

Da požrešnemu krokodilu vsaka mrha, ki po vodi priplava, prav pride, mi nij treba praviti. Črnici (zamorci), ob Nilu nad Egiptom stanujoči, imajo navado svoje mrtvece v vodo metati, gotovo v največe veselje ondišnjih velikanskih krokodilov. Že je bilo rečeno, da krokodil ravno tako kakor vsako drugo žival, napada tudi človeka. B r e h m pravi: V vsem Sudanu nij niti ene vasi, iz katere ne bi bil krokodil kacega človeka požrl. Leto za letom se dogajajo nesreče in če popotniki ne vedó mnogo o tem povedati, ima se samo temu pripisati, da niso po tem sosebno povpraševali. Tujcu, ki pozveduje, vedó stari ljudje povedati, da je krokodil tega in onega, sina tega in tega, zraven pa še toliko konj, kamel, mul, oslov, psov, ovac, koz potegnil v kalne valove in požrl, ali pa jim vsaj kak ud odtrgal. Grdoba zasači največ ljudi, kedar zabredejo v reko, da bi vodo zajemali. Pograljeni plen se prav redko kedaj more iztrgati in rešiti, kajti krokodil napada tako iznenada in ročno, da na beg nij časa misliti. Celo po večih vaseh in mestih se ti nevarni roparji potikajo po vodi. Ko sem se zadrževal v Kartumu, pograbil je krokodil nekoga dečka nekoliko korakov od hiše, ga je utopil, nesel na prod sredi reke in ga pred očmi mojih služabnikov požrl. Neizmeren strah Sudancev je torej popolnoma opravičen. —

Krokodil je bolj nočna žival. Po dnevi mirno leži v plitčinah skrit med vodnim dračjem in čaka, kedaj se mu bode kaka žival približala. Rad položi glavo na suho ali vsaj gobec pomolí iz vode in zaspí. Neizrečeno dobro mu pa dé, ako se more na pesku pretegniti in se dati od solnca pregrevati. Ako je okoli njega vse tiho in mirno, zleze okoli poldne iz vode, gre nekoliko korakov po produ, se zlekne po volji in zaspí. Tako leži do solnčnega zahoda, ako ga nič ne moti in ne zapodí nazaj v vodo.

V izkopano jamo ne daleč od vode položi samica kacih 50 ali še več jajec in je skrbno pokrije. Jajca so velika kakor gosja, podolgovata in bela, toda imajo mehkejšo lupino nego gosja. Pravijo, da starka čuva svoja

jajca, da nikdar ne gre daleč od njih in da potem mladiče pelje v vodo. Ravnokar iz jajca izlezel mladič je pet do šest palcev dolg, ali spaček, kakor je majhen, ne tají svojega očeta, tekoj hlasta in grize okoli sebe. Mladiči imajo dosti sovražnikov, najhujši so pa gotovo njihovi očetje, strici in dedje, kedar pritisne glad, jih hrustajo vse povprek ne prašaje po rodbinstvu.

Krokodil raste neizrečeno počasi. Sto let in nekaj črež gotovo preteče, predno naraste 14 do 16 črevljev v dolgost. Daljši od 20 črevljev se menda ne nahajajo več, stari pisci pa pripovedujejo o 25 in 30 črevljev dolgih pošasti. Navadno ne dá od sebe nikakoršnega glasú, samo če ga kaj ustraši ali če je iznenada hudo ranjen, zamoklo zarjove.

V Afriki domačini radi jedó krokodilova jajca in meso, akoravno ima neki poseben mošku ali pižmu podoban duh, ki Evropejcu pristudi vso to jed. Zamorci v Sudanu pa po ubitem krokodilu napravijo veliko pojedino. Še večo vrednost za te ljudi pa imajo štiri žleze, dve v ustih na spodnji čeljusti, dve pa na trebuhu, v katerih je neka po mošku dišeča mast. Iz njih si narejajo ženske dišeče mazilo za lase in za život. Štiri žleze se cenijo na štiri, celó na šest trdih tolarjev.

Čudno je to, da se ta strahovita golazen nekam ukroti in postane celó pitovna, ako dobi obilno jesti. Na otoku Burbon ga pitajo kakor domačo žival, po necih drugih afrikanških deželah ga redé v velikih ribnjakih za lepoto in zabavo. V zapadnji Afriki na reki San Domingo jih zamorci hranijo in njihovi otroci se ž njimi igrajo, na njih jahajo in jih šibajo, in vendar se jim nič žalega ne zgodi. Popotniki tudi pripovedujejo o nekem krokodilovem jezeru v Beludžistanu, kjer se kacih 60 velikanskih krokodilov na klic svojega varha prikaže iz vode in z odprtimi gobci čakajo na kose mesa, za katere se potem med seboj tepó.

Starim Egipčanom je bil krokodil podoba hudega duha, drugi pa mislijo, da na starih egiptovskih spominkih podoba krokodila pomeni pitno vodo. Toliko je

gotovo, da so ga imeli v veliki časti, redili ga v posebnih ribnjakih, zabadali mu v ušesa zlate uhanе, a na noge mu natikali zlate obročke. Po smrti so jih pa balzamirali, to je: namazali jih z vsakovrstnimi dišečimi mazili ter jih potem hranili na posebnih za to odločenih mestih. Zdaj se nobenemu krokodilu kaj takega več ne primeri. Ali tudi starim Egipčanom spoštovanje, katero so imeli do nekih posvečenih krokodilov, nij branilo, da ne bi bili grdoglede zverine lovili in pobijali. Star pisec Herodot, ki je živel v 5. stoletji pred Kristusom, pravi, da so lovci vzeli sebó živega prašička, katerega so ščipali in stiskali, da je cvilil in s tem glasom privabil krokodila. Kakor se je ta pokazal, vrgli so v vodo na vrvi privezan napihnjen prašičev meh, v katerem so bili močni trniki (odice) zatakneni. Krokodil je hlastnil po omenjenem prašičku, pa se je vjel na trnike, lovci so ga potem na suho potegnili in ubili. Skoro ravno tako lové še dandanes krokodile na otoku Madagaskar. Francoz Pluchonau, ki je bil pri takem lovu, ga popisuje: Vzemši sebó obilno vade (četrti od goveda), ki je bila s trdnimi vezmi privezana na železno verigo, smo se podali k vodi, ki je gomazela krokodilov. Stopili smo v čoln in vrgli vado v vodo. Kmalu smo čutili, da se je veriga nategnila in sledili smo ujetu žival, ki je kakor strela hitro naprej lomástila in z repom vodo penila. Dobro oboroženi stopimo iz čolna in vlekoč na vrvi pritegnemo tudi grdobo h kraju. Bilo je otepalno in težavno delo, žival se je premetavala in vlekla, da smo mislili, vse se bode potrgalo. Naposled se nam je vendar posrečilo, ovili smo vrv nekolikokrat okoli necega drevesa, žival je pa stoprv zdaj ugledala svoje sovražnike in se je pripravila na boj. Dolgi rep je zabol globoko v blato, nam je grozeče pokazal široko žrelo in na nas streljal z ognjenimi očmi. Bil je strašanski pogled, posebno ko mu je jela črna kri teči iz žrela. Obstopili smo ga kacih 15 korakov oddaljeni od njega, pa ker se je zdaj na tega zdaj na onega zaganjal, trčalo je precej dolgo, da smo ga mogli zadeti v tilnik,

kjer je koža najmehkeja. Ko ga je tu zadela kroglja, je strašansko zastokal, se vrgel na hrbet in otepaje z repom nas oblatil. Zdajci so se mu približali domačini ter so mu s sulicami preboli srce. Po dolgem nij meril nič manj kakor 22 črevljev.

V gornjem Egiptu in v Nubiji sedaj krokodile streljajo, posebno potujočim Angležem lov na krokodile dela veliko zabavo. Kroglja iz dobre puške predere krokodilov oklop, razumeva se pa, da ena sama kroglja trdoživega velikana ne usmrti. —

Na gornjem Nilu, v Sudanu pa domačini še danes krokodile ravno tako lové, kakor so jih njega dní njihovi dedje. Mož si zapomni mesto, kamor se hodi krokodil vsaki dan na solnce gret in si potem blizu tam, ali zmerom na strani proti vetru, v pesku izkoplje jamo in naredí nasip, ki moža lahko zakrije. Krokodil pride na svoje navadne ležišče in kmalu na solncu zaspi. Lovec ima že pripravljene, na drogu nasajene železne osti in jih z vso močjo vrže v krokodila, da mu se ostro železo skozi skorjasto kožo zadere globoko v meso. Prestrašena žival plane v vodo, lovec pa skoči v pripravljen čoln in vesla za njim. Osti so privezane na kacic 30 tenkih motozih, ki so na vsaka dva črevlja prevezani, kajti ako bi osti bile privezane na močni vrvi, bi jo krokodil utegnil pregrizti, drobnih motozov pa ne more — če tudi si dosti prizadeva — ker mu stremeni uhajajo med zobe. Na koncu je navezan kos lesa, ki plava na vodi in lovcu pové, kje je krokodil. Žival strašno otepa z repom ali naposled ga vendar izvleko na suho, ako se osti ne iztrgajo. Ko ga imajo na suhem, mu najpred zvežejo gobec, potem noge nad hrbtom ter mu konečno lepo počasi ostro železo zabijejo v tilnik.

Že večkrat omenjeni učenjak Brehm je na svojem potu po Nubiji in po Sudanu postreljal mnogo krokodilov. Poslušajmo, kako mu se je z enim godilo. — „Necega dné sem ležal na produ v plavem Nilu in čakal na žerjave, da bi po njih streljal. Še predno so prišli tiči, prikaže se komaj petnajst korakov od mene

kacih šestnajst črevljev dolg krokodil, zleze počasi iz vode ter se vleže kacih dvajset korakov pred meno na pesek. Zadužil sem v sebi čut maščevanja, hotel sem ga prej opazovati, potem mu pa poslati zasluženo krogeljo. Priletel žerjav mu je pa zdaj rešil življenje, streljal sem najpred po tiči, ki je imel za-mé večo vrednost. Krokodil je slišal pok, ali ni vedel od kod, in je kolikor hitro mogel planil proti vodi; komaj sem pa pobral ubitega žerjava in puško z nova nabil, pokaže se spet na ravno tistem mestu. Zdaj popolnoma mirno pomerim v tilnik, strelim in vidim z veseljem, da je zverina po strelu poskočila naravnost kvišku, telebnila na zemljo in obležala kakor mrtva. Po celem produ je zadišalo po mošku, a moj služabnik Tomboldo, ki je na drugem koncu proda tudi sedel v jami, skoči vriskaje iz svojega skrivišča in prosi: „Predobri gospod, meni žleze! meni mošek za mojo ženo, da tudi njej nekaj prinesem s pota.“ Stala sva pri pobiti živali, ki se je še tresla in utripala po vsem životu. „Pazi se repa,“ me svari Tomboldo, „in daj mu rajši še eno krogeljo, da nama ne uide.“ Meni se je to sicer zdelo prav nemogoče, ali vendar sem izpolnil željo svojemu vernemu črncu, pritisnem puško krokodilu skoro na uho ter mu zapodim drugo krogeljo v glavo. V tem hipu se spne po koncu, nama zabrusi z repom peska in kamenja v obraz, zdrgeta po vsem životu in zbeží v vodo in ž njim vse Tomboldovo upanje za moškom.“

H koncu naj še pristavim, da ima tudi krokodil med živalimi prijatelja, prav dobrega prijatelja, ki mu skazuje veliko prijaznost, se vé da ne ravno iz čistega nesebičnega prijateljstva, kajti tudi v živalstvu velja: Roka roko umije. Ta krokodilov prijatelj je neki majhen tiček, naši prosenki ali deževniku podoben. Velikanskega kuščarja namreč zajeda vsakoršni kri pijoči mrčes, zlasti ličinke mnogih mušic in sicer v ustih, saj drugej mu ne morejo do živega. Krokodil se temu mrčesu ne more ubraniti, ker z jezikom ne more gibati, torej hvaležno pozdravlja majhnega tička in mu

odpré grozno žrelo, da mu pobere in potrebi nadležne krvopivce.

Ravno tako velik kakor nilski krokodil in mu tudi sicer jako podoben je:

Indijski krokodil ali **létvičar**, ki ima od oči navzdol po gobcu dve koščeni letvici, na tilniku pa samo dve ali celó nobene rožene pločice. Nahaja se po vsi južni Aziji, v prednji in zadnji Indiji, na Cejlonu, Javi in po družih Sundajskih otocih. Nikjer jih pa nij toliko, kolikor na otoku Borneo. Popotnik Müller jih je v eni uri hodá videl deset do dvanajst in pri vsem tem, da jih otočani na vse kriplje pobijajo, vendar nij opaziti, da bi se njihovo število manjšalo. Letvičar ima vse lastnosti svojega nilskega brata, samo da je silniši in predrzniši ropar. V Indiji krokodili ravno toliko ljudi raztrgajo in požró, kakor tigri.

O roparskem početji te strašanske zverine nam več poroča omenjeni Müller rekoč: Ako se domačini, potujoči v majhnih čolnih, zanočé, vozijo, kakor hitro se začne mračiti, po sredi reke, ker tu je navadno manj krokodilov, kakor pri kraji. A vkljub temu se vendar v Indiji dostikrat zgodí, da krokodil človeka odnese iz čolna, večkrat tako hitro, da še blizu stoječi ljudje komaj kaj zapazijo. Stari krokodili časih z repom razbijejo čoln na kose in potem pograbijo enega izmed ljudij. Leta 1838 prigodilo se je to-le na otoku Borneo. Neki Malaj, kateremu je v štirinajstih dneh sosebnó velik krokodil odnesel ženo in edinega sinčka, je hotel nekaj tednov pozneje na istem mestu nastaviti trnek, da bi žival vjel ter si srce ohladil. Za vado je pripravil mrhovino mlade opice. Drugi dan je šel s tremi sosedi proti večeru na omenjeni kraj, da bi ondi obesil vado na neki grm ob vodi. Komaj je bil pri grmu, a nij še privezal vade, kar hipoma dobi čoln od spodaj udarec, razdrobi se in vsi štirje možje padejo v vodo. Prestrašen je imel vsak s seboj dosti opraviti in gledati, da kolikor mogoče hitro izplava na kraj. Trém se je

res posrečilo, a maščevalca nij bilo nikjer, kakor poprej ženo in otroka je zdaj tudi njega krokodil požrl. Z možem sem še dan predi govoril, ko je ravno trnek pripravljaj, oni trije pa, ki so se rešili, so mi potem pripovedovali, kako se je stvar godila. — Drugi slučaj se je dogodil malo mesecev pred mojim dohodom na Borneo v reki Sunkaj, ki je zaradi množine krokodilov ozloglašena daleč na okoli. Ravnokar poročen Malaj se je hotel s svojo ženo o mraku odpeljati domov. Blizu ustja ga med veslanjem pograbi od zadaj nenavadno velik krokodil, ga potegne iz čolna in odnese — a to vse se je zgodilo tako hitro in tako tiho, da v prednem koncu čolna sedeča žena, ko se je čutivši stresaj ozrla, od svojega vtapljajočega se moža nij družega videla, nego eno roko. Ta Malaj je bil sinovec prvega domačega glavarja Bodiena, ki je doznavši za nesrečo tekoj ukazal nastaviti trneke. Bodien mi je pravil, da je bil krokodil, ki mu je požrl sinovca, blizu tri sežnje dolg. V želodcu ujete živali so našli okleko in skoro vse kosti nesrečnega moža, še prej pa njegovo glavo v grmovji. Videl sem še na bregu med mnogimi drugimi tudi glavo tega krokodila in jo vzel seboj.

Spomina vreden je še ta dogodek. Necega popoldne se napravijo štirji možje k jezeru Lampur ribe lovit. Eden je stal spredaj v čolnu in je metal mrežo v vodo. Tega pograbi hipoma strašansko velik krokodil za noge in ga potegne v vodo. Mislili so, da je izgubljen. Kmalo pa se zopet prikaže ropar tik čolna, držeč še živega in na pomaganje kričečega moža v žrelu. Nesrečnikov brat se ne pomišlja dolgo, potegne sabljo, skoči v vodo, prime brata za roko in ob enem mahne krokodila s sabljo tako močno po tilniku, da grdoba tekoj izpusti moža. Ali mož je za dva dni vendar umrl na težkih ranah, ki mu jih je zadal ropar.

Po nekaterih krajih tudi letvičarja imajo za svetnika in ga dobro hranijo. Taki krokodili se privadijo ljudem in se dajo celó prijati.

V Gangesu, v sveti reki Indov, živi velikansk, do 25 črevljev dolg krokodil, znan pod imenom :

Gavial. Lehko ga je poznati po debeli glavi in po dolgih ozkih, skoraj kljunu podobnih čeljustih. Na koncu kljuna ima zgoraj hrustančast, kakovi gobi podoben izrastek, a na njem nosnice. Prsti prednjih nog so tudi s plavno mrenico zvezani. Dolgi kljunasti gobec je nasajen s špikastimi zobmi, od katerih sta prvi in četvrti najdaljša, vseh je do 120. Po hrbtu je temnozelen, spodaj pa bledorumenkast.

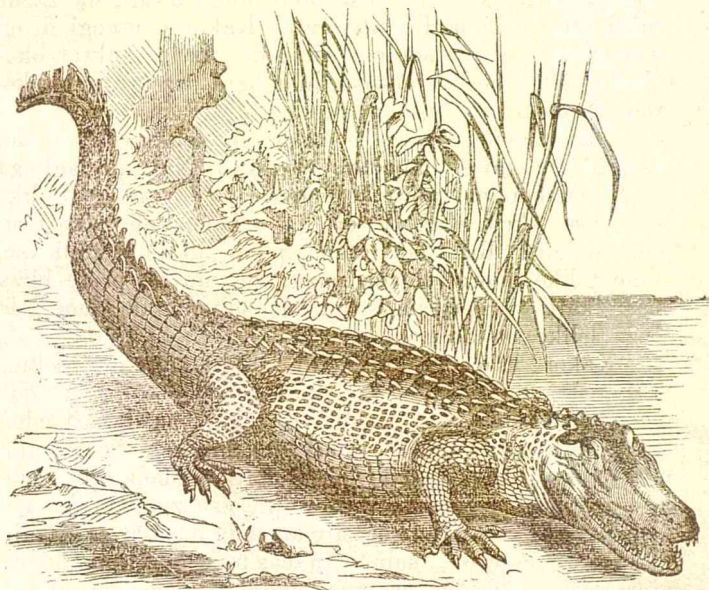
Indi so gaviala posvetili svojemu bogu Višnu, stvarniku in gospodarju vseh vodá. Tu in tam se v Indiji gaviiali dobro hranijo, taki postanejo popolnoma krotki in domači, dadó se celó prijeti in ljudem nič žalega ne storé. Toda vsi niso taki, dokaz temu je že to, da je nekđaj kacega hudodelstva sumnjiv človek moral prebresti kako vodo in ako je srečen in zdrav prišel prek vode, spoznali so ga za nedolžnega. V želodcu ubitega gaviala so našli ostanke ene žene, enega psa, ene mačke in več prstanov, kakoršne navadno Indi nosijo. Pravijo, da je grdoba tako močna, da celo bivola v vodo potegne. Indi svoje mrtvece tudi mečejo v Ganges, gotovo gavialom na veliko veselje.

6. Kajman ali aligator.

Tudi Amerika ima svoje velikanske kuščarje krokodilove podobe, imenovane kajmane, ki pa niso niti tako veliki, niti tako strašni, kakor krokodili starega sveta. Le redki so kajmani dolgi čez 14 črevljev. Od krokodila se loči kajman po tem, da v gornji čeljusti za najdaljši četvrti zob, nima zareze temveč jamico, v katero pristane pri zaprtih čeljustih. To dela, da je gobec videti širši in ker je ob enem plošnat, je kajman res v glavo nekoliko podoben ribi ščuki, zato ga tudi ščukovec imenujejo. Nadalje so mu

prsti na zadnjih nogah samo do polovice zvezani s plavno pečico. Zob ima v vsaki vrsti 24.

Kajman prebiva povsod po topliših krajih severne Amerike. Nij je počasi tekoče reke, nij ga blatnega

Pod. 7. Kajman ali aligator.

jezera ali močvirja brez kajmana. O povodnjah se napolnijo ob rekah ležeče globeli in kotanje z vodo in z ribami, in ko voda upade, je zveza med reko in med temi pokrajnimi strugami pretrgana, voda se zmerom bolj suši in ribe se zbirajo v najglobokejih krnicah. Take mlake so zbirališča vsakovrstnih ribojedih tičev, še posebno pa kajmanov. Tu imajo kajmani najlepše življenje: voda, blato, solnce in brez števila rib, katere tako rekoč same leté v žrelo — kajman si kaj boljšega ne more želeti.

V reki se kajman drži najrajši v kacam tomunu blizu ustja, kjer se reka izliva v reko ali blizu mesta, kamor hodi živina na vodo. Ako vidi človeka ali žival plavati ali bresti prek vode, bliža se mu pod vodo, ga pograbi, zaduši in potem skrije pod korenine kacega drevesa, kjer ga pusti tako dolgo ležati, da začne gnjiti ter se dá laglje raztrgati. Kakor o mnogi drugi zveri gré tudi o njem govore, da ako je enkrat okusil človeško meso, postane hudoben, drzovit in prekanjen in da streže sosebnost na ljudi.

Na suhem je jako počasen in neukreten, tu mu ne pride na misel napadati človeka. Nič nij lagljega nego na kopnem ubiti kajmana, človek mu gre lahko brez vse skrbi naproti ter ga s kolom ali kako drugače pobije. Res da strašno piha, ali to je tudi vse, samo toliko more človek paziti, da mu ne pride blizu repa, kajti v repu ima tudi na suhem tako moč, da moža lahko na tla podere.

Kakor vsacemu krokodilu tudi kajmanu solnce neznansko dobro dé. Po dnevi se skobacajo iz vode in se pretegnejo po pesku ali blatu, časih leži eden zraven drugega kakor naplavljeni hlodje. Solnce jim tako godí, da ne pazijo dosti, kaj se okoli njih godí, le ako človek pride že blizu njih, se zganejo in zlezajo v vodo. Večkrat se kajman tudi na starem panji, ki plava po vodi, solnči in časih še kak mladič na njem leži. — Kedar nastane hladno vreme, zarijejo se kajmani globoko v blato in prespé kakor mrtvi zimski čas, še le toplejše solnce spomladi jih zbudí k novemu življenju.

Kmalu potem se pariyo. Takrat grdo rjovejo in samci med seboj se hudo grizejo in bijejo. Skoro potem se začne samica ogledavati za pripravno mesto, kamor znese svojih 60—100 jajec. Na mehkih tléh izkoplje jamo, spravi va-njo eno vrsto jajec ter jo pokrije z blatom in listjem, na to položi zopet eno plast jajec in tako naprej. Na kameniti zemlji si pa iz blata, listja in enake šare naredí mehko podlago, znese na-njo jajca in jo zopet pokrije z enako šaro. Samica

je v veliki skrbi za jajca, pravijo da jih ima zmerom na očeh in da jih srdito brani. Ravno tako lepo ravna z mladimi; kakor prilezejo iz jajec, jih odvede v bližnjo mlako in potem še-le, ko se jim je obleka malo utrdila, gre ž njimi v veliko vodo. A vkljub te velike materne ljubezni in paznosti, pohrustajo roparski tiči in druge zveri večo polovico mladih kajmanov.

Kajmanov največi sovražnik vendar ostane človek. Pobija ga s kolmi in sekirami in strelja s puškami. Iz mrtvih strug ga izvleče z mrežami na suho in potem pobije. Ta lov največ izdá. Nekateri zamorci so tudi tako predrzni in spretni, da kajmanu vržejo močno zanjko okoli vratú in ga ž njo izvlečejo na suho.

Iz kajmanove kože so časih strojili usnje in iz njega delali škorne in črevlje, toda sedaj so to zopet opustili, ker kajmanovo usnje nij nič boljše od navadnega. Indijani in zamorci jedó kajmanov rep in še tega menda samo v sili.

Tudi južna Amerika ima v svojih vodah vse polno kajmanov, ki se pa razločijo od š č u k o v c a. Najnavadniša sta :

Naočnikar in **črni kajman**, prvi, najmanjši med vsemi, je samo 8—10 črevljev dolg, drugi pa meri do 16 črevljev. Prvi ima med očmi neki kožnati rob, kakor da bi nosil naočnike, odtod je dobil tudi ime. Človeku nij nikdar nevaren ter beži že od daleč pred njim. Črni kajman je pa že predrzniši ropar in ne dela svojemu grabežljivemu rodu sramote. Na gornji amazonski reki gomazé vse vode od njih, ravno tako kakor so pri nas mlake polne paglavcev (mladih žab.)

Čuda vredna je pa neizmerna ljubezen, ki jo ima črni kajman do svojih mladih še dolgo potem, ko so se izlegli. Schomburgk poroča o tem: Necega dne se napotim v družbi enega Indijana ob reki Arkarikuri s pušicami in lokom ribe streljat. Gredoč začujem neke čudovite glasove, rekel bi od mladih

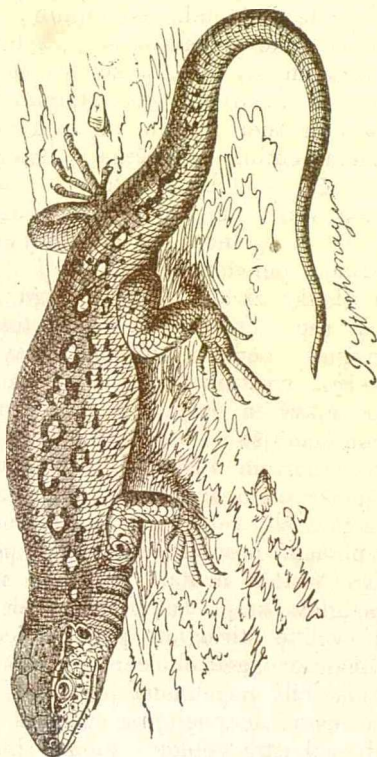
mačetov in že sem mislil, da mora biti blizu kje gnjezdo kacega tigra, ko moj pajdaš pokaže v vodo in zakriči: mladi kajmani. Glasovi so prihajali izpod krošnje necega drevesa, ki se je, od vode izpodjedeno, popolnoma nad vodo nagnilo. Počasi se pomikava po deblu do krošnje in tu vidim v hladu pod sebo zbrano, poldrugi črevelj dolgo zalego. Indijan napne lok, zadene enega mladiča ter ga cvilečega in brcajočega potegne iz vode. V tem hipu se pa pokaže med vejami pod našimi nogami velik kajman, mati mladičev, ki nas je bržčas že dalj časa opazovala in je s strahovitim rjoventjem planila na brambo svojim otrokom. To rjoventje nij bilo niti volovskemu niti tigrovemu podobno, vsacega nekaj, ali bilo je tako, da mi je dušo pretreslo. To rjoventje je privabilo še druge kajmane, ki so bili vsi pripravljeni pomagati razdivjani materi, ki se je čez pleči poganjala iz vode skušaje naji potegniti z drevesa. Moj tovariš jo je še bolj razdražil kazaje jej nabodenega in trepetajočega mladiča. Ako jo je katera naših pušic ranila, skrila se je za čas pod vodo, pa se je tekoj spet pomolila in naji napadala s podvojeno togoto. Dosle mirna voda okrog nas spremenila se je v razburkano valovje, ker je mati neprenehoma otepavala z repom. Ko sva postreljala vse pušice, zdelo se mi je najpametneje pomikati se počasi nazaj. Do kraja je šla trdovratno za nama, na bregu je pa ostala, kajti na suhem je kajman preboječ, da bi mogel nevaren biti, in ker čuti svojo nespretnost in slaboto, tudi iz suhega zmerom pobegne v vodo.

Mladič je imel še mehke luske, torej se je še le pred nekoliko dnevi izvalil, ali vendar je že močno dišal po mošku. Ne daleč od brega smo našli tudi še gnjezdo, jamo, napolnjeno z dračjem, listjem in travo.

7. Martinček ali gaščarica.

Po hribih in dolinah še leži sneg, samo na pri-sojnih gričih, okoli grmov in grobelj in po razhrebanih zidovih starega grada je že skopnel. Med sivim ka-

menjem in suhim rjavim listjem že bôde kaka zelena bilka iz pregrete zemlje, na prekopnjah pa cvete resa in beli talovnik rudeče nadahnjenih lic, rumene trobentice pa trobijo in beli zvončki zvoné na čast bližajoče

Pod. 8. Martinec ali gasčarica.

se pomladi. Solnce tako prijazno in dobrodejno sije na zemljo, da tudi nas izvabi iz tesne izbe. Napotimo se proti staremu gradu, kjer je vse belo in rumeno pomladanskega cvetja. Stopivši s steze proti leskovemu grmu pod zid, da si utrgamo šopek cvetic, zašumi nekaj v suhem listju pod našimi nogami. Nehoté se

zganemo, ko pa pogledamo in vidimo pred sebo na kamenu péd dolgo živalco svetlih oči, zleknjenega trupla na štirih šibkih nožicah in dolzega repka, se skoro sramujemo svoje strašljivosti. Martinček je, nedolžni martinček, ktereга vsak izmed mojih bralcev pozna, akoravno je le malo tako pogumnih, da bi si upali lepo živalco v roke prijeti ter si jo z bliza dobro ogledati. Bati se nam nij ničesa, živalca se res zvija in jezlja z mehkim na dvoje razcepljenim jezičkom, celó grizti skuša v smrtnem strahu, ali njegove majhne drobne zobke komaj čutimo, bolečina je manjša, nego da bi nas komar pičil. — Glej tam le izpod plošnatega kamena tudi eden kuka in nas zvedavo ogleduje in gori po zidu jih je vse polno. Enega si ujamemo, da ga zložno in natanko ogledamo.

Drobna in gladka živalca je ped dolga, toda polovica odpade na rep. Opravljena je v tesno, lepo pisano obleko in glej, pod vratom ima prav zal, iz širocih lusk narejen ovratnik, podoben nazobčanemu traku. Luske po glavi in trebuhu so večje in se ne pokrivajo kakor one manjše po truplu, rep je pa vtaknjen v več kakor sto rebratih luskavih obročkov. Rjavo sivkasta obleka je že malo obnošena, pozna se jej, da je od lanskega leta, ali vendar je še zmerom čedna, lepo pegasta in pikasta, posebno dobro jej pa pristoji temnorjava proga vzdolž hrbta. Ta naš mora biti samec, ker je po glavi in po bokih malo zelenkast ter ima po stranéh velike štirioglate pege. Sicer je pa vsak martinček malo drugače oblečen, nij skoro mogoče dobiti dva, ki bi si bila popolnoma jednaka. Konečno mu odprimo še usta in pogledjmo va-nja. Čeljusti so polne drobnih špikastih zobkov, zgoraj jih štejemo kacic 48, spodaj pa 50. Akoravno so ti zobci tako neznatni, da jih s prstom komaj čutimo, ga vendar izdajajo za roparja, in to tem več, ker nima zob samo v čeljustih, ampak celó na nebcu, po osem na vsaki strani. Tedaj ima ta pritlikavec mnogo več zob, nego njegov velikanski stric krokodil, a z vsemi temi zobmi je vendar velik strašljivec, k večemu se upa lotiti kacega

pajka, žužka ali črvička. Znamenito je tudi to, da zobje niso vsajeni v čeljusti, temveč so na njo samo prirasteni.

Martinček prebiva povsodi na suhih in toplih mestih, v razpokanih zidovih, po grobljah in melinah, med kamenjem, listjem in travo. Tu ima kjerkoli v zidu ali v zemlji svoje stanovanje, namreč luknjico, od katere se nikdar daleč ne upa. Znana mu je pa tudi vsa bližnja okolica, posebno dobro vé za vsako luknjico, za vsak skrivni kotiček in ga porabi za skrivišče, ako si v nevarnosti ne upa do svojega doma. Prenočuje pa zmerom v svoji hiši, v njej tudi žedi pri slabem deževnem vremenu in prespi dolgo zimo. Ko se jeseni skrije dobrodejno solnce in nastane mrzlotno vreme, zamaši si vhod v svoje stanovanje, zaspí in otrpne ter tako trd in mrzel leži do prihodnje pomladi, ko solnčna toplota zopet otaja zemljo in tudi martinčka prebudi. Še malo dremoten se pokaže iz luknje, zleze na kak kamen, trudno mežika z očmi in uživa dolgo pogrešano slast. In glej, kakovo moč ima solnce! Še malo prej na pol mrtva živalca je v malo urah zopet stari živahni in okretni martinček. Veselo, skoro bi rekel objestno se poganja po zidu in smuče urno od kamena do kamena.

Majhen keberček, črnopikasta polonica je priletela in sela na kamen ne daleč od martinčka. Ravno prav! saj je še na tešče od lanske jeseni. Potuhne se, počasi vzdiguje in prestavlja nožico za nožico, zmerom manjši je prostor med njim in med polonico; zdaj misli, da jej je dosti blizu, požene se in hlastne po njej, malo pocmaka in polonica spolzi po goltancu, martinček se pa zadovoljno oblizuje v znamenje, da mu je teknilo. Tako lovi martinček tudi črvičke, žužke, pajke in majhne polže brez hiš, tedaj samo nevšečen ali celó škodljiv mrčes.

Kmalu potem, ko se martinčku začne novo pomladno življenje, se leví, to je, sleče staro ogoljeno obleko in dobi novo svatovsko, kajti martinček zdaj misli na ženitev. Ali pri tem početji si pridejo dostikrat navskriž. Samci se med sebo hudo preganjajo, grizejo se in mikastijo, da je groza. Marsikteri v tacem boji izgubi rep, to je še sreča, da mu zraste drugi.

Gaščarica znese do deset skoro okroglih belih in mehkih jajec skrivši jih pod kako grivo, ali v mah, ali pa celó v kako mravljišče. V enem mesecu se izležejo mladi ter so od prvega trenutka sami sebi prepuščeni. Že prvi dan tekajo okoli in se sploh obnašajo kakor stari.

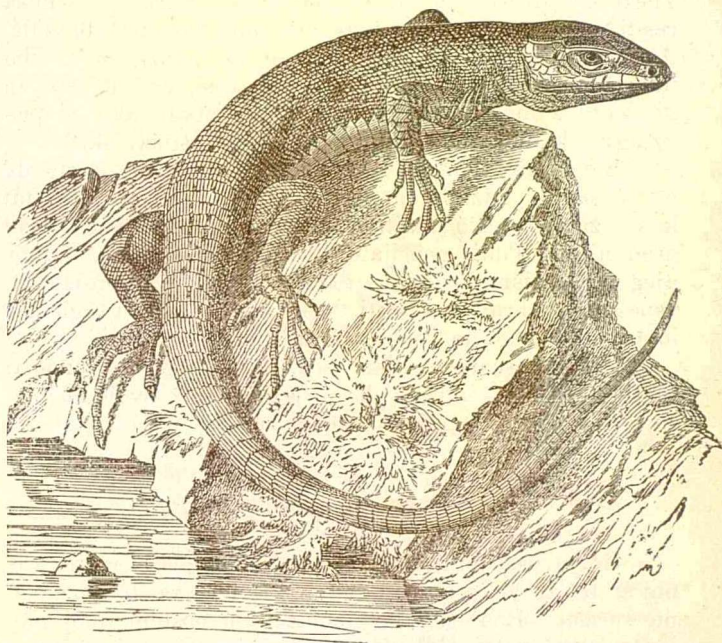
Martinčki imajo neizrečeno mnogo sovražnikov na zemlji in tudi v zraku. Krt, podlasica, dihur, kanja, sokolič, orel, krokar, štok, čaplja in mnoge druge ptice prežé nanj. Strahoviti sovražniki so mu pa mnoge kače. Kakor strela se vrže nanj, ga zgrabi za glavo ter se kakor blisk hitro nekolikokrat ovije okoli njega, da se revček še ganiti ne more. Glava izgine v kačjem žrelu, truplo gre za njo, še enekrati repek kakor za slovo žalostno pomiga in naposled tudi zdrkne v golt. — Tem mnogim sovražnikom se še pridruži neveden in objesten človek ter dostikrat iz neumne šale in za malovredno zabavo ubija te nedolžne živalce. Korist, ki jo imamo od martinčka je res komaj besede vredna, ali naj se pomisli, da nam škode prav nikakoršne ne dela, pač pa s svojim nedolžnim in živahnim vedenjem razveseljuje vsacega mislečega in dobrosrčnega človeka.

S. Kuščar.

Pred kuščarjem ali zelencem imajo neuki ljudje velik strah. Mnogi mislijo, da je strupen, zeló razširjena je tudi vraža, da človeku lahko pod kožo zleze. Te dve umišljeni lastnosti ga delate strašnega in ste mu naklonili med ljudmi mnogo sovražnikov. V resnici je pa kuščar tako malo strupen, kakor martinček, in tudi kar se tiče druge lastnosti, namreč uhajanja za kožo, je stvar že sama ob sébi tako neumna, da nij vredno zaradi nje besed razdirati. To pa je resnica, da je kuščar primerno svoji velikosti močnejši in pogumniši od martinčka, zlasti da ima daljše, krepkejše zobe, s katerimi človeka lahko do krvi vgrizne, in da ne spustí rad, kar je popal. Ali to je pa tudi vse, o strupenosti ali kaki drugi nevarnosti nij govora.

Kuščar je dve pedi dolg, časih še dalji. Posebno

velike sem videl v Dalmaciji, kjer se nahajajo junaki po dva črevlja dolgi, človek se ga s prva skoro ustraši. Po hrbtu je lepo zelen kakor smaragd in svetel, zlasti na solncu se staremu luske leskečejo liki drago kamenje; po trebuhu je rumen. Samci so radi plavkasti po glavi in po grlu; samice in mladiči niso tako lepi, večkrat so rjavo pegasti, pa tudi rjavi in zeleno lisasti.

Pod. 9. Kuščar ali zelenec.

Pri nas se kuščar nahaja povsod po solnčnatih gričih, na gozdnih porobjih, po mejah in grivah. Jutranje solnce ga izvabi iz luknje in potem ves božji dan teka in smuče med travo in listjem, po kamenji in grmóvji loveč si muhe, črve in polže. Rad tudi spleza na kak grm, ali celó na drevo, zlasti kedar poldansko

solnce najbolj pripeka. Vroči solnčni žarki ga tako prevzemó, da je časih kakor pijan, slep in gluh za vse kar se ókoli njega godí. Takrat ga je najlaglje ujeti. Na tleh se zna dobro skriti med travo in dračje, zato ga nij tako lahko zasačiti, da-si nij preveč uren, posebno hitro se upeha na plešinah, kjer se ne more skrivati. Ako se na tleh preganjan ne vé kam deti, zbeži na drevo, in če še ondi nima miru, se skuša rešiti z drznim skokom, kar mu tudi dostikrat obveljá. Ako ga kradoma zalezeš, da te ne opazi, in s šibo udariš poleg njega, se tako prestraši, da odrvení in ne more z mesta. Takisto tudi ne zbeži, ako si prizdignil kamen, pod katerega, se je v stiski skríl.

Sicer žíví ravno tako kakor martinček, samo da ne jé samih žužkov in polžev, temveč da se loti tudi kake žabice, celó majhni tički v gnjezdu niso varni pred njim. Tudi neprijatelje ima ravno tiste, kakor njegov manjši sorodnik, toda se zna pogumniše in vspešniše v bran postaviti, celó kačo časih vžuga ter jo prisili, da ga more pustiti iz klešč.

Ujeti kuščar se neki prav hitro privadi sužnosti in se na toliko ukroti, da prileze sam k svojemu gospodarju in mu jemlje hrano iz rok.

9. Slepec.

Gorje vsacemu, kdor je pri ljudéh prišel v zamero, naj si bo že po pravici ali po krivici, za to se dosti ne vpraša. Bodi še tako nedolžen in pošten, imej najlepša spričevala, sklicuj se na poroštvo največih poštenjakov — vse zastonj, v očéh sveta si bil in ostanéš malopridnež. Tako se godí tudi slepcu! Da-si ravno ima lepe svetle črne oči z rudečo punčico na sredi, katere vsak, kdor nij slep, lahko vidi, je vendar svet svojo sodbo o njem že zdavna sklenil: slep je, pa je mir besedi. Ali če nij popolnoma slep, na pol je pa gotovo, človeka vidi samo od pasa do glave. — Naj razume, kdor more, to neumnost.

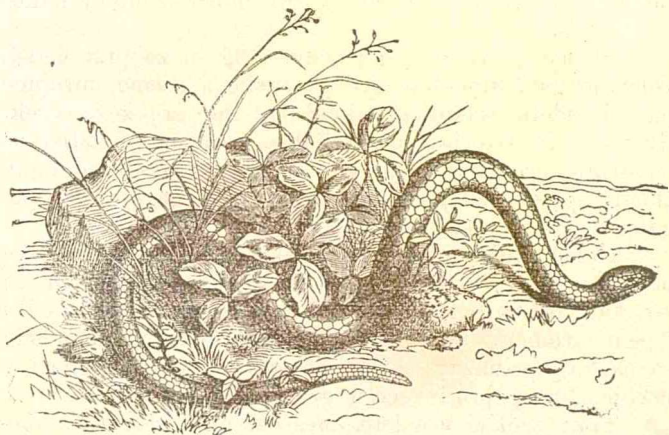
Pa to še nij vse! Krivé ga tudi druge pregrehe. — Strupén je, in še jako strupén, ne samo kakor kaka navadna kača, ampak za celih devet kač skupaj ima strupa. — Res strahovita žival! Kje je kamen, pobijte ga, kar do mrtvega!

„No, ali morebiti slepec nij kača, in ali nij strupén?“ slišim začudenega vprašati mnogega izmed mojih spoštovanih bralcev.

Ne, prijatelj, slepec nij kača in tudi nij strupén. I kaj pa je potem?

Nič družega, kakor kuščar ali martinček, toda —

Oho! slepec nima nog, kakor jih tudi nobena kača nima, kuščar pa štiri lepe in urne nožice.

Pod. 10. Slepec.

Prijatelj ne bodi tako neučakaven, daj mi izgovoriti. Slepec je na prvi pogled res kači podoben, ker je tenák in brez nog, ako ga pa bolj pazno razgle damo in s kačo primerjamo, bodemo kmalu zapazili znamenja, po katerih brez ugovora spada med kuščarje. Oči mu pokrivajo vejice, zato lahko zamiži, kar pa kača ne more. Glavica je vse drugače ustvarjena,

usta so majhna in se ne dadó razširiti, kakor pri vsaki kači, tudi zobje so drugači. Jezik je kratek, mesnat in na koncu samo malo zarezan, pri kačah pa dolg, tenák in na dve nitki razcepljen. Največi razloček se pa pokaže v notranji opravi, ki je vsa kakor pri kuščarjih, zlasti ogrodi, čegar pa tukaj ne bode mo na dolgo in široko razkladali. Slepčevó tesno in neraztezno žrelo ne more miši in žab požirati, tudi njegovi tenki in slabi zobki — ima jih 28 v vsaki čeljusti — niso zmožni tacih živali napadati in podržati. Črvi, žužki in polži so tudi njegova hrana, torej je popolnoma nedolžen, po vrlih še celó koristen. Brez skrbi ga tedaj lahko vzameš v roke, zvijal se bode in ti skušal uiti, ali grizti more še manj kakor martinček.

Slepec je 15 do 18 palcev dolg in za prst debel. Odevajo ga šestooglate drobne luske, ušesne mrenice pa nij videti, kakor pri kuščarji, ker gre koža prek. Svetel je in sivorjav, po trebuhu črnkast; mladiči so po hrbtu progasti. Čudovito je krhek in se rad lomi, zlasti rep mu tekoj odpade, že od samega strahú, ako ga človek le v roko vzame.

Kakor kuščar in martinček prebiva tudi slepec po solnčnem grmovji, med kamenjem in listjem, in — kar je najbolj čudno — tudi v mravljiščih. Pri lepem vremenu se solnči pri kacem grmu, kakor mu se pa kaj približa, skrije se pod listje ali zbeži v luknjo. Še-le proti večeru gré na lov.

Tako preživí vse leto, meseca julija se leví, a meseca avgusta zleže samica 10 do 12 živih mladih. Jeseni se pa mlado in staro zbira skupaj za zimsko spanje. V eni in isti luknji prezimi cela rodovina, stari se ukerijo na dnu luknje, mladi ležé pa spredaj med sebo zapleteni in zavozljani. Pri ugodnem vremenu se prebudé in eden ali drugi malo poluka na svet, pa se potegne zopet nazaj.

Slepec je bolj trdnega življenja, kakor njegova dva sorodnika kuščar in martinec. S prerezanim trebuhom brez srca in brez droba je še več ur lazil

okoli, tudi tobakev sok, ki kačo precej hitro umori, mu ne škoduje.

Že v Istri, še več pa v Dalmaciji, na Grškem in Ruskem se nahaja slepcu podobna, toda še enkrat tako dolga in primerno debela žival z imenom:

Žoltoplaz brez prednjih nog, mesto zadnjih ima prav majhne okrške, po stranéh počenši od glave vzdolž trupla mu je vtisnjena brazda.

Žoltoplaz ima dosti močne zobe, hrusta polže z lupino, lovi in žre miši, in kar je še največ vredno, je hud sovražnik gadov in modrasov, katere s pridom preganja in gonobí.

Sicer je pa neizrečeno krotak, nikdar mu ne pride na misel, da bi človeka vgriznil. Imel sem tri žoltoplaze dalje časa žive, pa moram reči, da med golaznijo ne poznam tako prijazne in mile živalce.

10. Gekon.

Še huje obrekovan kakor naš slepec je ubogi gekon. Akoravno nikomur nič žalega ne stori, mu vendar neveden in babjeveren svet zmišljuje strahovita hudo delstva. Poslušajte, česa ga dolžé! Ako bi ga človek v roko vzel, tekoj bi grdi gnjusobni spuščaji pokrili roko; še huje bi se godilo spečemu človeku, kteremu bi gekon črez prsi lezel, kajti, o groza! pri tej priči bi se mu strdila kri, ali kali? Gekon, ki pade v vodnjak, zastrupi vso vodo, in ako zleze na drevo, okuži z otrovno slino vse sadje na njem, ravno tako živež v hramu. — To so res strahovite reči, ako bi izmišljene ne bile.

Pa odkod zmore ta nepridiprav toliko in tako hudega strupa? Ljudje pravijo, da mu se cedí izmed prstov. Ne bilo bi torej napak, ako bi mu pogledali malo na prste, da se prepričamo, koliko je resnice na tem. Nožice so res nenavadne, vse drugače kakor pri drugih kuščarjih. Vsaka ima pet, z vpoteznimi krempeljci obo-roženih prstov, prstki pa niso okrogli, temveč plošnati,

krpasti, iz drobnih listkov sestavljeni. Take nožice so kakor nalašč za hojo po zidovih in stenah, gekon se ž njimi oprijemlje celó po stropu in po njem dosti hitro koraka. A kje je tista ostudna strupena slina? Nikjer drugej kakor v glavi neukih ljudij, ki brez premisleka vsako, še tako brezumno vražo verujejo in jo dalje tro-sijo, ne da bi se prej prepričali o njeni resničnosti. Ker ima živalca malo čudno, nelepo podobo, pritekneli so jej zoperne lastnosti. Arabi ga imenujejo: g o b a v i o č e.

Pod. 11. Gekon.

Gekon je podoben našemu močeradu, toda koža mu je pokrita z zrnastimi luskami in bradovicami. Sicer je velikih očij, kratkega debelega jezika, plošnatega tre-trebuha in okroglega repa, ki je pa neznano krhek, ako gekona človek le v roke vzame, mu že rep odleti, toda dobí kmalu novega.

Gekonov je več vrst, vsi pa živé po toplih krajih, pri nas nij nobenega, v Dalmaciji se pa že nahaja eden. Dalmatinski je štiri palce dolg, poltne barve in sivkasto rjavo pikast. Nočna žival je. Po dnevi je skrit, samo na solnce se pride rad gret, pa se takoj umakne, ako čuti kako nevarnost. Po noči pa hitro lazi po vrtnih ogradah in tudi v hišah po zidovih ter si loví muhe,

pajke, stonoge in druge mrčese. Glasí se skoro kakor žaba: gêk, gêk, od koder je dobil tudi ime. Tudi v Dalmaciji velja za jako strupeno žival.

II. Kaméleon.

Že od nekdaj je kaméleon razvpit kakor hinavec in licemér. Po njem tudi premenljivega, nestalnega in brezznačajnega človeka, ki po vetru plašč obrača, imenujemo: kaméleona. Ta sramoten priimek so mu pridéli zarad tega, ker se pokaže zdaj v tej, zdaj v drugi barvi. Ali kakor tolikim drugim živalim, godí se tudi kaméleonu krivica. Zgolj zaradi barvine méne se mu hinavstvo še nikakor ne more in ne sme podtikati. Ravno narobe! Kaméleon je podoba odkritosrčnega človeka, ki ne pozna laži in goljufije; kakor mu je pri srcu, tako se pokaže vnanjemu svetu. Žalost in veselje, ljubezen in togota, zdravje in bolezen, vsak ugoden ali neugoden občutek se mu razodeva v barvah na koži, kakor občutljivemu človeku na licu. Zato kaméleona skoro ni mogoče popisati, vsak čas je malo drugači. Barve na njem prihajajo in izginjevajo kakor misli. Razen rdeče se prelivajo vse druge po njegovi koži: zelena, plavkasta, siva, črna, bela, poltna, rjasta, pomarančasta, žolta in lila. Samo bela proga od glave do zadnjice in notranja plat na nogah se ne spreminja. Nanj deluje posebno svetloba in tema, zraven pa tudi vsaka notranja razdražba.

Navadno je sivkasto zelen in temno lisast. V temo prenesen zbelí že za nekoliko minut, v eni uri pa popolnoma. Iz teme na svetlobo postavljen, začne tekoj temneti in je najtemnejši, ako dalj časa leží na solncu. Ravno zato je tudi zjutraj in zvečer zelenkast, okoli poldneva črnkast, po noči pa bel. V togoti, zlasti kedar se med seboj tepó, so skorej črni, ako ga pa kaj ustraši, postane pikast.

Pa tudi sicer je kaméleon zanimiv. Blizo en črevelj dolga žival je visocega, od strani stisnjenega trupla in robatega nazobčanega hrbtišča na tenkih, precej vi-

sokih nogah. Vsaka nožica ima pet prstov, od kojih so po trije in po dva skupaj zrasla, ž njimi kakor s kleščami objema veje in pleza prav spretno po drevji. Pri plezanji mu pomaga tudi dolgi vsukani rep, s katerim se oprijemlje in podržuje po vejah. Precej ve-

Pod. 12. Kaméleon.

lika robata glava je videti, kakor bi bila s kapo pokrita. Ohlapna koža je zrnata, v nevarnosti jo napihne, menda da bi bil večji videti in da bi s tem prestrašil neprijatelja. Čudno je pri kaméleonu to, da se vsako oko za-se obrača, tako da more žival z enim očesom gori, z drugim doli, z enim naprej, z drugim nazaj gle-

dati. Najčudovitiši je pa kaméleonov jezik. Valjast, precej debel, na koncu betičast leži v miru skrčen v ustih. Kakor pa ugleda blizu sebe kako muho, ga sproži hitro kakor strela — in muha je ujeta. Jezik se zdaljša kakor glista na 6 do 7 palcev, zadene nezmotljivo in plen obvisi na njem toliko bolj gotovo, ker je na koncu prevlečen s slino.

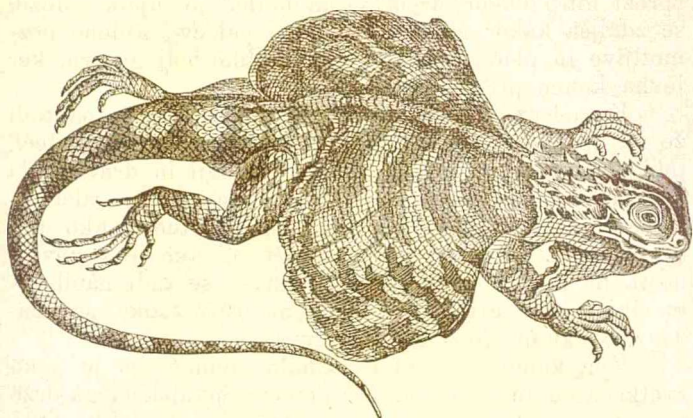
Kaméleon živi v severni Afriki, nahaja se pa tudi že na Španjskem. Na tléh je neroden in ne more teči, toliko spretniše se pa spenja po grmovji in drevji. Tu žedi mirno in čaka potrpežljivo, da mu pride kaka žuželka blizu. No zadovoljen je z malim in tudi lahko delj časa strada. Ako ga kaj razdraži ali ako je v nevarnosti, ne menja samo barve, temveč se tudi napihava in sika, skuša griziti, ali da-si ima ostre zobke, se vendar človeku na koži komaj poznajo.

Vjet kaméleon postane kmalu domač in je jako kratkočasen in zabaven. Na južnem Španjskem ga drže pogostoma v hišah, nekaj za zabavo, nekaj pa da sitne muhe lovi. Zraven njega postavijo posodico z medom, ki vabi muhe, katere kaméleon pridno lovi in hrusta.

12. Leteči zmaj.

Človeška domišljija in ljudska pravljica oživlja tudi globoke grezi in temne prepade s prečudnimi, groznimi pošastmi. Nekatero so podobne velikim kuščarjem, druge pa strašanskim kačam, oboje pa imajo gole kožnate perutnice, kakor netopirji, in morejo leteti po zraku. Ogenj jim šviga iz žrela, kedar pa pljujejo po zraku, leté strele iz njih, za njimi pa vije strašen vihar, ki stara debela ruje in skalovje lomi, da vse vprek letí. V pravljičah so te grdobe čuvaji podzemeljskih bogatih zakladov ali pa počenjajo grozovitna hudodelstva, in ljudje jih morajo samo z velikimi, navadno človeškimi žrtvami kolikor toliko pri dobri volji vzdržati. Za svoje žrtve si izvolijo najrajši mlade in lepe deklice, dokler se ne najde kak pravi junak, ki ubivši zmaja reši lepo

deklico strahovite smrti, ter si jo izvoli za svojo nevesto.

Pod. 13. Leteči zmaj.

Morebiti bi kdo izmed mojih bralcev, vidivši napis „leteči zmaj“, pomislil na kacega enacega velikanškega lomasta in bode morebiti pričakoval kaj gotovega zvedeti o strahovitem zmaji. Tacemu s temi vrsticami se vé da ne bode ustrezno. Živalca, o kateri tukaj govorimo, nima nobene podobnosti z zmajem iz pravljice razen imena. In še celó do tega imena nima pravice, ker v resnici še leteti ne more. Živalca, katero mi letečega zmaja imenujemo, je nedolžen, boječ majhen kuščarček, ktereга nikdo ne bi pogledal, da nima na sebi nekaj, česar drugi kuščarji nimajo.

Temu kuščarju namreč na vsaki strani gleda iz trupla šest reberc kakor tenke koščene šibinice, med njimi je razprežena tenka mrenica ob truplu med prednjimi in zadnjimi nogami, na katere je tudi nekoliko prirasla. Taka kožica pa nij za letanje, temveč živali samo zljajša skakanje od veje na vejo, ali pa na tla, in sicer samo navzdol, nikdar navzgor. S pomočjo

te kožice dela skoke na 20—30 črevljev, in to mu je pripomoglo do imena „leteči zmaj“.

Leteči zmaj živi na otoku Java v vzhodni Indiji, nahajajo se pa še drugi temu podobni leteči zmaji po indijskih otocih. Ped dolgi kuščar je zelenkast, skakavna mrenica je pa rjavkasta, izpod grla mu pa visi kožnjata mošnjica.

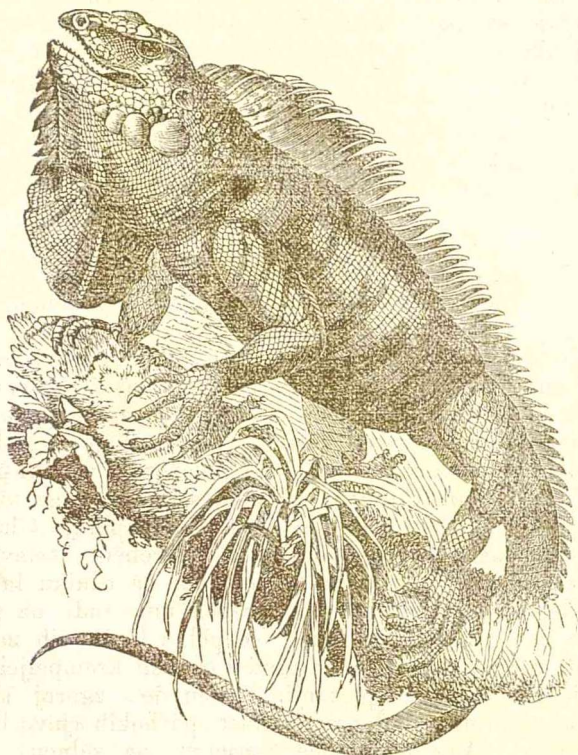
Leteči zmaj prav spretno pleza in skače po drevju ter si, kakor drugi majhni kuščarji, lovi vsakovrstne majhne žužke.

13. Legvan.

V vročih pokrajinah se nahajajo v obilnem številu kuščarjevi sorodniki, a nekateri izmed njih so jako čudne, časih celó pošastne podobe. Eden izmed teh je tudi ameriški legvan. Ta velikanski kuščar je skoro en seženj dolg, toda od te dolgosti odpade več nego polovica na rep. Truplo, rep in noge so pokrite z drobnimi luskami, glava je pa obložena z večimi gladkimi pločicami. Čudnega ga dela sosebno dolga viseča mošnja pod grlom, katero v strahu napihuje, in pa dolg zobčast greben po hrbtu. Greben sestavljajo dolge špikaste luske, začne se tekoj na tilniku in gré do konec repa, ravno tak greben ima tudi na grlu, samo da je krajši. Čeljusti so polne betičastih narezljanih zob, močni in dolgi prsti z ostrimi krempljci mu rabijo posebno pri plezanji. Zelen je, zgoraj skoro plavkast, proti trebuhu rumenkast, po bokih rjavo lisast ali pasast. Ves se leskeče, sosebno na solncu, kjer tudi barve spreminja.

Legvan živi v vroči Ameriki, zlasti v Braziliji in Gvijani. Najrajši se klati po drevju, pleza in skače prav urno in spretno jedoč listje in sadje, zraven pa pobira tudi žužke in iz gnjezd tičja jajca. Plašen in boječ beži pred človekom, skrivši se v gosto krošnjo dreves ali skočivši v vodo. Ako previdi, da človeku ne more ulti, postavi se trdovratno v bran, napihuje mošnjo pod vratom, togotno puha in grize okoli sebe in ne spusti

z lepa, kar popade. S prsti se tako čvrsto prime za drevesni lub, da ga je prav težko od debla odtrgati.

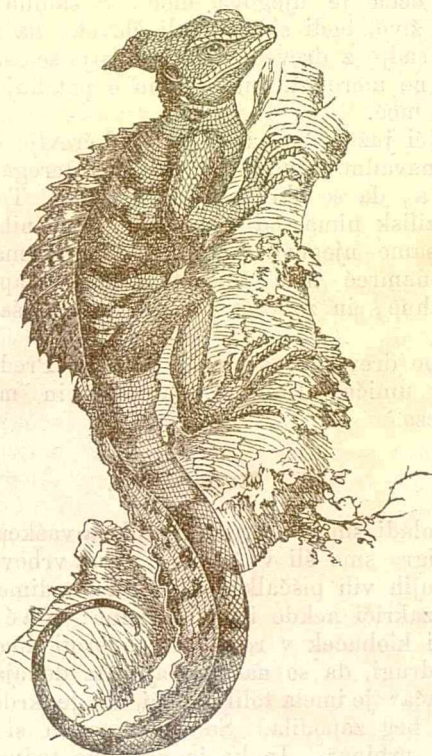
Pod. 14. Legvan.

Legvan velja za posebno slaščico, kajti ima jako okusno, mehko in lahko prebavno meso, ki se prav drago plačuje in na daleč razpošilja. Zato lovci vsake vrste hudo pritiskajo za njim. Lové ga ali v zanke, ali v mreže, ali ga pa streljajo s strupenimi puščicami. Živ vjet legvan je s početka strašno hud in togoten, s časoma se pa umiri in sprijazni popolnoma s človekom.

Užitna so tudi njegova jajca, katerih 12—15 vsake pomladi znese v izkopano jamo.

14. Bazilisk.

Starim narodom je bil bazilisk najstrašnejša grdoba pošastne podobe in poln čreznatornih moči. Že v sv.

Pod. 15. Bazilisk.

pismu se opisuje kakor grozno strašilo. Najčudniše pri vsem tem je pa to, da basen vé natanko opisati njegovo

postavo in njegova dela, če tudi ga nihče nikoli videl nij, in še posebno to, da se je vera na take pošasti sem ter tje do današnjega dne ohranila. Stare grške in rimske pravljice vedó povedati, da star petelin znese jajce, katero potem valé kače in krastače (krote), dokler se iz njega ne izvalí strahovita spaka s krono na glavi, perutnicami, štirimi petelinjimi nogami in kačjim repom. V žarečih očeh je njegova moč. S samim pogledom umori vse živo, bodi si žival ali človek, na njegov pogled pada sadje z dreves, trava in listje se osuši. Nikdo te grdobe ne more ukrotiti, samo o petelinjevem petji mu upade moč.

V vroči južni Ameriki živi tri črevlje dolg zelen kuščar nenavadne, čudne postave, katerega so krstili baziliska, da se ohrani basensko ime. Toda ameriškanski bazilisk nima od omenjenih strašnih lastnosti nobene, samo njegova vnanja podoba je malo čudna. Na glavi namreč nosi špičasto kožnato kapo, katero lahko napihne, in zobčast greben mu zaljša hrbet in dolgi rep.

Živi po drevju ter se hrani z žužki. Pred človekom se boječe umiče. Indijani ga lové in mu hvalijo okusno meso.

15. Belouška.

S pomladi smo se otroci igrali na vaškem pašniku. Končavši igro smo šli v „vrbine“ rezat vrbove šibe, da bi si iz njih vili piščalke. Ko tako hodimo od grma do grma, zakriči nekdo izmed družbe: Kača, kača! in stisnivši klobuček v roko, steče proti domu, in za njimi vsi drugi, da so nas komaj pete dohajale. Sama beseda „kača“ je imela toliko moči, da je krdelo mladih junakov v beg zapodila. Še dolgo potem si nikdo nij upal iti v „vrbine“. In ko je nekoliko tednov pozneje sosedov hlapec na ravno tistem mestu ubil kačo belouško ter jo potem, svojega junaštva vesel, obesil v grm blizu pota, da bi jo videl vsakdo mimo gredočih, se je tekoj, ko je počil glas o hlapčevem junaštvu, mla-

dina iz vasi, in ž njo stare ženice, zbrala na pašniku okoli ubite kače. „Zdaj vem, zakaj ima moja koza tako malo mleka,“ oglasí se žena, ki je osebenkovala v vasi, „ta kačja stvar jo je hodila po noči sesat. Bog ti daj zdravje, Janez! Kedar boš hodil mimo mene, oglasí se, dala ti bom mleka, če ga bom le imela.“

Druga žena je pritrdila, da je taka kača res mrtva na mleko. Vedela je povedati, da je enkrat v spečega človeka kača zlezla, in je nij bilo mogoče ven spraviti, dokler nij moder berač prišel in nasvetoval, naj se nesrečni človek vleže na zemljo, a pred-nj naj se postavi skleda toplega mleka. In res kača se je izmotala iz ust in šla pit mleko.

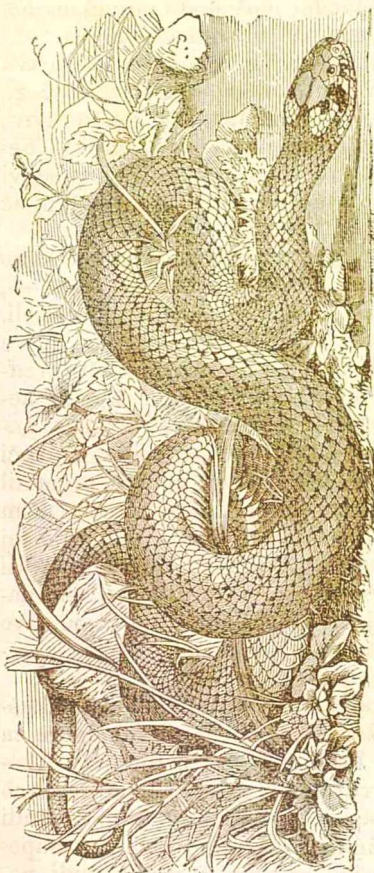
Tako je šlo to naprej. Vsaka žena je znala kako pravljico od kače — največ jih je bilo od bele kače —, a mi otroci smo vse verno poslušali in zvesto verjeli.

Strah pred kačami se vcepi otroku že od prve mladosti. V brezštevilnih pravljicah se mu kača predstavlja kakor čudno, skrivnostno, hudobno, njemu neprijazno bitje. In ko doraste dete do krščanskega nauka, izvé, da se je peklenški vrag, človekov največi neprijatelj prevrgel v kačo in v tej podobi premotil prva dva človeka v raji ter jima in tudi nam vsem naklonil tolikanj žalosti in reve. Kdo izmed nas nij v tej dobi obžaloval, da se je naša prva mati dala preslepiti vražji kači! Tako se človek že v prvi mladosti navzame sovraštva proti tej živali, še predno jo je živo videl. Kača mu je zmerom podoba neke temne, neznañe, njemu sovražne moči.

Še strašnejšo dela kačo v človekovih očeh izkušnja, potrjena s tolikimi žalostnimi primeri, da more ta žival, kakor je majhna, človeku vzeti življenje. Akoravno je strupenih kač v razmeri z nestrupenimi majhno število, se človek vendar bojí vseh, in zato je tudi vsem, nedolžnim in dolžnim brez milosti vojsko napovedal. In prav ima! Človek se ustraši vsake, tudi nedolžne kače, večidel tudi nima časa razsojevati ali je strupena ali ne, kar pa tudi nij vselej tako lahko določiti, časih se še celó izvedenec lahko prevari, zato ne

dela napčno, kdor vse, brez razločka preganja in brez usmiljenja pobija.

K nedolžnim kačam spada tudi belouška.

Pod. 16. Belouška.

Belouška ima, kakor vse kače, dolgo, tenko truplo, brez nog, zato se plazi tiho po tleh zvijaje vitko telo sem ter tje. Reber ima kacih 170 parov, a vsako rebro je gibko, žival je more naprej in nazaj premikati kakor kakovo nožico.

Močne mišice nategujejo in gibljejo reberca in tako se žival potiska naprej še precej hitro, vendar ne tako hitro, da bi je človek na ravnem ne mogel dohajati, po strminah navzdol šviga pa hitro kakor strela, da jo človek komaj sledi z očmi.

Majhna plošnata glava ima jako globoko razklana usta in vse je tako osnovano, da se more žrelo strašansko razširiti.

Vilice spodnjih čeljusti spredaj niso zraščene kakor pri drugih živalih, temveč so z močno in raztezno vezjo zvezane, ravno tako spodnja čeljust zadaj

nij vklanjena v gornjo, ampak je zopet na njo tako navezana, da se lahko od nje odmakne. In tako je mogoče, da belouška pogoltne debelejšo žival nego je ona sama. Oboje čeljusti in tudi nebo so oboroženi s kaveljčastimi, jako ostrimi in nazaj zakrivljenimi zobmi, ako se kateri odlomi, zraste drugi na njegovem mestu.

Kačji jezik je dolg, tenek, mehak, razcepljen v dve nitki. Kačji jezik skoro nikoli nij pri miru, tudi pri zaprtih ustih neprenehoma igra sem ter tje, ker ima gornja čeljust spredaj luknjico. Nevedni ljudje navadno mislijo, da je jezik strupen, da kača z jezikom pika. Ali to je bosa pravljica! Nobena kača z jezikom ne more najmanje škodovati, ima ga samo za tipanje.

Omeniti moramo še oko. Kača ima precej veliko oko brez vejic, zato ne more zamižati. Pokriva ga prozorna kožica, kakor steklo na uri, zato je kačji pogled srep in hudoben.

Kačje truplo je zgoraj in po stranéh pokrito s kupastimi luskami, po vrh glave ima pa večje pločice in po trebuhu široke obročkaste luske. Kača večkrat na leto sleče to luskavo gornjo kožo, pravimo: levi se. Kedar se ima kača leviti, odlupi se jej gornja koža na temenu in na spodnji čeljusti, potem se žival stiska med kamene, ali se plazi skoz kakovo goščavo ter tako vso staro kožo kakor meh zguli s sebe, spodaj ima pa že novo kožo živejše barve. Dostikrat se najde v grmovji ali v grobljah tak kačji „lev“.

Belouška je navadno sivo plavkasta, časih bolj jasna, časih bolj temna, po hrbtu ima pa dve vrsti črnih peg. Na trebuhu je črna in ob stranéh belo lisasta. Najpredi jo je poznati po dveh lisah na tilniku, ki ste pri samcu bolj rumeni, pri sami pa belkasti. Dolga je navadno tri črevlje, dobodo se pa tudi po štiri črevlje dolge, daljše pa redko kedaj.

Belouška je naša najnavadniša kača. Nahaja se povsod blizu vode, zlasti po zaraščenih bregovih stoječih ali počasi tekočih vodá, tu in tam pa tudi po hribih v suhih krajih daleč od vode. Rada se tudi približa hišam, pride v hleve in staje, zlasti se vgnjezdi rada

v velicih kupih gnoja. Prigodí se pa tudi, da pride v hiše in se nastani v posteljah, kjer napravi velik strah in grozo, sosebno med ženskami. Na otoku Sardinija je pa navada belouško držati po hišah, mislijo še celó, da belouško ubiti hiši nesrečo prinese.

Belouška gre rada v vodo, zlasti kedar je v nevarnosti, zbeží, če le more, v vodo. Plava prav spretno in hitro, držé glavico iz vode, ali pa se tudi po dnu hitro pomiče naprej in lahko dolgo ostane pod vodo. Pleza pa tudi večkrat na drevje ovijaje se okoli debel in vej.

Vse kače so roparske živali, lové si same svoj plen ter ga celega, kakor je, pogoltnejo. Nij res, da bi kaka kača plen raztrgala in ga kosoma žrla ali celó meso z njega obirala. — Pred tremi leti je šla po vseh časopisih čudna novica, katero si je izmislil neki ameriški novinar, a vsi drugi so jo potiskovali za njim. Necega lovca je namreč v gozdu prehitela noč, bil je prisiljen prenočiti pod milim nebom. Da bi bil varen pred zvermi, splezal je na drevo in se ondi ukeril kakor je bilo mogoče. Ali o groza! po noči pride iz bližnjega močvirja neizrečena množica črnih kač, a vse te kače se napotijo naravnost do tega drevesa, zlezejo gori, opikajo nesrečnega lovca, in ko pade mrtev z drevesa, ga oglodajo do belih kostij. — Kolikor besedi, toliko laži. Kdor si je to zmislil, ali ne pozna kače in njenih lastnosti, ali pa se je zanašal na lehkovernost in nevednost svojih bralcev.

Belouška se hrani večidel z žabami, loví pa tudi ribice, martince, v mladosti celó črve in žužke. Žabe so vendar njena poglavitna hrana. Jaz sem dostikrat opazoval belouško na lovu, mnogokrat sem jo zalotil ravno pri žretji in nekolikokrat sem jo dobil, ko je imela plen že ves v goltancu, a ko sem jo prijel, ga je vselej vrgla iz sebe, akoravno jej je moralo časih biti strašno težavno. Tu sem videl, da je skoro zmerom pograbila rjavo, dolgokrako žabo rosnico, a le časih, sosebno spomladi malo rego ali božjo žabico, nikoli je pa nisem videl pri navadni vodni žabi. Žabo skuša

popasti spredaj ter jo z glavo naprej pogoltniti, pa tudi z nogami naprej sem jo videl žabo požirati.

Žročo belouško je negnjusno gledati. Žaba se dere na vse grlo in napenja vse moči, da bi pobegnila, ali zobje jo drže kakor železni kavli. Z gornjimi zobmi žabó drži, spodnjo čeljust pa pomakne malo naprej. Že zgoraj jo bilo povedano, da spodnja čeljust spredaj nij zraščena, temveč da je vsaka plat za se gibčna. Z eno, recimo desno platjo podržuje žabo, z drugo levo pa poseže malo dalje ter jo poprime z zobmi, potem zopet pomakne levo naprej in ž njo zakvači plen. Tako ga pomika malo po malem v žrelo, dokler se va-nj popolnoma ne izgubi. Da plen lažje spolzi po goltancu, cedí se kači takrat obilna slina, s katero ves plen oslini. Z grdo razkrečenimi čejustimi se davi ostudno in gotovo bi se tudi zadavila, da jej ne bi sapnik pri tem delu se podaljšal in jej pri strani stopil iz žrela. Časih pa pograbi tudi tako velik plen, da ga nikakor ne more požreti in je prisiljena ga zopet izpustiti. Ako so pa žabice majhne, jih požira prav hitro, po dvajset in še več jih pogoltne ročno eno za drugo.

Do sitega nažrta belouška je lena, skrrije se in počasi prebavlja. Potem pa more tudi dolgo stradati. Pije redko kedaj. Mleka kratko in malo ne mara, vse pravljice o belouškah, ki krave sesajo in mleko srebljejo, so prazne in puste bajke.

Jeseni zleze belouška v svojo luknjo globoko v zemljo ali pa se zarije v gnoj, otrpne in leži tako do prvih toplih pomladanskih dní. Že meseca sušca jo je večkrat videti, da se v svitek zvita greje na solncu. Precej potem se prvokrat leví in kmalu za tem se pari. Ob tem času belouška diši po česnu in takrat jo nos dostikrat prej zavoha, nego jo oko ugleda. Dosti pozno, stoprv meseca julija ali avgusta znese samica 20—30 jajec najrajše v gnoj, v kup smeti ali v kako trhlenino, kjer je ob enem dosti toplo in mokrotno. Jajca so črez palec dolga, kožnata, mehka in kakor na motozu nabrana, eno se drži družega. Ljudje našedši taka jajca

časih v gnoji, mislijo, da so petelinova. Črez kake tri tedne izlegó se iz njih mlade, ped dolge kačice, ki jako počasi rastó. Stara se ne briga dalje ni za jajca ni za mladiče, prepuščeni so sami sebi in svoji sreči. Jež, dihur, jazbec in mnoge ptice so njihovi največi neprijatelji.

Belouška človeku nič žalega ne stori, še grizti navadno neče. Med mnogimi, ki sem jih imel v roki, vgriznila me je ena sama, se vé da brez kacega škodljivega nasledka. Ako jo za rep primeš in vzdigneš od tal, se ne more do roke speti, ako jej ne pustiš, da bi se okoli sebe ovíla. Edino njeno orožje je smradno blato, ki ga spustí ujeta po človeku; a tega smradú se dolgo nij mogoče znebiti.

Nekatera belouška je v sužnosti prav prijetna živalca, kmalu se toliko privadi človeku, da iz roke jé, druge pa ostanejo divje in neté nič jesti.

Kakor vse kače je tudi belouška trdoživa, kar najbolj spričuje sledeča poskušnja. Lenz je belouško z žrebljem skoz glavo pribil na desko, jo potem po dolgem razpral, jej potegnil kožo s trupla, izdrl žrebelj ter jo vrgel v slano vodo, v kateri je še črez eno uro plavala, predno je poginila.

Povsod po gričih z grmovjem obrastenih, po hostah in kolosékih prebiva pri nas:

Smuklja ali **rjava kača**, ki je nekoliko podobna samici strupenega gada, samo da je tenjša ter po hrbtu nima rogljastega črnega traka, temveč samo dve vrsti črnikastih peg. Dolga je dva črevlja, časih tudi še kak palec črez. Zgoraj je rjava, na tilniku ima temnorjavo podkovasto liso in prek očesa jej gre rjava proga. Spodaj je rdečkasta, časih jekleno plavkasta in črnikasto pisana (grahasta). Ljudje jo imajo povsod za strupeno, ali nij. Od gada jo je najlažje razločiti po dolgem in tenkem repu.

Smuklja je jako urna, hitrejša od belouške. Sosebno gibčna je in vitka, ako jo primeš za rep in vzdigneš

od tal, spne se do roke in te ugrizne, toda ugriz ne boli in nij nevaren. Jezna je in lahko razdražna, v jezi razširi glavo kakor gad in grize togotno okoli sebe in ne spusti z lepa, kar je pograbila.

Hrani se največ z martinci, pa tudi s slepci. Ta kača ima to lastnost, da se okoli svojega plena, ktereга je pograbila, dvakrat ali trikrat ovije, ga stisne in potem požré z glavo naprej.

Levi se ravno tako kakor belouška.

Ravno tako velika kakor belouška in tudi sicer jej podobna kača je:

Kobranka, ki je zamolklo zelenkasta, spodaj pa rumena. Vzдолž hrбta se vleče črn rogljast trak, po trebuhu je črno pikčasta, a te pike so proti konci četverooglate, kobrom podobne.

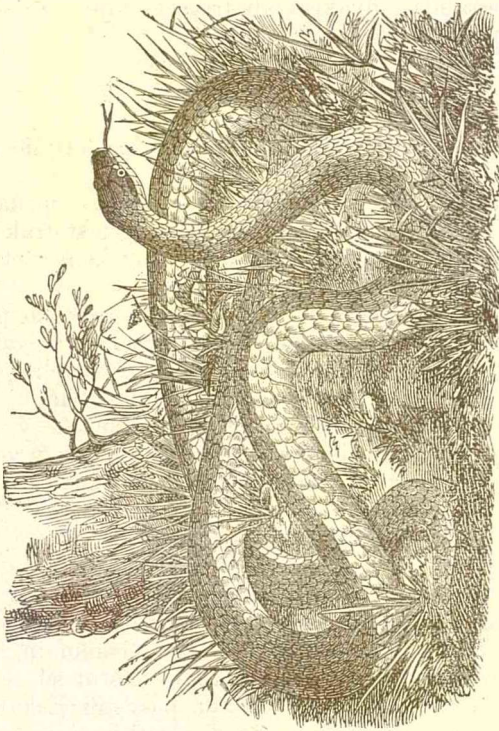
Ta kača se nahaja tu in tam, pa ne tako pogostoma kakor belouška. Okoli Zagreba sem videval sosebno lepe, največ v Maksimiru, pa tudi v dolini Zermanjski. Tudi okoli Gorice je precej navadna.

Opazoval sem jo zmirom pri vodi ali pa v vodi plavajočo. Hrani se večidel z ribami in kjer se v večem številu nahaja, dela po ribnjakih znatno škodo.

16. Gož.

Pred lekarnicami (apotekami) vidimo pogosto namalanega bradatega moža držečega v roki palico, okoli katere je velika kača ovita. Starim Grkom in Rimljanom je bila kača dobrodejno bitje, častili so v njej človeku prijazno božanstvo ter jo posvetili Eskulapu, bogu zdravilstva. Rimljani so imeli zlasti v časti goža, svojo največo kačo ter ga redili v templjih svojemu Eskulapu posvečenih. Verjetno je torej, da so stoprv Rimljani to kačo, ki je prav za prav v južni Evropi doma, zanesli in razširili po naših krajih, najpredi po raznih toplicah, v katerih so že za ónega časa bolniki zdravja iskali.

Gož se nahaja pri nas po notranjem Kranjskem, Goriškem in v Istri, pa tudi na Hrvaškem, zlasti v Dalmaciji in naprej po vsej južni Evropi. Posebno rada prebiva v starih zidovih, podrtinah in razvalinah, pa tudi po ravninah in gričih z grmovjem obrastenih.

Pod. 17. Gož.

Gož je naša največa, in ob enem najlepša kača ter ima na sebi nekaj sosebno mičnega in olikanega. Dorasel gož meri po dolgem štiri do pet črevljev. Moj največi iz Lupoglave na Hrvaškem je meril pet črevljev in tri palce. Zgoraj je sivorjavnkast, spodaj pa čisto bel ali blede rumenkast. Zato mu tudi pravijo:

belica. Na tilniku ima na vsaki strani rumenkasto liso in po hrbtu je nekatera posuta z drobnimi belimi pikicami. Na Notranjskem in Goriškem se nahaja skoro popolnoma črn gož, o katerem nekateri mislijo, da je posebna vrst. Imenujejo ga črnica. Trebuh je plošnat in kača ga naredi lahko robatega, kar jej zljajša plezanje. Ako se namreč hoče spenjati po razkavi skorji ali kaki drugi taki stvari, napne rebra tako, da ima ob stranéh oster rob, katerega potisne med razpoke in raze ter se tako vzdrži in pomika naprej. Tudi sicer nobena kača nima tako gibčnih in vitkih reber kakor gož, naredi se za čudo ploščat ali pa se tudi stisne, da je tenak kakor deščica. Zato se pa gož v zaporu prevleče skoz tesne počí in ozke razpoke, da je časih neverjetno. Ujel sem velicega goža in ga začasno, dokler nij bilo zanj pripravljeno stanovanje, zaprl med okna. Ko hočem drugo jutro mojega goža pogledati, ga nij bilo nikjer. Odprem notranje okno, gledam gori in doli, vse zastonj, gož je izginil pustivši mi v spomin samo svojo gornjo kožo (lev), katero je v tem slekel. Stvar mi nij šla v glavo, kajti okna so se prav dobro zapirala, grem še enkrat pregledovat — ali tudi zdaj brez vspeha. Ko tako stojim pri oknu, zaslišim neko praskanje in opazim, da omet pri vnanjem podboji nekako odstopljuje. Zdaj opazim spodaj v kotu majhno luknjico in ko začnem dalje preiskovati, zalotim pod ometom mojega goža, ki je bil prej debel, kakor močna vrv, a tukaj notri se je splazil med zid in omet v razpoko, kamor bi bil jaz komaj moj mali prst vtaknil. Gožu ni bilo po volji, da sem ga izvlekel iz skrivišča, prvo kar je storil, je bilo, da me jezno v roko vgriznil, kar pa se vé da nij imelo nikakoršnega hudega nasledka.

Pozneje mi je en gož ušel iz trdno zaprte škatlje, vzdignivši siloma pokrov in drugi iz zaprtega zaboja skozi tesno poč, ter sta potem hodila po mizah, visocih omarah ter mi od onod prevračala in metala razne, časih jako težke stvari.

Gož pojé največ miši, pa tudi martincev in žab ne zameta, kakor si tudi privošči tiče, ako jih stakne

v gnjezdu. V sužnosti ga menda nij lahko pripraviti, da bi jel, vsaj mojih nobeden nij hotel jesti, toda živi po več mesecev brez vse hrane, tudi po celo leto.

Jajca, katerih pa navadno ne znese več nego 5 ali 6, so trša nego od belouške. Položi jih v kake smeti ali trhlenino in mah ter se dalje ne zmeni za-nje.

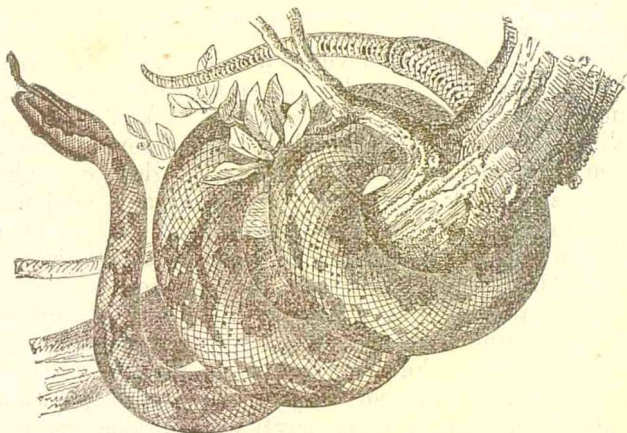
Gož nij posebno hiter, človek ga na čistem lahko dohaja. V vodo sam ne gre. Ako ga primeš za rep, se ne more lahko spéti do roke. S početka je gož hud in togoten, razširi glavo in jezno popada. Ali s časom se umiri, privadi človeku in postane domač, kakor nobena druga naših kač.

Kakor o belouški pripoveduje se tudi o goži marsikaj neresničnega, med ostalim tudi njega dolžé, da hodi krave sesat. Tudi njegova dolgost se navadno pretirava.

17. Velikanska kača ali udav.

Na sejmu smo. Povsod veliko vretje, na živinskem trgu in okoli kramarskih šatorov. Najživahnije je pa gibanje okoli velicega platnenega poslopja, ki je čez noč izrastlo iz tal. Par kričočih papig in razobešene živalske podobe oznanujejo menažerijo. Možje, žene in otroci strmé v široke plahte in se čudijo živo pisanim strahovitim zverem, ki tu mrtvece iz grobov vlačijo, tam pa še žive ljudi na kosove trgajo, ali pa se med sebo koljejo, da je groza. Največ gledalcev in občudovalcev ima pa velikanska pisana kača, ki se je okoli velicega tigra ovila in široko zínila. Razusten slepar pred šatorom vabi ljudi, zraven se vé klobasa in laže, da se kar kadí. Radovidnim zijalom obeta, da bodo notri videli živo vse to, kar je na plahtah namlanega in še mnogo več. Mnozega nazadnje vendar preslepi. Da si kmet, stara korenika, dosti ali nič ne veruje pritepenemu škricu, vedoč, da ga bode več ali manj osleparil, se dá naposled vendar premotiti. Saj ne bi šel, ko bi kače ne bilo. Ali to velikansko kačo mora videti, naj velja, kar hoče. Bode vsaj doma znal

kaj pripovedati. Moško plača svoje solde in ustopi. Oster, neprijeten duh mu udari v nos. Pred sebo vidi v železnih gajbah nekoliko medlih zaspanih živali. Na pol crknjen lev, nadušljiv tiger, slepa hijena, dva sestradana volka, par navadnih opic in še nekaj druge drobnjave — to je vse! S hripavim glasom začne zdaj sleparjev pomagač tolmačiti in razlagati o živalih — toda naš možakar se za to malo zmeni, on samo išče velikansko kačo. Ali nikjer je nij videti. Nevolja

Pod. 18. Velikanska kača ali udav.

ga obide, že zbira besede — se vé da ne najlepše, — katere bo sleparju v zobe vrgel. Na svojo srečo je pa ta ravnokar razlaganje končal in zdajci obljubi „slavnemu občinstvu“ pokazati — velikansko kačo, prej pa prosi „kak sold na vino.“ Pobravši nekaj bornih soldov, gre zdaj v drugi konec menažerije in obstane pred veliko škrinjo. Predno pa ljudstvo dobi kačo na oči, mora popreje še iz sleparčkovih ust izvediti, da ta strahovita zver napada leva in tigra, da požre celega jelena, še celó velicega vola, človeka pa — to se že tako razume — kar tako minogredé pohrusta za zaju-

trek. Po kako tudi ne bi, kajti strmite, o ljudje božji — ta strašanska zver je dolga 40 črevljev. Glas začudenja se čuje izmed poslušalcev. Zdajci privzdigne kričač pokrov od škrinje — vse oči so strmo va-njo obrnjene — vzame iz nje volneno odejo, potem še eno in naposled vzdigne iz nje tako težko pričakovano kačo. Obrazi se gledalcem nevoljno namrgodijo — vidi se jim, da so kaj več pričakovali. Namesto pričakovane velikanske kače vidijo kacih osem črevljev dolgo, kakor moška roka za pestjo debelo, lepo pisano, sicer pa na pol mrtvo stvar, ki dá vse s sebo delati, in ko bi časih ne pojezljala, bi človek lahko sodil, da še živa nij. Slepárček si jo razpoloži po rami, jo dene okoli vratú in naposled še glavo utakne v usta. To zadnje nezadovoljne gledalce vsaj nekoliko vdobrovolji, ali s pridom jih ne more utešiti. Malomarno gledajo, kako se kača zopet polaga v škrinjo in pokriva z odejami. Glasno mrmraje zapusté ljudje smradno kolibo, sem ter tje se čujejo besede: goljuf, sleparija, škoda grošev, capin, in kar je še enacih navadnih izrekov.

Tako kakor poštenemu gorjanu v menažeriji na sejmu, godi se navadno vsacemu. Človek si rad misli v tej kači zedinjeno vso hudobo, moč, požrešnost in velikost vseh kač. Zato tudi rad verjame lažnjivim popisom nevestnih popotnikov, ki poznavši svoje bralce, ugajajo njihovi preživi domišljiji in pretiravajo velikost in nevarnost velikanske kače. S bliza pogledana pa stvar izgubi mnogo te strašnosti, videli bodemo, da velikanska kača v resnici nij ne tako velika, ne tako strašna, kakor se navadno misli.

Velikanska kača je navadno 10—15 črevljev dolga in ob sredi debela kakov moška noga nad kolenom. Res je, da se časih najde tudi daljša, ali že dvajset črevljev dolga je velika redkost dandanes in samo v velicih odljudnih samotah se utegne dobiti še katera, ki je kak črevelj daljša. Glava je precej majhna, podolgasto jajčasta. Vrat je tenak, a truplo proti sredi zmerom debelejšé. Rep je kratek, po priliki deseti del vse dolgosti, in služi kači za ovijanje in oprijemanje.

Zgoraj in ob stranéh je povsod, tudi po glavi luskava, spodaj jej pa, kakor tudi drugim kačam, oklepajo truplo poluobračaste pločice, in tudi pod repom ima samo eno vrsto tacih pločic, dočim smo pri naših kačah videli, da imajo dve vrsti pločic. Nekaj posebnega so pri tej kači majhne krnaste zadnje nožice, ki pa od zunaj niso drugače videti, kakor dve roženi zakrivljeni špici kraj zadnice, ondi kjer se začne rep. Pri plezanji na drevesa si pomaga s temi špicami. Veliki, ostri zobje v čeljustih niso za trganje, temveč samo za poddržavanje plena. Punčica v očesu je podolgasta.

Velikanska kača je lepo pisana. Na sivorudečkastem dnu se jej vleče po hrbtu roglat temen trak, a v traku ima jasne, rumenkaste ali rjavkaste podolgovate kolobare. Prek glave jej gredó tri proge, po trebuhu je blede rudečkasta.

Ta kača živi v vročih deželah južne Amerike, zlasti v Braziliji in Gvijani. Najbolj jej ugajajo suhi kraji, goščava in lesovi. Skriva se po luknjah in skalnih razpokah, potika se tudi drevesom pod korenine ali pa se klati po drevji, bodi si da se ovije okoli kake veje, ali pa se poprime z repom in visi s truplom navzdol. V vodo ne gre nikdar. V pripravnem skrivišči jih je časih najti več skupaj stisnjenih.

Sploh je pravleña, posebno po dnevi se ne premika rada, ako ne vidi, da je v nevarnosti. Bolj živahna je po noči ter se sme po vsej pravici nočna žival imenovati, za kar jo to tudi izdaja podolgasta punčica v očesu. Po noči tudi večidel hodi na lov, razumeva se pa, da tudi po dnevi pograbi žival, ki se jej je preveč približala, zlasti ako je lačna. Pred človekom ima zmerom strah, ako ga le ugleda, mu se umiče, nikdar jej ne pride na misel napadati človeka. To je v južni Ameriki sploh znano, zato se je nihče ne boji. Kjer koli jo zasledé, gredo za njo in jo s prvim kolom pobijejo. Za čudo je mehkega življenja, udaree po glavi jo vso omani in tudi drobno zrno iz puške streljejo jo hitro usmrti.

Zanimivo je velikansko kačo gledati na lovu. Ako

je kako žival, katero si upa obladati, ugledala, je ne spusti več iz oči. Ko jej se je dosti približala, vrže se kakor blisk hitro na-njo, jo popade za glavo ali vrat in v tem hipcu jej se dvakrat ali trikrat ovije okoli trupla, in jo stisne s tako močjo, da jej rebra pokajo in da več dihati ne more. In ravno zato, ker svoj plen prej udávi, predno ga začne požirati, pravimo jej tudi udav. — Ko čuti, da se plen več ne gane, odmota z njega svoje kolobare ter ga začne potem požirati celega, kakor vse druge kače, kar smo že pri naši belouški bolj natanjko popisali. Tudi udavu se grdo razkrečijo čeljusti, vse žrelo se razširi in obilna polzka slina mu se cedi iz žrela.

Udav napada navadno živali od mišje do zajčje velikosti, največi se tudi drzne lotiti živali od velikosti naše srne, katero sicer stare ali dostikrat je požreti ne more. V hrani pa nij posebno izbirčen, v sili so dobre tudi žabe, kuščarji in celó kače. Kar se pa bere tu in tam, da udavu časih zadnje noge pogoltnjene živali iz žrela gledajo in se še le potem, ko je prednji konec v želodcu že prebavljen, počasi v goltanec pomikajo, so prazne čenče. Res je pa, da je potem, ko se je nažrl, neznano len, da se nerad premika in da ga je takrat najlaže ubiti.

Velikanska kača znese blizu 30 kožnatih jajec, a iz njih izlegli se mladiči so palec debeli, vatel dolgi in živo pisani.

Stari Mehikanci so velikansko kačo častili kakor neko božansko bitje. Zidali so jej krasne templje in svojega prvega boga Viclipuelija malajo zmerom s to kačo v roki. Njena gibanja in njeno sikanje so svečeniki razlagali časih za prijazno dobrohotnost, časih pa za hudo jezo, katero so dostikrat menili samo s krvavimi človeškimi žrtvami potolažiti, večkrat in prevečkrat se je tu v potocih prelivala človeška kri. Ali dandanes nikjer več ne uživa te slave, povsod jo brez usmiljenja in brez strahu pobijajo in zatirajo. Rekli smo že preje, da jo s kolmi pobijajo in iz pušek strelajo, največ jih pa polové v zanke. Pred luknjo namreč, v ka-

teri kača prebiva, nastavijo močne zanke. Izurjen lovec po vходу v luknjo tekoj spozna, ali kača v njej prebiva ali ne; ako je namreč zemlja jako zglajena, mu je to znamenje, da je kača notri. V Braziliji ne mora ravno težko biti udava ujeti, ker je nij skoro menažerije brez njega. Ujet udav s konca jezno piha in togotno grize okoli sebe, kmalu se pa umiri in vdá v svojo osodo. Pri nas, kjer jej razen svobode manjka tudi vročega brazilskega podnebja, je lena in obumrta in redko jé. Le kedar se je levila, nekoliko oživi in takrat tudi jé. Navadno jej dajó golobe ali pa domače zajčke (kunce). Lehko pa strada po šest in osem mesecev.

V Braziliji strojijo kožo in izdelujejo iz nje škorne, sedla i. dr. st. Mast pa rabijo za zdravila in vsakoršne vraže.

V Braziliji prebiva še druga, ravno tako znana velikanska kača z imenom:

Anakonda, ki je največa in najlepša ameriška kača. Naraste namreč 20 do 24, in ako je verjeti nekaterim piscem, celó 30 čevljev v dolgost. Zgoraj je temno zelenkasta ter ima po hrbtu dve vrste okroglih črnih lis, po bokih pa črna kolesa na rumeni koži.

Anakonda je povodna kača, skoro zmerom se nahaja v vodi ali ob vodi. Izvrstno plava in more tudi pod vodo dolgo časa zdržati. V vodi si išče tudi večidel svoj živež, kajti se hrani največ z ribami. Rada pa tudi spleza na kako skalo ali panj, da se solnči. Ako jo kaj vznemiruje, plane hitro v vodo in izgine. Tudi na drevje ob vodi se rada obeša, zlasti ondi, kamor prihajajo živali na vodo pit. Tam preži na vodne prasce, srne, opice in enake živali. Časih se pritepe tudi k hišam in pograbi kuro, raco, ali celo mladega prasca. Zato jo tudi povsod neusmiljeno preganjajo.

Ako po letu vode presahnejo, zarije se globoko v blato, kjer do prvega dežja otrpnjena leži.

Bodokudi jo streljajo in jedó njeno meso, ki je neki jako okusno.

Tudi anakonda se pri nas po menažerijah pogostoma vidéva.

Od te kače se navadno pripodeduje in sploh veruje, da tudi človeka napada. Večidel tem pravljicam nij verovati, da si ravno nij nemogoče, da se velika anakonda ne bi tudi človeka, zlasti otroka lotila. Že večkrat omenjeni Schomburgk se glasí: „V Moroki — misijon v Gvijani — je bilo ljudstvo še vse preplašeno, ker je velikanska kača napadla dva domačina iz misijona. Neki Indijan se je s svojo ženo peljal po reki streljat divjo perutnino. Vozeč splaši raco, streli po njej in zadeta ptica pade na suho. Lovec hiti raco pobírat a v tem trenutku ga popade anakonda. Ker je bil golih rok, brez orožja — puško je pustil v čolnu — kliče ženi, naj mu podá velik nož. Ali komaj je žena pri njem, ko kača tudi njo zgrabi ter se ovije okoli nje. V tem pa mož dobi eno roko prosto in rani kačo z nožem. Na to spusti kača oba in pobegne.“ Gotovo je pa, da anakonda Indijana ne bi napadla, da nij bilo race, katere se je hotela polastiti.

Nekaj enacega pripoveduje tudi Bates pišoč: V Egi bi bila velika anakonda skoro požrla dečka desetih let, sina mojega soseda. Oče in sin se odpeljeta v gozd sadje pobírat in obstaneta s čolnom na peščenemrodu. Deček ostane pri čolnu za varha, oče pa se izgubi v gozd. Deček se igra mirno v vodi pod senčnatim drevjem, kar ga popade velika anakonda, ki je prišla tako hitro in iznenada, da deček nij mogel več bežati. K sreči sliši oče sinov krik in priteče na pomaganje, zgrabi kačo za glavo, jej razklene čeljusti ter si reši sina.

H koncu naj še opišemo Schomburgkov prvi lov na anakondo. Omenjeni potnik piše: Grdoba je ležala kakor vrv zvita na debeli veji, ki je štrlela nad vodo. Videl sem že res velike anakonde, ali taka mi še živ dan nij prišla na oči. Dolgo časa nisem vedel, kaj bi, ali bi se je lotil ali bi šel mirno naprej. Vse strahote, ki sem jih čul od strašanske moči teh kač še kakor otrok, so mi oživele v duši; Indijani so me sva-

riji, kajti če je ne zadenem s prvim strelom, da nas bo napadla in nam čolnič prevrnila, in tudi moj nemški služabnik me je pri mojih in svojih starših rotil, naj lehkomišno ne hodim v nevarnost — vse to me je nagnilo, da sem sklenil kačo na miru pustiti. Ali komaj sem jo imel za hrbtom, sem se pokesal in ukazal veslati nazaj. Obe cevi svoje puške sem nabil z najdebelejšim zrnom, najpogumniši Indijan pa ravno tako. Počasi smo se vrnili k drevesu — kača je še smerom ležala na njem. Na dano znamenje streliva oba dva, zadeta žival lopne v vodo, se nekoliko zvija in plava z vodo. Mi vriskaje za njo. Kmalu jo doidemo in v čoln potegnemo. Da si ravno so vsi videli, da je mrtva, vendar so strahu trepetali, ako je lekoličkaj z repom ganila. Merila je po dolgem $15\frac{1}{4}$ črevlja, čez truplo pa $2\frac{1}{4}$ črevlja. Dobila je eno zrno v glavo, drugo jej je pa hrbtišče razdrobilo. Pozneje sem dostikrat izkusil, da taka rana, zlasti v glavi, tudi največo kačo usmrti.

18. Kravoses ali piton.

Tudi stari svet ima v Aziji in Afriki velikanske kače, ki so v postavi in vedenji podobne ameriškemu udavom. Razločijo se od udava sosebnostjo s tem, da imajo zobe tudi spredaj v čeljusti in da imajo pod repom dve vrsti pločic. Ime *kravoses* jim je ostalo od starine, ker so nekdanje po krivem menili, da te kače v mladosti krave sesajo. Kravosesov je več vrst, nekateri se nahajajo v Afriki, kjer jih po nekaterih krajih na pr. v Gvineji surovi narodi še danes kakor bogove časté ter z darovi njihovo jezo tolažiti skušajo. Največ jih je pa v južni Aziji, v Indiji in po otocih. Razumeva se, da se tudi o kravosih pripovedujejo ravno take neslane in prazne bajke, kakor o udavih in da se njihova velikost navadno pretirava. Ko je Regul z rimsko vojsko v Afriki hotel iti prek reke Bagradas, mu pride strašanska kača, 120 črevljev dolga, naproti, katere se je vsa vojska prestrašila. Regul pošlje proti tej kači

en oddelek svoje vojske, kateri se je posrečilo kačo s kameni pobiti. Odrli so jo in kožo poslali v Rim. —

Pod. 10. Kravoses ali piton.

Kaj porečemo k temu poročilu? Nič drugzega kakor to, da so takrat še bolj legali, nego dan današnji. Od teh 120 črevljev moremo z mirno vestijo 100 izbrisati. Tu di sedanji širokoustni potniki trdijo, da so videli

kravosese po 40 in celó 50 črevljev dolge, v resnici so pa 20 črevljev dolgi že precej redki.

Kravosesi najrajši prebivajo po močvirnih krajih ali pa blizu vodá, kjer v goščavi ležeč ali na drevji viseč prežé na mimogredoče živali. Radi gredó v vodo, se kopljejo in so sploh bolj živi in okretni, kakor njihovi ameriškanski sorodniki. Napadajo pa ribe, ptice in sesavce do srnine velikosti. Od meseca decembra do aprila ne jedó nič, temveč mirno ležé v svitek zviti. Tudi sicer niso preveč požrešni, srna ali koza nasiti kravosesa za cel teden. Človeka menda nikdar ne napade, vsaj znan nij noben dogodek, ki bi zaslužil popolno vero. Res se je že dogodilo, da je kravoses popal človeka, ali more se reči, da se je zgodilo po pomoti, kakor se je pripetilo v londenskem zverinjaku strežaju Kop-u. Necega dne je namreč enemu svojih lačnih pitonov molil kokoš naproti. Kača se zažene, toda ne zgrabi kokoši, temveč Kopov palec ter mu se v tem hipcu ovije okoli roke in vrata. Kop je bil sam, vendar nij izgubil zavednosti, skušal je z drugo roko kačo prijeti za glavo, da bi se je laže rešil. Ali na nesrečo se je žival tako okoli sebe ovila, da strežaj nij mogel do glave. Vrgel se je na tla, da bi se z večim vspehom boril s kačo. Po sreči pa prideta še o pravem času možu dva tovariša v pomoč ter ga — ne ravno lahko — rešita iz strašne zadrge. Treba je pa vedeti, da se je piton ravno pripravljaj na levitev in da mu je takrat oko nekoliko oslepelo, kar je več ali manj pri vseh kačah o tem času. In tako je namesto kokoši pograbil strežajev palec.

Najnavadniši in največi v vzhodni Indiji je :

Pisani kravoses, navadno samo 12 do 16, časih pa tudi 20 in celó 25 črevljev dolg. Glave je sivo-rudečkaste, hrbta jasno rjavega, sem ter tam rumeno nadahnjenega, trebuha pa belega. Na tilniku ima podkovasto temno marogo.

Pisani kravoses se vidi tu in tam po zverinjajkih

celó mladi so se že izvalili v Evropi. V Parizu je enkrat neka samica znesla 15 jajec, katera je zbrala na kupček ter jih z repom oklenila in se potem okoli njih ovila v podobi kopičastega svitka, na katerem je ležala njena glava. Toplota v tej kopíci je bila ves čas za 12 ali 14 stopinj večja nego v izbi. Ko je tako valila osem tednov, izlegli so se mladiči, ali samo osmero njih. Ves čas nij nič jela, samo pila je večkrat, stoprv onega dne, ko so se izlegli mladiči, pojela je nekoliko funtov govedine. Ko se je oteščala, zapustila je ostala jajca in tudi za mladiče se nij nič brigala. Mladi so se črez 14 dní prvokrat levili, potem so pa žrli mlade vrabce.

19. Gad.

Med zlatim cvetjem lazi
Skrivaj s prijaznimi(?) očmi
Rujavopisan gad.

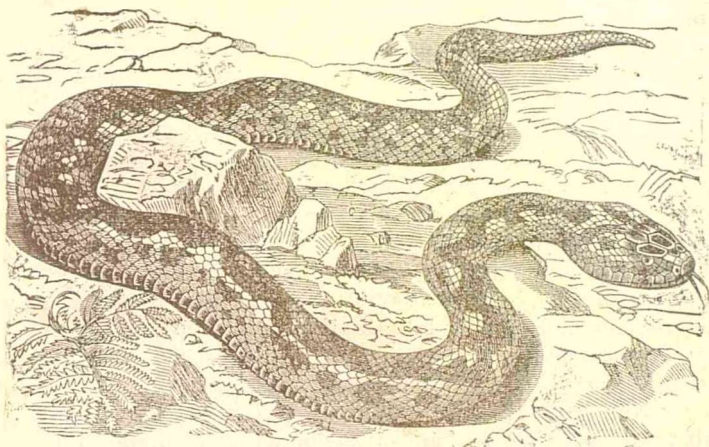
Glasoviti francoski učenjak Dumeril se je celo svoje življenje pečal s kačami; spisal je o njih imenitno, jako obširno delo. Na stotine in stotine vsakovrstnih kač je imel v svojih rokah, o njem je šel sploh samo en glas: Dumeril najbolje pozna kače. In ravno temu Dumerilu se je prigodilo, da je enkrat na sprehodu pobral kačo, katero je imel za nestrupeno, zato jo je tudi brezi skrbi vzel v roke. — Ali kača je bila strupena in je ugriznila Dumerila. Učenjak je bil v nevarnosti, da z življenjem plača svojo zmoto.

Kača, ki je prevarila Dumerila, je bila samica našega navadnega gada. Kaj se učimo iz tega? Da je jako težko, ako ne nemogoče, vselej ločiti strupeno kačo od nestrupene. Na vso srečo pa pri nas ne živi tista nestrupena kača, ki je gadu tolikanj podobna. Vse naše kače se dosti lahko razločijo od gada in modrasa, naših dveh edinih strupenih kač, samo rjava kača ali smuklja je na prvi pogled gadovi samici nekoliko podobna. Ali pri vsem tem nij varno kače v roko jemati, zlasti ako je prav dobro ne poznaš.

Ako naletiš na kako kačo, ubij jo, če moreš, ako ne, pusti jo na miru.

Kakor je že bilo rečeno, živite pri nas dve strupeni kači: gad in modras. Menimo se najpred o gadu.

Star samec je navadno dva črevlja dolg, časih tudi še kak palec črez, samica je nekoliko večja in naraste celó do poltretji črevelj v dolgost, samec je 1 palec debel, samica malo debelejša. Glava je plošnata,

Pod. 20. Gad.

zadaj širja nego spredaj, od tenjšega vrata razločno odrobljena in za tega delj srčaste podobe. Razen treh večih, gladkih plošč na sredi je vsa glava drobno luska. Od tenjšega vrata se začne truplo debeliti, je na sredi najdebeleje in se potem proti repu enakomerno zožuje. Rep je jako kratek — kake tri palce — in se konča s tenko trdo špico. Samični rep je še nekoliko krajši.

Gledé barve gada skoro nij mogoče opisati, kajti ne dobodeš dva gada, ki bi bila popolnoma enako pisana. Toliko se vendar more reči, da so samci svetlejši, bodi si belkasti, sivkasti, plavkasti, rumenkasti

ali rjavkasti; samice so zmerom temnejše, ali zamoklo sive, temno rjavkaste ali črnikaste. Naj si pa bode gad te ali one barve, zmerom ima vzdolz trupla po hrbtu temnorjav ali črn rogljast trak (na siksak), ki se tudi na temnih živalih dovolj razločno vidi. Na temenu delate dve temni progi podobo črke V. Spodaj je pod grlom bel po trebuhu pa plavkasto črn in belo, ali rjavo pegast.

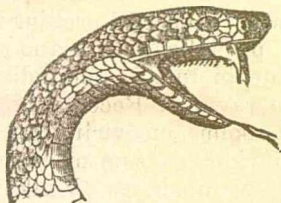
Žareče oko gleda nekako potuhnjeno izpod obrvne ploče in punčica sredi plameneče mavrice je podolga-sta, a ne okrogla, kakor pri naših družih nestrupenih kačah. Po dnevi je punčica jako stisnjena, v temi se pa znatno razširi.

Iz tega opisa lahko posnamemo, da se gad od vseh naših drugih nestrupenih kač razloči po plošnati srčasti glavi, tenkem vratu, kratkem repu, podolgasti punčici v očesu in po rogljastem črnem traku na hrbtu. Smuklja ali rjava kača, ki je rjavi gadovi samici nekoliko podobna, ima — razen dolzega repa in okrogle punčice — po hrbtu dve vrsti temnih, nezvezanih peg.

Toda gad naj bi bil tak ali tak, gotovo se o njem ne bi toliko govorilo, ako ne bil strupen, torej ga je pred vsem treba od te strani malo ogledati.

Nekdaj so ljudje mislili, da gad z repom „pika,“ drugim se je pa verjetneše zdelo, da z jezikom. Pozneje so nekateri trdili, da je gadova slina strupena, in so hteli vedeti, da se ta slina dela iz gadovega žolča, ki je neki strašanski strup. Ali mnogotere skušnje so dokazale, da je gadov žolč ravno tako nenevarna stvar, kakor žolč vsake druge živali. Zdaj vemo, da je strup neka prozorno rumenkasta ali zelenkasta tekočina brez vsega duha in skoro brez okusa. Ta strupeni sok se nareja v dveh žlezah, ki ležite v glavi na obeh stranéh. Strupa je prav malo v teh žlezah, samo dve ali tri kapljice, ali tudi majhen del take kapljice lahko človeka ostrupi. Kača, ki dalj časa nij vgriznila, ima se vé da več strupa, kakor druga ki je ravno kar vjela. Posušen strup se sveti, svojo moč pa tudi suh ohrani leta in leta. Navadno se misli, da strup v želodcu — ako ga namreč

človek požré — nič ne škodi, kar pa nij res. Novejše izkušnje so dokazale, da tudi v želodcu dela slabosti, da si ravno življenju nij nevaren. Kaj je prav za prav v strupu, ki tako strašno deluje, še zdaj ne vemo. Le to znamo, da ako le količkaj tega soka pride v kri, se ta spridi in razsede. Tudi vemo, da pri človeku in pri vročekrvnih živalih hitreje in bolj gotovo deluje, kakor pri mrzlokrvnih žabah ali ribah. Ako gad sam sebe vgrizne, mu to nič ne škodi, takisto tudi ne, ako ga je drugi gad popal; škodilo bi mu pa, ako bi ga kaka druga strupena kača, na pr. klopotača vgriznila.

Pod žlezo na vsaki strani vidimo pri odprtem žrelu precej dolg — $1\frac{1}{2}$ — $2''$ — nazaj zakrivljen, kakor igla tenek in špičast zob, ki je otel in stoji zgoraj v zvezi s strupeno žlezo. Zob stoji v jamici gornje čeljusti, ki je jako majhna koščica

Pod. 21. Gadova glava. ter se lahko naprej ali nazaj pomakne. Ako gad zine (glej podobo), potisne se gornja čeljust naprej in zob se postavi po koncu in je pripravljen vgrizniti; kedar se pa žrelo zapre, stopi gornja čeljust nazaj in zob se skrije v kožnato gubo, ki visi ob zobu. — Ako hoče tedaj gad vgrizniti, zine prav široko, hlastne po živali, in zasadi omenjena dva strupena zoba va-njo. Pri vgrizu pritisne zob na strupeno žlezo, kapljica strupa se pocedi v zob in po otlem zobu v narejeno ranico, kjer se primeša krvi in jo ostrupi.

Ako gad v jezi popade kako trdo stvar, mu se tenek in krhek zob lahko odlomi, ali to gadu nič ne dé, kajti on ima zadaj za prvim zobom že pripravljen drug zob, ki tekoj stopi na mesto prvega, in ako bi bi tudi tega zgubil, je pripravljen tretji, da ga nadomesti. Tacih majhnih, še nerazvitih, pod kožo skritih zob ima gad do šest. Prvi zob mu pa menda časih — znabiti redovito vsako leto — sam izpade. Razen

teh dveh otlih zob ima gad, kakor druge nestrupene kače, tudi v spodnji čeljusti in na nebu majhne zakrivljene zobke, ki pa niso otli in s strupeno žlezo v nobeni zvezi, ž njimi samo pridržuje umorjeno žival pri požiranju.

Gad se nahaja skoro po vsej Evropi, samo na skrajnem severu in na jugu ga nij. Še na Švedskem se dohode in tudi v Sibiriji, po južnih deželah ga izmenjuje drug sorodnik. Pri nas živi tu in tam, toda ne tako pogostoma, kakor se navadno misli, kajti ljudje dostikrat modrasa, ki je pri nas bolj navaden, od gada ne razločijo. Sploh se mora reči, da gad prebiva po gorah in planinah, modras pa po dolinah in planotah. S tem pa nij rečeno, da se ne bi tu ali tam tudi dobil po nižih gričih in celó po ravnem. Rečeno mi je bilo, da se nahaja na ljubljanskem močvirju (na mahu) in na bližnjem Golovcu, ali videl ga sam nisem, naletel sem pa nanj na kamniških planinah, na Veliki planini in v Sedlu med Brano in Veliko planjavo, videl sem ga tudi na Zelenici pod Stolom in v Jelovici. Na Goriškem sva 4. Sept. 1872 z gosp. Lazarjem ujela enega*) za Krnom na vrh Lemeža, ki se kacih 7000 črevljev nad morjem vzdiguje. Samci teh planinskih gadov so svetlo sivkasti ali plavkasti, samice pa rjave, časih pa skoro popolnoma črne.

Gadu najbolj ugajajo suhi, prisojni kraji: pečine, groblje, stari zidovi, lazi in krčevine po gozdih, nizke hosté in z reso in drugim dračjem obrasla rebra. Tu ima v kaki luknji svoje stanovanje, od katerega — vsaj po dnevi — ne gre nikdar daleč. Pri lepem solnčnem vremenu prileze iz luknje, se spravi na kak kamen, drevesni parobek ali sploh na kak solnčnat prostorček, se zvije v svitek in uživa blagodejno solnčno toploto, ki mu tako dobro dé. Ako ga kaj moti ali vznemiruje, zleze počasi nazaj v luknjo. Kedar se je pa dobro ukeril in ga je solnce prevzelo, ne umakne se rad in da človeku prav blizu priti, nikdar ga pa ne

*) Živi še danes 12. junija 1873 brez vse hrane.

napade, ako ga človek na miru pusti. Stopram ako ga dražiš ali ako nanj stopiš, jezno piha, se zvije v svitek stisne glavico sredi svitka in jo hitro kakor strela vrže proti tebi in vseka z zobmi. Togoten gad grize slepo okoli sebe in popada vse, kar mu se približa, tudi palico ali železo. V jezi se napihne, da je mnogo veči videti, ravno tako tudi, ako ga v vodo vržeš, kar mu mora jako nevšečno biti. Večkrat se čuje, da se razdražen gad rad spusti za človekom, da se celó meče za njim, kar je pa vse izmišljeno.

Gad je nočna žival, njegovo življenje se začne s solnčnim zahodom. Po dnevi se hodi samo na solnce gret, vse drugo, kar se okoli njega godi, mu nij mari, ako ga le preveč ne moti. Da je gad v resnici nočna žival, priča že njegovo oko s podolgasto punčico. Po dnevi je len, počasen in zaspan, stoprv z nočjo oživi, po noči je živahen in uren, plazi okoli in si išče živeža. Najljubše so mu miši, rovke in mladi krti, pticam pa, ki gnjezdijo na zemlji, pobira mladiče iz gnjezda, žabe si lovi samo v sili. Od gadovega zoba zadeta miš strepeče, začne otekati, omahuje in se mrtva zvrne na stran. Majhni ptiči vrabčeve velikosti poginejo v 4—6 minutah, pes, ovca ali koza v nekoliko urah, večje živali, kakor konj, krava navadno ne poginejo, temveč samo nekoliko časa bolehajo. Se vé da tudi pes ali ovca časih ostane pri življenji, na drugi plati se pa tudi prigodi, da v vime ali gobec vjedena krava pogine. Čudno je pa to, da nekaterim manjšim sesavcem gadov strup na videz ne škodi. Taka korenjaka sta dihur in jež, oba gadova velika sovražnika; nekateri pa tudi prasca k njima prištevajo, da si menda po krivici.

V toplih pomladnih dneh se gadje pariyo. Pri tej priliki se jih časih po deset in še po več zamoča v živ klopčič, ki se neče razvozlati, ako tudi gade dražiš. Precej pozno, še le meseca avgusta ali septembra izleže samica šest do deset jajec, časih tudi še več, komaj je pa jajce izleženo, že pretrga mlada kača mehko kožo in izleže iz lupine. Ali komaj je spak izlezal iz ovojev, tekoj pokaže, kakošne krvi je, razdražen piha

in grize okoli sebe, kakor star gad. Stara se kar nič ne zmeni za svojo zalego.

Proti zimi se gadje zbirajo na zimsko spanje v grobljah, starih zidovih, v špilje in razpoke v pečinah, pod drevesne korenine, ali pa tudi v dupla in v mišje luknje. V toplih jesenih ostanejo tako dolgo zunaj, dokler ne začne deževati ali zmrzovati. Lani je še 22. novembra v Bohinji gad kozo pičil in leta 1862 sem v Zagrebu o božiči dobil živega gada. Tudi v hudi zimi popolnoma ne otrpne, temveč je le nekako omamljen in zaspan. Delavci po hostah večkrat najdejo taka gnjezda spečih gadov, časih po šest, osem, celó po deset in več skupaj.

Dihur po zimi časih naletí na tako gnjezdo in je izprazni, družega za drugim lepo izvleče in pohrusta. Sploh je dihur eden najhujih gadovih sovražnikov. Tak junak je tudi jež. Razen teh dveh tudi mnogo gadov ugonobe: podlasica, kuna in jazbec, med pticami: šoja, vrane, večje sove, sokoli in štok. Torej ponavljamo še enkrat, ne preganjajte in ne ubijajte ježev, dihurjev in kanj!

Najhují sovražnik gadu je pa človek. Brez usmilenja ga vsakdo — če ga le more in če se ga preveč ne ustraši — pobije, in ne samo gada, ampak vsako golazen, ki je le količkaj sumnjiva, da bi mogla z gadom v rodu biti. In prav tako. Bolje je, če se vse kače, strupene in nestrupene pobijejo, kakor pa da bi tudi en sam človek zgubil življenje. Pri tem delu je pa tudi previdnosti treba, zlasti nij varno gada, če tudi na videz že mrtvega z roko prijemati, kajti gad ima jako trdno življenje in še dolgo grize okoli sebe, ako je le glava cela. Tudi od trupla odsekana glava ostane še tri četrti ure živa in popada vse, kar jej blizu pride. Na Švicarskem je poldrugo leto stara deklica pobrala odsekano glavo, je bila vjedena v mali prst in je v 18 urah umrla. Ali kakor je gad trdoživ, ga vendar ubiješ, ako ga s šibo čvrsto udariš po hrbtu. Ako hoče kdo živega gada ujeti, na pr. učitelj, da ga o priliki pokaže učencem, mora imeti škornje na nogah, v nizkib

čižmah nij varno hoditi gade lovit. Ako zapaziš gada, stopi nanj in potem ga primi o vratu s kleščami, ali pa z roko za rep in tako spústi v kako sklenico. Da bi se gad spel do roke, se ti nij treba bati, zvijal se bode in pihal ter skušal priti do prstov, ali zastonj.

Kdor pa hoče gada zatreti, zlasti po krajih, kjer se pogostoma nahaja, mora iti po noči na lov. Ako lovec na tacem kraji zakuri ogenj, posebno v temnih nočéh, bode kmalu videl, kako se bodo od vseh strani plazili proti ognju in strmeli v plamen, in lahko bode z največo zadovoljnostjo lepo počasi družemu za drugim glave trl. Omeniti še moram, da je tobakov sok iz pipe za gada hud strup, ki ga umori v nekoliko minutah.

Nekdaj je bil gad navadni pomoček v vseh mogočih boleznih in vsak lekar (apotekar) jih je imel nekoliko zmerom pripravljenih. Še dandenes je „gadova mast“ mnogim ljudem neprecenljivo zdravilo za notranje in in vnanje bolezni. Največo sleparijo so uganjali Lahí s tako imenovanim, njega dni neizrečeno čislanim „terjakom“, ki je bil čudna zmes vseh mogočih tvarin, največo moč so mu pa neki dajale gadove glave. Resnica je pa, da je gadovo meso dobro in okusno, ali redko se bode našel človek, ki bí ga hotel vedoma jesti. Brez strahú se pa sme jesti meso od živali, ki je od gada vgrizena poginila.

Razumeva se po tem, kar je bilo dozdej o gadu rečenega, da človek z ujeto živalijo ne more imeti nikakoršnega veselja. Zmerom ostane hud in togoten, grize in popada vse, kar mu pomoliš, s časom se res malo umiri, ali o krotkosti ali udomačitvi nij govora. V sužnosti ne jé navadno nič, še to, kar je prej požrl, dá od sebe. Med sebó se vjeti gadje dobro pogajajo, tudi z drugimi kačami, kuščarji in slepci živí v miru. Miši sicer umorí, ali jih ne pojé. A pri vsem tem živí po pol leta, časih celó po 9 in 10 mesecev brez vse hrane, dokler naposled ne pogine. Imel sem večkrat žive gade zaprte, nikdar nobeden nij hotel jesti, a vendar je eden živel 6, drugi 7 mesecev.

Zdajci je pa čas, da spregovorimo o nasledkih gadovega ugriza ali pika in o pomočkih proti gadovemu

strupu. Kako deluje strup pri raznih živalih, je bilo že poprej nekoliko povedano. Zdaj nam je govoriti o človeku.

Dostikrat se prigodi, da gad vgrizne pastirja, pastirico, drvarja, lovca, sploh človeka, ki v svojih opravilih zahaja na mesta, kjer se gadjе nahajajo. Nasledki gadovega pika pa niso zmerom enaki. Štar gad je nevarniši od mladega, tak, ki že dalj časa nij vgriznil, hujši od onega, ki je pred kratkem koga popal. Pri vročem vremenu strup hitreje deluje, pri ugretem človeku prej nego pri mirnem, nezasopljenem. Tudi nij vse eno, kam gad človeka vgrizne, ako je kaka večā žila zadeta, je nevarnost mnogo večā.

Od gadovega zoba zadeti človek čuti navadno v onem hipcu neizrečeno bolečino, ki bliskoma preletī celo truplo, časih pa ne čuti skoro nobene bolečine, dostikrat bolečina nij večā, nego da bi se bil na kacem trnu obrazil. Kmalu potem obhaja človeka neka omotica, moči pešajo, polastī se ga velika trudnost, zaspan je, čuti, zlasti vid in sluh slabé — vse to naznanja, da je kri zastrupljena in da se je jela razsedati. Bolnik začne bljevati, iz ust, nosa in celó iz ušes se poceja kri, časih pritisne tudi driska. Ako se kri hitro razseda, pičen ud skoro nič ne oteče, ako pa strup počasi deluje, nateče časih tako, da je strašansko videti in otok se širi tudi naprej po bližnji okolici. Obličje je mrtvaško, truplo mrzlo, človek postaja vedno slaběji, izgubi zavednost, ne čuti več bolečin in počasi ugasne.

Drugi spet pa trpé ure in ure najstrašnejše bolečine, kričé in javkajo, da je groza. Naposled izgubé malo po malo zavednost in mirno izdahnejo.

No k sreči vendar malo od gadov vgrizenih ljudij umrje tako strašno smrt. Navadno po prvih slabostih bolniku odleže, bodi si, da je premalo strupa prišlo v kri, bodi si, da so razni pomočki in zdravila kaj pomagala. Toda tudi taki srečni navadno tedne in mesece bolehalo, predno popolnoma ozdravé, ali pa še celó vse svoje življenje trpé nasledke kačjega strupa, kar potr-

guje sledeči resnični dogodek, kakor ga pripeveduje očevidec Lenz.

Marta Jäger iz Waltershausena, 19 let stara deklica, je šla bosa borovnice brat in je bila od gada v nogo vgrizena. S početka se za to nij zmenila, toda kmalu je jela otekati in bolečine so jo popadale. Nij mogla več niti hoditi ni stati, morala je sest. K sreči je bila njena mati blizu in jo je spravila domov. Poklicali so zdravnika, ki je storil, kar je vedel in znal. Počasi jej je odleglo, ali noga je bila do njenega 40. leta zmerom bolna, kazala je zdaj rumene, zdaj plave, zdaj spet rudeče lise in bolela jo je. Ves čas je po svetu bab in dedcev rabila zdaj to, zdaj ono zdravilo. Hipoma pa ozdravi noga, bolezen se je vrgla na oči, ki so jo dalj časa hudo bolele, naposled je popolnoma oslepela in ostala slepa dve leti. Črez dve leti so se jele oči boljšati, da je zopet spregledala, a bolečina se je razširila po vsem životu, kmalu jo je bolelo tu, kmalu tam. Pri tem je ostalo, in naposled je skoro popolnoma oglušila. In vendar je imela, ob času, ko je Lenz to pisal, žena že nekaj črez 60 let. V njeni rodovini je bila velika starost navadna, žena je imela okoli sebe starše sorodnike, ki so se na ves tek njene bolezní na tanko spominjali. Pač je čudno, z druge strani pa tudi grozno, ako se pomisli, da ena kapljica gadovega strupa more človeku zagreniti in ostrupiti vse življenje.

Sosebno zanimiv je primer zastrupljenja po gadovem piku, ki se je godil pred Lenčevimi očmi. Iz obširnega Lenčevega popisa posnamemo sledeče na kratko.

Neki potepuh, z imenom Hörselmann, se je ustil, da njemu gadov pik nič škodovati ne more, ker vé za pomoček, ki vselej pomaga. Necega dne pride k Lenzu, ki je imel mnogo živih gadov za poskušnje, in ga prosi, naj mu jih pokaže. Hvali se, da jih dobro pozna, in da bi pokazal, kako malo se jih bojí, posegne in hoče enega gada v roke vzeti. Lenz ga svari, potepuh umakne roko. Ali predno je Lenz vedel kaj in kako, posegne malopridnež v škrinjo, prime enega mirno ležečega gada ob sredi trupla, ga vzdigne kvišku in

mrmra neke nerazumljive čarodejne (coperske) besede. Kača ga togotno gleda in močno jezlja, ali vendar vtakne hitro njeno glavo v usta in dela, kakor bi jo zvečil. Kmalu jo pa potegne iz ust in vrže nazaj v škrinjo, pljune trikrat krvi in reče: Moja vednost ne velja nič, moje bukve so me prevarile (goljufale). V tem mu je obraz zagorel in oči so se mu svetile kakor besnemu. Lenz ne vé, ali je vse to resnica ali le sleparija in hoče, naj mu pokaže jezik. Tega pa neče storiti, temveč dene roko na usta, toži, da ga boli, a da je vgrizen daleč zadaj na jeziku in hoče iti domov, kjer že ima taka zdravila, ki mu gotovo pomagajo. Lenz mu ponuja olja, pa ga neče vzeti in gré s precej čvrstimi koraki po svoj klobuk, toda omahne in pade, se pobere, n z nova pade. Govori še razumljivo, ali tiho; lica so mu zapekla, oči se postale motne, toži da mu je glava težka in prosi za kako vzglavje. Denejo ga na stol, kjer se more nasloniti. Sedi mirno, toži najpred, da je lačen, ker ves dan nij nič pravega jedel; prosi vode, ali ne pije, pobesi glavo, začne hropsti in umrje mirno, kakor bi zaspal. Lenz je sicer tekoj, ko se je nesreča zgodila, poslal po zdravnika, ali bila je ravno nedelja in lep dan, vse je bilo zunaj, predno je prišel zdravnik, je bil mož že mrtev. Vse to se je zgodilo v 50 minutah in 10 minut pozneje je bil mrlič že mrzel. Drugi dan so ga parali. Čelo, oči, nos, leva roka in levo stegno je bilo plavo, jezik otekel in v sredi, kjer je bila rana, skoro črn. Pljuča so bila neuvadno plava, desna srčna plat je bila prazna, leva pa polna temne krvi, ravno tako žile v možganih. — Omeniti še moram, da po smrti na njegovem domu niso našli ne zdravila, ne bukev, o katerih je govoril.

Na vso srečo se redko kedaj primeri, da bi strup tako hitro deloval in da bi vgrizeni tako žalostno smrt storil. Pač pa mnogi še dolgo boleha, nekateri celó vse življenje čuti hude nasledke. Pri nas na Slovenskem se pogostoma čuje, da je gad ali modras koga vgriznil, bolnik pa večidel prebolí in okreva, ali pri vsem tem ne bomo rekli preveč, ako trdimo, da na

Slovenskem vsako leto umrje vsaj en človek vsled gadovega strupa.

Naposled nam je še govoriti o pomočkih in zdravih zoper kačji strup. Pomočki so vnanji in notranji. Vnanjih pomočkov je dosti in če jih rabimo hitro brez odlašanja, odvrnejo večidel vse hujše nasledke.

Kdor je od gada pičen, najbolje stori, ako rano — če je na tacem kraji, da more z usti blizu — izsesa, ali si jo po kom drugem dá izsesati, to pa samo takrat, ako nima ranenih ali razpokanih usten, ker sicer z izsesanjem ne samo ne bi bilo pomagano, temveč nevarnost bi se še povejšala. Izsesane ostrupljene krvi nij treba požirati, ker je dokazano, da tudi v želodcu strup nij brez škodljivih nasledkov, torej naj se pljune iz ust.

Drugo, kar človek ne smé nikdar opustiti, ako ima kakoršno koli ostro rezilo pri sebi, je, da si rano, kolikor se dá globoko izreže. Najbolje so škarje, ako so hitro pri rokah, ako ne, pa tudi vsak oster nož. S škarjami naj se pičeno mesto kolikor more globoko izreže, da se rana izkrvavi in ostrupljena kri hitro odteče. Zato je tudi dobro, da se pičen ud stiska od srca proti rani. Razumeva se, da je tudi dobro dati si roge staviti na rano, ali to je malo kedaj mogoče, ker navadno nijso pri roki.

Izrezana rana se mora tekoj izprati z vodo, še bolje, ako je mogoče, s kako jedko tekočino, s almi-jakovcem, lugom ali pa tudi žganjem. Vedeti je pa treba, da samo izpiranje, ako se nij rana poprej izrezala, celó malo ali nič ne pomaga.

Dostikrat človek nima pri rokah ne noža, ne kacega družega rezila. Takrat hitro obriši rano in pritisni palec na njo in tišči kar moreš. Ker pa palec kmalu omaga, poišči si hitro kak kamenček, kako trščico ali kako drugo trdo stvar ter jo kolikor moreš čvrsto priveži na rano. To imej tako dolgo privezано, da dobiš škarje ali nož v roke. Dokazano je, da strup tako dolgo, dokler kamenček ali kaka druga trda stvar pritiska na rano, ne stopa dalje v kri.

Ako je človek vjeden v roko ali nogo, je tudi dobro pičen ud nad rano prevezati. Preveza, ako je dosti čvrsta, storí, da ostrupljena kri ne more proti srcu. Ta pomoček sam pa ne velja toliko, kakor se navadno misli, kajti navadno pičen ud kmalu tako oteče, da se mora preveza pomakniti naprej ali pa razvezati.

Omeniti moramo še izžiganje rane. Ako se more rana tekoj po vgrizu izžgati, je dobro. V ta namen služi razbeljeno železo, žareč ogelj ali pa tudi tleča goba. Toda ta pomoček se redko rabi, navadno nij hitro pri roki in mnogi se ga tudi bojé. Pozneje, ko je strup že v krvi, bi bilo pa izžiganje nespametno in neopravičeno, reklo bi se nesrečnika še bolje trapiti.

Notranjih zdravil zoper kačji strup je neizrečeno mnogo. Kdo bi vedel vse naštetí? Skoro vsaka baba vé za gotov pomoček. Ali pri vsem tem moramo priznati, da gotovega zdravila zoper kačji strup še ne poznamo. In to je tudi prav naravno, ker dozdej še prav ne vemo, kaj prav za prav v strupu deluje na kri, da se razseda in gnjiti začne. Izkušnje so dozdej še najbolj potrdile: amonijak ali salmijakovec in pa žganje ali sploh vinski cvet.

Amonijak je že precej dolgo časa znan pomoček, s katerim so zlasti v vročih krajih ozdravljali z velicim vspehom. Amonijak, zmešan z vodo, se daje vgrizenemu pogosto piti, še bolje pa, ako mu se ta mešanica brizgne v odprto žilo privodnico. Potnik Appun poroča: Skozi dvajset let, kar bivam v južni Ameriki sem izkusil, da je amonijak najgotoviši pomoček proti kačjemu strupu. Jaz sam sem bil dvakrat vjeden od najnevarniših strupenih kač, od žararake in klopotaače, in obakrat sem se za nekoliko ur popolnoma ozdravil, ter nisem tudi pozneje čutil nobenih nasledkov. Tekoj, kakor je človek pičen, se mora rana z močnim amonijakom čvrsto otirati ali drgniti in bolniku se dá popiti vsako uro malo žlico amonijaka, pomešanega z vodo ali pa še bolje s kacim žganjem ali močnim vi-

nom, da se bolnik dobro spotí. To se ponavlja tako dolgo, da minejo vse bolečine. Jaz sem tako mnogo ljudij zdravil in vsi so hitro okrevali in popolnoma ozdraveli.

Ravno tako hvalijo amonijak zdravniki v vzhodni Indiji.

Izvrstno zdravilo proti kačjemu strupu je pa **vin-ski cvet** v kakoršni koli opojni pijači, bodi si kakor žganje, slivovica, rum ali tudi močno vino. To zdravilo se priporoča tem bolj, ker se povsod lahko dobi, tudi v zadnji hribski vasi ima eden ali drugi merico žganja. Ta pomoček je pri nas menda še prav malo znan, da si ravno je 'neprecenljive vrednosti in ga po družih krajih, na pr. na Parskem že davno rabijo z najboljšim vspehom. Od gada popadeni naj torej pogostoma pije močno žganje, kolikor ga le more, in kmalu mu bode odleglo. Opazili so, da se od gadovega vgriza ostrupljen človek ne upijani, ako tudi čez mero žganja popije.

Vsi ti pomočki, vnanji kakor notranji, so pa samo pomočki v prvi sili. Nikdar naj se ne zamudi tekoj poslati po izvedenega zdravnika.

Predno končam o gadu, moram še omeniti tako imenovano zagovarjanje. Akoravno, hvala bodi Bogu, tudi ta vraža enako drugim pojemlje, vendar se v vsacem večem kraju, kjer so gadje doma, nahaja še zmerom kak slepar, ki se ústi da zna strup ustaviti, ali kakor pravi: zagovoriti, in kar je še bolj žalostno, tudi najde ljudi, ki mu slepo verujeje in namesto po zdravnika, rajši pošljejo po sleparja čez hribe in doline. Slepar pride, govori neke nerazumne besede, diha na pičeno mesto in naredi druge svoje kondomuhte — in kar je pri vsem glavno, vzame plačilo, katero se vé nikdar sam ne postavi, dobro vedoč, da tako več dobi. Ako potem bolniku res odleže, bodi si vsled rabljenih družih pomočkov, bodi si, da nij dosti strupa prišlo v kri, precej vse misli, da je mož strup „zagovoril“ in sleparjeva slava se širi daleč okrog. Ako je pa bolniku huje, ali ako celó umrje, najde slepar kmalu izgovor.

Enkrat pravi, da tacega gada strup se ne dá zagovoriti, drugič se spet izgovarja, da bi njegovo zagovarjanje že pomagalo, ako bi bil vgrizeni ali kdo drugi gada ubil, itd. itd. — in zaslepljeno ljudstvo mu veruje in ga v drugo zopet kliče.

Dobro vem, da niso vsi ti „zagovorniki“ premišljeni sleparji iz slabega namena. Nekateri so sami osleparjeni od kacega zvitega potepuha, od katerega so si to „kunšt“ z dragim denarjem kupili in potem v resnici mislijo, da znajo zagovarjati. Ta umetnost je navadno lastnina kake rodovine, oče jo zapusti na smrtni postelji najstaršemu sinu kakor največo skrivnost.

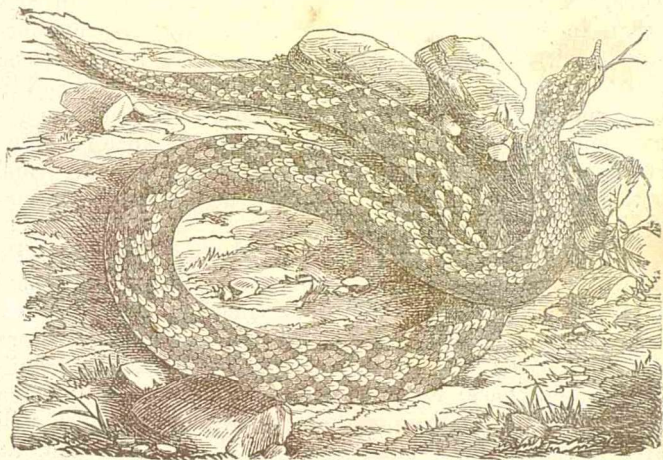
Govoril sem s tacimi zagovorniki in skušal od njih izvedeti čarodejne besede, ki jih izgovarjajo pri tacih prilikah — ali zastonj. Ne pové jih nobenemu, najmanj pa gosposkemu človeku, do katerega ima malo ali nič zaupanja. Toliko sem pa vendar izvedel od enega, da zagovarjajo na božjo zapoved in da imajo za svojega patrona sv. Martina škofa. Ko je namreč sv. Martin, takrat še ne škof, ampak pastir, na oljski gori ovce pasel, mu je gad ovna (ali kakor je on rekel: ovnika) vklal. Martin je bil žalosten, je izdihnil k Bogu in ga prosil pomoči. In Bog mu je odgovoril: Martin! Trikrat dihni, trikrat pihni, in tvoj oven bode ozdravel. Martin je res storil po zapovedi in se veselil, kajti oven je hipoma ozdravel. — Zato je trikratno dihanje in pihanje pri zagovarjanji menda še zmerom poglavitna stvar poleg čarobnih besedí.

More se pa reči, da so taki zagovorniki vedno redkejše prikazni. Nekateri umrje in nese svojo skrivnost v grob, neimajoč sina, komur bi jo zapustil. Drugi kar jih je še, pa tudi ne najdejo povsod one slepe vere pri ljudstvu kakor nekdej. Gospodje duhovniki v tej stvari lahko dosti storé.

20. Modras.

Modras je pri nas na glasu kakor strahovita strupena kača, sploh je o modrasu razširjena misel, da

vkolje za devet gadov. Tudi se pripoveduje o njem, da v skalovji žvižga kakor kos in da mu na stare dni kakor petelinu zraste rudeč greben na glavi. Na Primorskem ga ljudski govor še posebno odlikuje od drugih kač pridavši mu posebnega hlapca, to je namreč ona hitro leteča žuželka tencega in dolzega trupla, katero drugej kličejo: kačji pastir, v Primorji pa: modrasov hlapec. To čast mu privoščimo, kar se pa tiče grebena in žvižganja, moramo oporekati in tudi njegov strup nij silniši od gadovega. Sta si pač v vsem prava brata.

Pod. 22. Modras.

Modras je nekoliko večji od gada, meri navadno kak palec čez dva črevlja. Jaz imam enega, ki ima 28 palcev, še večje sem pa videl pri gosp. Hoffmann-u, nožarji v Ljubljani. Od gada se na prvi pogled loči po tem, da ima na nosu kratek mehek rožiček. Ako ga bližje pogledaš, bodeš tudi zapazil, da na glavi nima nobene pločice, temveč da je ves luskav po temenu. Sicer je pa gadu ves podoben, samo da ima glavo zadaj še bolj

široko, vrat pa tanjši. V barvi tudi pri njem nij nič stalnega, ne bosta se z lepa dobila dva popolnoma enako pisana modrasa, samo po hrbtu ima vsak temen rogljast trak.

Modras je na Slovenskem navadna kača, nahaja se povsod na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem, v Istri in menda tudi na Koroškem. Na Kranjskem ga je po dolinah, po gričih in nižih gorah skoro povsod najti. V ljubljanski okolici jih je prav dosti okoli Ihana proti Moravčam, našel sem ga tudi na Gorenjskem, v bohinjskih „Štengah“, povsod po Notranjskem, za Savo, na Dolenjskem, v Kočevji. Samo po viših planinah in sem ter tje po nekaterih krajih ga nadomestuje gad. V Primorji se nahaja povsod, razen ravne Furlanije in najviših planin v gornji soški dolini. Najbolj mu ugajajo skalnati ali peščeni kraji z nizkim grmovjem obraščeni. Prav navadna je ta kača tudi po Hrvaškem, Ogerskem (v Mehadiji sem jih en dan videl pet, ne da bi jih bil ravno iskal), po Dalmaciji in naprej po Turškem in Grškem.

Modras žré miši in tiče, za silo tudi kuščarice. Po dnevi se greje na solncu, o mraku pa še le prav oživi in je po noči najživahniši. Tudi sicer je gadu v vseh dejanjih in nehanjih jako podoben; samo toliko se more reči, da je bolj len in malomaren od gada. Že nekoli-kokrat sem našel modrasa zjutraj ali v travi, ali na kaki groblji po dolzem raztegnjenega, se nij ganil tudi ko sem prišel prav blizu njega, še le ko je videl, da mu gré za kožo, je skušal splaziti se v kako luknjo. Tudi v sužnosti nijso tako togotni in ne grizejo tako divje okoli sebe kakor gadje, in s časom, bi rekel, se celó nekam ukrotí. Z gadom in tudi z drugimi nestrupenimi kačami se dobro pogaja. Tudi se v sužnosti navadno ne brani jesti, kakor gad.

Zimo predremlje med pečinami, v kacem podmolu ali pod kako skalo in sicer v družbi. Nožar Hoffmann v Ljubljani, ki je mnogo stikal in se plazil po podzemeljskih jamah in podmolih, mi je pravil, da je enkrat blizu Goričice staknil tako gnjezdo. Bilo jih je neki

mnogo, znabiti kacijh petnajst, bili so zaspani, leno so se plazili sem ter tje in časih je kateri pojezljal.

Po tem, kar je bilo zgoraj o razširjenosti modrasa povedano, je razumljivo, da je največ ljudij pri nas popadenih od modrasa. Vse kar smo ondi govorili o gadovem strupu in o zdravljenji gadovega pika, velja tudi od modrasa. Nauk je kratek: Kdor je od gada ali modrasa vklan, naj izsesa strup in izpere rano, ali če to ne more, naj si kamenček trdo nanjo priveže, naj pije žganje, kolikor ga more in hitro pošlje po zdravniku.

Čudno se bode morebiti komu mojih bralcev zdelo, da v bukvah, kjer se vedno govori o gadih in modrasih, o strupu in o pomočkih proti njemu, nij nikjer govora o glasoviti „astramontani“, katera je dandenes po nekaterih krajih razupita kakor edini pomoček proti kačjemu strupu. — Mogoče, ali neverjetno. Jaz za svojo osebo sem glede astramontane neverni Tomaž. Sto in sto zdravil se je že pred astramontano razglašalo kakor „edini gotovi pomoček“, a kdo se dan denes briga za nja? Nikdo, pozabljena so. In ravno tako se bode godilo astramontani. Leta 1845 je zaslovela ta rastlina po Slovenskem in njena slava je šla v deveto deželo. Mnogim je bila pa tudi že prej znana, kajti škof iz otoka Krka je že leta 1818 pisal o astramontani in jo hvalil kakor neprecenljivo zdravilo proti kačjemu strupu. Živo mi je v spominu, kako nam je gimnazijalcem neki učitelj v Ljubljani kazavši nam astramontano, katero pa botaniki imenujejo: *Inula squarosa*, hvalil njeno zdravilno moč in nam pri tej priliki tudi povedal zgodovino te rastline, kako se je namreč izvedelo za ta neprecenljivi zaklad. Poslušajte! Enkrat — tako se začno vse pravljice — sta si dva modrasa tam doli v Čičariji prišla nekaj navskriž, prav do hudega sta se sprla. Zasučeta repe in hajd drug na družega. Bil je strašen boj, oba sta že ranjena, časih si malo oddahneta in zopet začneta. V teh presledkih pa hitita do astramontane, jej smučeta listje in ga žreta tako

poželjivo, kakor bi ne bila modrasa, vajena tolstih miši, temveč objestna kozla. In glej, komaj sta se modrasa napokala astramontane, sta bila že spet zdrava; strup, katerega je drug družemu z zobom zadal, je bil ob vsi moč. Modrasa, spoznavaši, da sta oba enako pametna in v zdravilstvu izvedena, odnehata od brezvspešnega boja, se sprijaznita in se bratovsko razideta vsak svojim potem. — Vse to je pa izza grma gledal človek, ter si je vse, kar je videl, dobro vtisnil v glavo, je šel in vsemu svetu razkril skrivnost, za katero sta modrasa mislila, da jo samo ona dva vesta. Od tega dne se je začela slava astramontane.

Že takrat se mi je ta povest zdela strašno neverjetna, pozneje pa, ko sem modrasa še bolje izpoznal, zdela se mi je prav smešna, in tako se bo menda godilo še kacemu drugemu. Vero v astramontano mi je vzela ta povest, namesto da bi mi jo bila dala, kar je bil njeni namen. Dobre stvari nij treba z lažmi priporočati. Tudi glede prave astramontane si njeni privrženci nijso prav na čistem, eden je zdravil z *Inulo squaroso*, drugi z *Inulo germanico*, tretji spet z *Inulo hirto*, četrti pa spet z drugo popolnoma različno rastlino, s tako imenovanim kačjim pikom (*Lilium Martagon*). Naše mnenje o teh Inulah je, da so vse tri enako nedolžne.

O jugozapadni Evropi živí še ena tretja, tudi strupena kača, namreč: **laški gad** ali **Redijev gad**, imenovan po učenjaku Rediju, ki se je veliko pečal s preiskavanjem gadovega strupa. In tudi ta gad se nahaja na Slovenskem, namreč okoli Gorice, tedaj ima mala goriška deželica vse tri evropske strupene kače, kar je gotovo znamenito za tako majhen prostor.

Redijev gad je ves podoben svojim bratoma, a vendar ga nij ravno težko razločiti od enega in drugega. Na nosu nima rožička kakor modras, a na drobno luskavi glavi nima pločic, kakor navadni gad. Od obeh se tudi razlikuje v tem, da po hrbtu nima rog-

ljastega traka, temveč temne štirioglate lise, ki so v štiri vrste postavljene, srednji dve vrsti se več ali manj stikate, zunanji dve ste pa zloženi iz manjših peg.

Tudi ta gad živi kakor ona dva, ima iste navade, isto hudobo in isti strup. Vse kar je bilo o onih dveh povedano, velja tudi zanj.

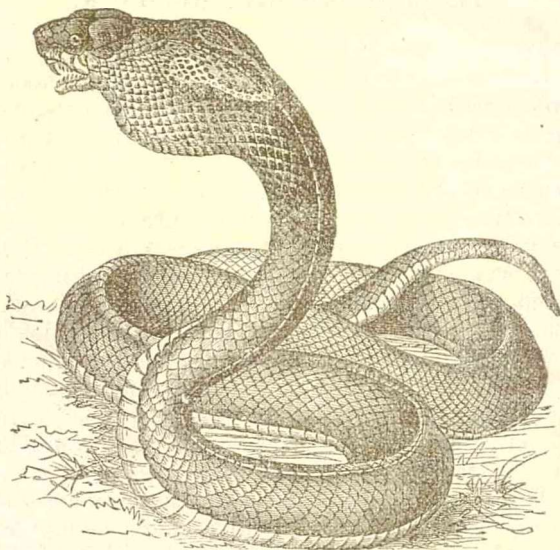
21. Ščitarka ali naočarka.

Dozdaj je znanih kacih 150 strupenih kač, po pri- liki nekaj čez četrti del vseh živali tega plemena. Na Evropo odpadejo, kakor vemo, od tega števila samo tri, druge so razširjene po ostalih delih zemlje. Čim top- lejše je podnebje kake dežele, tem več je kač in tem nevarniše so. V mnogih sicer lepih, rodovitnih, zemelj- skemu raju podobnih pokrajinah ogrení človeku živ- ljenje velika množica tega strupenega mrčesa. Posebno dosti te strahovite golazni je v vzhodni Indiji. Po vla- dinih sporočilih je leta 1868 v pokrajini Oud na kač- jem strupu umrlo 1127 ljudi, v srednjih indijskih po- krajinah ravno tistega leta pa 1874 ljudi. V zadnjih treh letih je pa v celi angleški Indiji od strupenih kač ugrizenih bilo in umerlo 25.664 ljudi, od tigrov in družih zverí je pa v istem času bilo raztrganih 12.554 ljudi. Te številke same dosti glasno govoré.

Od mnogih strupenih indijskih kač opišemo tu samo eno: glasovito n a o č a r k o ali š č i t a r k o. Nahaja se po vsej južni Aziji in po bližnjih otokih. Štiri do šest črevljev dolga kača je rumeno rjavkasta, na til- niku ima pa neki obris, ki je najbolj naočnikom po- doben, odtod ima tudi ime. Ta kača ima to posebnost, da se s prednjim delom trupla lahko vzdigne od tal in da zraven napihne vrat tako močno, da je od spre- daj videti podoben krožcu ali ščitu, na katerem čepí mala glavica. Tako napihnjena kača je od zadaj videti kakor bi nosila okrogel klobuk, zato so jo Portugizi imenovali c o b r a d i c a p e l l o, to jo: klobučarka. Vrat pa raztegne s tem, da razširi prvih osem reber. Znamenito je pri tej kači tudi to, da njena dva stru-

pena zoba v gornji čeljusti nista ota, kakor pri naših gadih, temveč na prednji strani brazdasta in strup se iz žleze po tej brazdi izlije v rano.

Klobučarka je pri Indih v veliki časti. To češčenje se opira na neko staro sporočilo. Ko je namreč Buda necega dne hodil po zemlji in na solncu zaspal, prišla je ta kača, se je napihnila in tako s ščitom obsenčila

Pod. 23. Ščitarka ali naočarka.

spečega boga. Budi je bilo to všeč, obetal je kači, da jej tega nikdar ne bode pozabil. Toda bog pozneje nij več mislil na to obljubo in kača ga je morala na njo opomniti, ker ravno takrat so jim kanje hudo presedale. Zato jej je bog dal naočnike, pred katerimi imajo kanje strah.

Ako Ind, kateremu njegova vera ne dopušča kako žival ubiti, najde strupeno kačo, je ne ubije, temveč dene jo v pleteno košaro ter jo spusti po vodi. Ako

je nekdanj Malabarec našel strupeno kačo v svoji hiši, prosil jo je prav prijazno, naj gre ven; ako sama prošnja nij nič pomagala, ponudil jej je raznih jedí, da bi jo z njimi izvabil iz hiše; ako tudi še potem nij htela hiše zapustiti, poslal je po bramine (indijske duhovnike), ki so za dobro plačo kači tako dolgo prigovarjali, da je naposled hišo zapustila. Ko je potnik Dellon bival v Kuranuru, se je dogodilo, da je naočarka vjela kneževega tajnika (pisarja). Prinesli so ga v mesto in ž njim tudi v neki posodi zaprto kačo. Knez je bil silno žalosten in je brž poklical bramine. Ti pridejo in začno kači razlagati, da je življenje tajnikovo za državo velike vrednosti. Ko se bolniku nij htelo na bolje obrniti, jeli so se kači groziti, da jo bodo s pisarjem vred na gromadi sožgali, ako bi od njenega strupa umrl. Toda kača se nij dala omečiti, in pisar je umrl. Knez je bil pobit, ali o pravem času mu je še prišlo na misel, da je pisar morebiti s kacim skrivnim grehom bogove razžalil in da ga je kača vgriznila na božjo zapoved. Torej so kačo v posodi nesli iz hiše, jo spustili, jej se globoko priklanjali in jo spodobno prosili odpuščanja.

Akoravno je naočarka jako strupena in nevarna kača, jo vendar indijski glumci, ki so na glasu zaradi svoje čudovite spretnosti in neslišane drzovitosti, vendar lové, nekako ukroté in potem kažejo za denar. Ta umetnost je že jako stara, prvo poročilo, ki opisuje to kačo, govori tudi že o kačjih glumcih in zagovornikih. Lehkoverno ljudstvo res veruje, da ima glumec neko coperniško moč nad kačami, a v resnici je glumec slepar, ki se s svojo umetnostjo opira na popolno poznavanje kače in njenih navad in na lehkovernost ljudi. Nekateri glumci iztrgajo kači poprej zobe, ki je potem — vsaj za nekaj časa — neškodljiva. Johnson pripoveduje: Neki mož je pred mnogimi gledalci pustil plesati veliko naočarko. Njegov sin, mladeneč šestnajstih let, je dražil žival, ki se je raztogotila in ga vgriznila. Umrl je črez eno uro. Oče je bil osupnjen in je trdil, da mu sin nij umrl od kačjega strupa, kajti

kača nima zob, vjela je večkrat že njega in sina, zmerom brez škodljivih nasledkov. Ko so pa kačo preiskovali, se je pokazalo, da so namesto iztrganih zobov zrasla nova, ki sta bila sicer majhna ali vendar za sina smrtonosna. Stari mož nas je zagotavljal, da kaj enacega še nikdar nij videl, bil je obupen zarad sinove smrti.

Mnogi glumci pa kačam ne izdirajo zob. Igra s tacimi živalimi se vé je pa zmerom nevarna in zahteva veliko urnost, dosti poguma in neizmerno zaupanje v svojo spretnost. Glumec pozna dobro svojo žival, vé, da ne grize, ako nij hudo razdražena. Zna jo raztogotiti, a v pravem času jo zopet pomiriti. Kedar je huda, se jej skrbno ugiblje, igra se ž njo samo takrat, ko je potolažena. Ali pri vsem tem se vendar dostikrat tudi najročniši glumec prevari in izgubi pri tej nevarni igri življenje. Tennent je videl na otoku Cejlonu posebno drznega glumca, ki si je bil s časom pridobil nenavadno spretnost, ali necega dné ga je ena vklala v prsi in še tisti dan je umrl.

Francoz Rondot opisuje tako igro z naočarko prav živo in iz njegovega opisa vzamemo sledeče.

Okoli šeste ure popoldne pride indijski glumec na ladijo. Oblečen je bil slabo, za turbanom je pa imel tri pavova peresa. V svojih vrečah nosi ovratnike, amulette in drugo enako robo, v plošnati pletenici pa eno kačo naočarko. Mož se ukéri na prednjem krovu, mi posedamo po klopeh na zadnjem krovu, matrozje se pa okrog razstavijo v kolobar.

Mož postavi pletenico na tla in odvezne pokrovec. Kača leži v svitek zvita na dnu. Nekoliko v stran počene glumec in začne na nekakovem klarinetu počasi in tožno piskati. Kača se malo privzdigne, se stegne in leze kvišku. Videti je, kakor bi se vsela na rep, ki je bil še vedno zvit. Zmerom je še v pletenici. Črez en hipec postaja nemirna, razgleduje okoli sebe, začne se gibati, napihne vrat, razjezi se, bolj puha kakor siče, pogosto jezlja in se večkrat zažene proti glumcu, kakor bi ga htela vgrizniti, in pri tem tudi nerodno

poskakuje. Glumec ne obrne oči od nje in strmi srepo va-njo. Črez deset ali dvanajst minut bi rekel, da se je kača nekoliko umirila, in se začne zibati, kakor bi jej godila malo po malem pojemajoča muzika, jezlja pa vendar še zmirom prav živahno. Vedno bolj in bolj jo prevzema neka zaspanost ali sanjavnost. Njene oči, ki so htele s početka glumca uničiti, strmé zdaj nepomično, rekel bi očarano, va-nj. V tem hipcu, ko žival kakor zatelebana vpira oči v moža, približa se jej ta počasi, zmerom piskajoč, ter se dotakne najpred z nosom, potem tudi z jezikom njene glave. To pa traje samo en trenutek, v tem hipcu se kača zopet zavé in se z besno togoto zažene proti glumcu, ki se jej komaj komaj umakne.

Ko je mož svojo igro končal, približa se eden častnikov in želi na tanko videti, kako se glumec z ustni dotakne kačine glave. Siromak začne z nova svoje enoglasno piskanje in zopet svoj srepi pogled vpira v kobra. Ali zdaj je ves trud zastonj. Kača je najhuje razdražena, glumec nima nikakoršne oblasti več nad njo. Hoče iti iz pletenice, a to bi znalo biti nevarno.

Dvomimo, da ima kobra še strupene zobe, misleč da je glumčev strah le navidezen in narejen. Zato zahtevamo, naj jej dá dve kokoši, da jih vgrizne, in mu obljubimo za to en španski piaster. Mož vzame kokoš in jo moli proti kači. Ta se vzdigne na pol, si pogleda kokoš, vgrizne in spusti. Kokoš prestrašena zbeži. Črez šest minut (gledal sem na uro) se izriga, stegne noge in pogine. Glumec jej pokaže še drugo kokoš, vgrizne jo dvakrat, črez osem minut je bila tudi druga kokoš mrtva. —

Naočarka prebiva po obraščenih suhih krajih in se hrani večidel z žabami, krastačami in kuščarji, večih živali ne napada. Pred človekom zbeži v luknjo, samo razdražena ali v stiski, ko ne more uiti, postavi se v bran in gre sovražniku naproti. Ne boji se tudi vode in se jako spretno spenja na drevesa.

Glumci lové naočarko z golimi rokami. Ko je našel luknjo z vglajenim vhodom mu je to znamenje, da

kača v njej prebiva. Začne kopati in ko dokoplje do kače, prime jo z levo roko za rep, z desno posegne malo naprej in kačo hitro potegne skozi desno roko ter jo s palcem in kazalcem vjame in stisne za tilnik. Nikoli pa glumec ne gré sam na tak nevaren lov in zmerom nosi eden iz družbe ponev z žerjavico in razbeljenim železom sebó. Ako po nesreči kača koga vgrizne, izsesa strup, istiska kri iz pičenega uda, si ga podveže in pritisne razbeljeno železo na rano. Ako nij nikakoršnega pomočka pri rokah, umrje človek v dveh, najdalje v štirih urah.

Razumeva se, da morajo v deželi, kjer se ljudje toliko pečajo s kačami in kjer je toliko strupene golazni, kakor v vzhodni Indiji, imeti mnogo pomočkov proti strupu. Posebno kačji loveci in glumci rabijo mnogotera zdravila, ali ta so večidel njihova skrivnost, katero skrbno čuvajo. Sosebno imenitna in tudi Evropejcem znana sta dva pomočka, namreč kačji kamen in kačji koren.

Kačji kamen je črn in luknjičast, ako se pritisne na rano, obvisi na njej, se napije krvi, potem pa odpade. Tudi jezika se prime in visi toliko časa, da se napije sline. Ta kamen je bil dolgo časa največa skrivnost braminov, sami oni so ga znali izdelovati in ga za drage denarje prodajali. Zdaj pa vemo, da ta glasoviti kamen nij nič družega, nego žgan jelenov rog. Verjetno je, da taka luknjičasta stvar potegne na-se vsaj nekaj ostrupljene krvi, ako se hitro položi na rano, gotovo je pa tudi, da izsesanje rane, če ne več, vsaj toliko pomaga, kakor ta kamen, na rano postavljen rog pa še več. No Indi imajo vse eno neizrečeno zaupanje v ta kamen in tudi v Indiji živeči Evropejci pritrjujejo, da časih kačji kamen tako rekoč čuda dela. T e n n e n t pripoveduje: Meseca marca leta 1854 jezdi eden mojih prijateljev z nekim uradnikom po goščavi. Na-proti jima prideta dva človeka, hipoma pa eden njih skoči s pota v gozd, pa se tekoj spet prikaže z naočarko v rokah. Držal jo je z obema rokama za glavo in za rep. Tovariša kliče na pomoč, naj mu pomaga kačo

spraviti v pokrito pletenico. Mož pa nij znal s kačo prav ravnati, popala ga je za prst, katerega par hipcev še podrži, kakor bi ne mogla zob precej izdreti. Kri je tekla in videti je bilo, da mož trpi velike bolečine. Njegov tovariš tekoj posegne v svojo pasico in vzame iz nje dva kačja kamena in položi na vsako rano enega. Kamena sta bila velika kakor bob, črna in prav gladka. Precej sta se prijela in popila vso kri, ki je sluzela iz rane. Tovariš mu je od rame navzdol drgnil in stiskal roko. Za štiri ali pet minut kamena odpadeta, in vgrizeni nij čutil več bolečine. Vlekel se je za prste, da so mu členki pokali, potem se napoti dalje, ne da bi kazal kakov strah. Ko se je to godilo, vzame drug Ind izmed družbe korenini podoben košček lesa iz potne torbe in ga previdno približa naočarkini glavi. Kača kakor v strahu stisne glavo na tla, mož jo pa prime ter jo brez kake bojazni dene v svojo pletenico in zvije v svitek.

Že od nekdej je pri Indih slovel kačji koren kakor izvrstna bramba proti strupenim kačam. Koliko je resnice na tem, še zdaj nij dognano. Bržčas je moč tega korena domišljena, samo toliko dobrega ima v sebi, da človeku dá pogum in zaupnost. Kačji koren je skoro gotovo košček neke indijske rastline (botaniki jo imenujejo *Aristolochia indica*), ki je že od starodavnosti na dobrem glasu kakor pomoček proti kačjemu strupu. Pomisleka vredno je pa vsikako, da se v novejšem času množé glasovi tudi med naseljenimi Evropejci, ki potrjujejo čudovito zdravilno moč te rastline. Angleški uradnik *Lowther* v Indiji opisuje mnogo primerov, kako je od strupenih kač vjedene ozdravil z listjem omenjene rastline. Od mnogih primerov povemo svojim bralcem samo enega. — Necega dne mi prinesó na nosilnicah mlado zastrupljeno ženo. Bila je videti popolnoma mrtva, mrzla kakor led, žila nij več bila. Rekel sem jim, da se tu ne dá nič pomagati. Bil sem res prepričan, da je mrtva in da se ne dá nič storiti, še celó bal sem se jej dati mojega zdravila, ker bi potem pri ljudéh prišlo ob dober glas. Mož nesrečne žene je bil

neizrečeno žalosten in pobit ter me je rotil in prosil, naj vsaj poskusim. Ker nij nehal moledovati, mu naposled vendar storim po volji, siloma razklenem ženi čeljusti in jej ulijem mojega zdravila, namreč tri liste kačjega korena in deset poprovih zrn strtih na eni unci vode. Velim jo potem privzdigniti, da je sedela, in čakam kaj bo, v sebi sem bil pa preverjen, da tu nij upanja. Preide deset minut, ko zapazim da ženi utriplje spodnje ustno. Brž ukažem možu in mojemu služabniku, naj jo pograbit za pod pazho in vodita okoli. Noge jej niso prav nič služile, vlekli so se za njo, čez nekaj časa se mi pa vendar dozdeva, kakor bi se nekoliko na nje opirala. Še nekoliko minut, žena globoko vzdihne, visne in spregovori: ogenj gorí v meni. Prsi in roke so bile tačas še zmerom mrzle. Dam jej popiti še en list na unci vode. Zdaj mi pové, kje je vgrizena. Velim možu, naj drgne pičeno mesto s kačjim korenem. Na to je mogla na nogah stati in sama hoditi. Ko je še dve uri hodila sem ter tje, poslovala se je zdrava od mene.

V tem primeru je res kačji koren čudo storil. Ali pri vsem tem je treba še več izkušnje, zlasti od večjih zdravnikov, predno bodemo mogli reči: imamo gotovo, nepogrešno zdravilo proti kačjemu strupu.

Vsakdo si lahko misli, da mora tudi vroča Afrika imeti dosti in hudih kač. Tukaj se ne moremo spuščati v natančniši opis afrikanskih strupenic, temveč omenili bodemo samo dve ali tri. Najbolj znana in najimenitniša je:

Egiptovska ščitarka ali **haje** imenovana. Stari Egipčani so jo častili kakor zavetnico sveta, podobe egiptovskih bogov in kraljev jo imajo v podobljeno spredaj na kroni kakor znamenje budnosti in pazljivosti. Na smrt obsojene hudodelce je ta kača spravila ob življenje in tudi lehkoživa Kleopatra se je dala od nje vgrizniti.

Haje je podobna indijski ščitarki, ravno take barve je, takisto velika — časih še malo daljša, — spenja se

kvišku kakor ona in tudi vrat napihuje, ali ne toliko, kolikor njena indijska sestra, a na vratu nima narisanih naočnikov. Prebiva ne le v Egiptu, temveč skoro po vsej Afriki, sosebnopogostoma se nahaja na jugu v kapski zemlji. Gotovo je ena najhujih kač. Pred človekom se res rada umakne, ali kakor jej pride preblizu ali se kaj obotavlja, tekoj se spne po koncu in je pripravljena ne samo na svojo brambo temveč tudi na napad. Drzovito pleslja proti človeku in se spusti tudi za bežečim. Anders on pripoveduje, da je njegov prijatelj pobiral rastline in naletel na to kačo, ki je hlastnila po njegovi roki. Nij imel časa, da bi se bil obrnil, ritensko je bežal nazaj kolikor so ga noge nosile. Kača pa za njim, in bila bi ga dohitela, ako bi bil ta lov trajal še par hipcev. V tem trenotku se pa spotakne in pade vznak. Na tleh leže je videl kačo, kako je kakor strela hitro smuknila mimo njega.

Kakor naočarko v Indiji tako tudi v Afriki glumci in sleparji love haje, jim iztrgajo strupena zoba, jih navadijo „plesati“ in potem se ž njimi skazujejo za denar. Ako glumec stakne zunaj to kačo, molí jej na dolgi palci privezano cunjó naproti. Kača popade za cunjó, glumec je hitro potegne nazaj in izdere zobe. To pa ponavlja tako dolgo, da je kača gotovo izgubila zobe in se ob enem utrudila, zdaj jej položi palico na glavo, prime jo previdno za vrat in jo pritisne s prstom na tilniku. Kakor to stori, stegne se kača in odrveni, da je trda kakor palica. Ta trdost traje tako dolgo, da se glumec lahko prepriča, ali je kača ob zobe, ali ne. Pa pri vsej previdnosti in okretnosti teh ljudij se vendar zgodi, da je kdo pičen ter mora umreti. V kapski zemlji pokladajo pičenemu na rano živo kokoš, kateri so prsi razporili in mislijo, da izvleče strup iz rane. Ako pogine prva kokoš, vzemo drugo, tretjo. Od te kače gre tudi govoricá, da iz daljave svoj strup lahko pljune na človeka, kar je pa gotovo bosa pravljica.

Najstrašnejša in najnevarniša afrikanska kača je pa gotovo :

Púhnica, ki ima podobo našega gada, ali je do pet črevljev dolga in debela kakor moška roka nad komolcem, v jezi se pa še bolj napihne, da je v resnici grozna videti. Kakor vsi gadje je tudi ona nočna kača, po dnevi leží mirno in se ne umakne nikomur, ne živali ne človeku, in ker tudi sicer z ničim človeka ne svarí, je toliko nevarniša. Iznenada puhne naprej in kar ukolje, navadno zapade smrti. Púhnica živi v južni Afriki. Pravijo, da jo Hotentotje zalezovajo, jej hipoma stopijo za tilnik, odrežejo glavo in iztiskajo iz žleze strup, s katerim zastrupijo svoje strelice (pušice).

V Kahiri, egiptovskem glavnem mestu je velika svečanost. Iz cele dežele so privreli muhamedanski romarji, tu se zbirajo in potem odrinejo proti Meki, njihovemu svetišču. Pred odhodom napravijo romarji po mestu velikansk sprevod! Spredaj jaha na krasnem konji kalif, izvoljeni vodja za romarsko pot v Meko, toda ne jaha po tléh, temveč po ljudéh, živih ljudéh. Verna množica se meče v prah pred kalifom in je srečna, ako se je dotakne kopito kalifovega konja. Največ pa povelčujejo ta praznik mnogi kačji tomljači in glumci, ki denes počenjajo strašne reči, da celó ljudi, ki so vajeni tacih prizorov, groza obhaja. Nag, samo nekaj cunj okoli ledovja, pleše in skače glumec pred sprevodom in po živem mostu, poseža časih v bisago, ki mu visi čez ramo, privleče iz nje nekoliko strupenih kač, maha ž njimi okoli sebe, ovije si jih okoli roke, vratu, pritiska se jih na prsi, pusti se od njih grizti, naposled prime eno v roko, jej odgrizne glavo in jo požré ali pa jej iztrga kos mesa iz srede trupla. Kačja kri meša se s peno, ki besnemu glumcu stopa na usta. V resnici podoba poživinjenega človeka! To pa slepar ne počenja toliko iz verskega prepričanja, kolikor iz umazane dobičkarije; od vseh stranij mu potem obilniše nego navadno leté darovi v umazano roko.

Brehm, po katerem sem posnel opis te svečano-

sti, pravi, da glumci pri tej priliki razun ščitarke (haje) rabijo posebno strupeno kačo, jefo imenovano. Se vé da slepar vsaki poprej zobe izpuli, ker vé da mu Allah in njegov prorok oba skupaj ne pomagata, ako bi ga katera vgriznila.

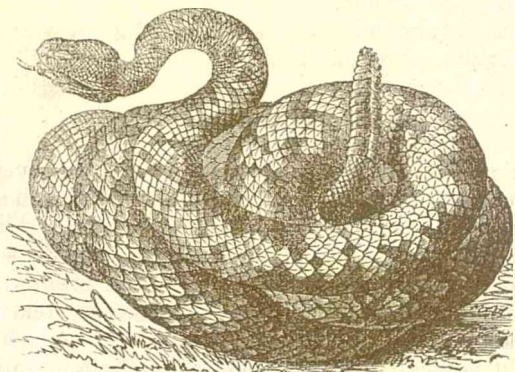
Omenjena jefa je v Egiptu in povsod po severni Afriki prav navadna kača, nahaja se povsod, dostikrat pride tudi v hišo in to ne samo po vaséh, temveč tudi po mestih. Glumci imajo lep zaslužek z zagovarjanjem in preganjanjem te kače iz hiš, ali dostikrat tudi tak pretkani potepuh sam izpusti kačo v hišo in potem gré gospodarju naznanjat, da po svoji umetnosti vé, da ima strupenico pod streho.

Jefa je jako majhna, samo poldrugi črevelj dolga, našemu gadu podobna kača.

22. Klopotača.

Od američanskih strupenic naj stoji na prvem mestu klopotača, od katere že prej imenovani Dumeril pravi, da ima najpopolnše strupeno orodje. Ali tudi te kače strahovitost se navadno pretirava. Povsem izmišljeno je, da klopotača samo s svojim srepim pogledom žival tako omami, da ne more bežati, temveč jej sama skoči v odprto žrelo. Govori se o osem čreveljev dolzih klopotačah, ali navadno se nahajajo samo po štiri do pet čreveljev dolge. Tudi o čudnem klopotcu imajo ljudje navadno napačne misli, večidel si ga umišljajo večega in glasnejšega, nego je v resnici. Klopotec je sestavljen iz trdih roženih kegljev, ki so otlji in drug v družega vtaknjeni, tako da je od vsacega keglja videti samo debeli konec v podobi roženega kolobarčka. Ti keglji niso zraščeni, temveč so ohlapno drug črez družega poveznjeni, a vendar se čvrsto držé skup, ker ima vsak kegelj dve zarezi in sleherni prednjega objema prek druge zareze. Klopotčev kolobarji so torej okretni, a vendar se ne morejo sneti. Ako kača giblje z repom, tarejo se ti roženi suhi kolobarčki drug o družega in nastane neko škrabetanje, ki je podobno svrčanju pre-

zrelega žita, kedar ga lehak vetrič ziblje, ali pa kakor bi kdo zrelo fižolovo ali grahovo stročje stresal, torej o kacem glasnem klopotanji nij govora. To škrabetaenje človek sliši na 15 do 20 korakov in ima še dosti časa ali se je ogniti, ali pa se ogledati po kaki palici ali kamenji in jo ubiti. Toda tudi klopotača ne škrabeta zmerom, temveč samo kedar jo kaj prestraši, razdraži ali ako je napadena. Kedar preganja kako žival, je zmerom tiha, kedar se plazi počasi, vleče rep za seboj, ako beži, ga pa privzdigne. — Navadno se misli, da klopoteu vsako leto en kolobar priraste, da se more torej po številu kolobarjev soditi na starost. To pa nij

Pod. 24. Klopotača.

res, kajti kolobarji se jako obribljejo in potem zadnji radi odpadejo, zato ima tudi stara klopotača časih manj kolobarjev kakor mlada. Kača s 15 kolobarci so že redke več kakor 18 jih ima pa malo katera. Klopotača je prstene barve in ima nepravilne črne pasove prek hrbta, po trebuhu je bleda in črno pikasta. Med nosnicami in očmi ima na vsaki strani globoko jamico.

Klopotača se nahaja po toplejših krajih severne Amerike, povsod kjer se še koroza (turšica) sadi. Najljubši so jej neobljudeni, suhi, peščeni in pusti kraji, z nizkim grmovjem obraščeni. Človeških stanovanj se

navadno ogiblje, časih pa za mišimi in podganami tudi prileze v hiše. Navadno stanuje v podzemeljskih luknjah, kjer tudi prespi zimo popolnoma otrpnjena, najde se pa tudi pod skalami, v duplih in zidovih.

Kakor naši gadje, je tudi klopotača ponočna žival. Po dnevi rada prileze iz svoje luknje na solnce, se zvije na stezi, cesti, na plošnatem kamenu ali na kaki čistini in uživa blagodejne žarke. Zdaj je mrtva za vse, kar se okoli nje godi, dostikrat se ne zgane, ako človek ali kaka večja žival gré tikoma mimo nje. Človek ima dosti časa se ozreti po kakovi palici ali po kamenji in jo pobiti. Nikdar jej ne pride na misel spustiti se za človekom. Ako jo draži, se zvije v svitek, vzdigne glavo, škrabeta z repom, jezno puha, grize togotno in daje neki posebno zopern smrad od sebe. Vsa druga je pa klopotača, ako pritiska za kako živalijo. Takrat dere hitro kakor strela, pleza tudi na drevo in preplava široko vodo. Glasoviti *Audubon*, ki je enkrat videl klopotačo na lovu za sivo veverico, pripoveduje: Da bi opazoval neznanega mi ptiča, vležem se na tla, kmalu pa me zmoti neko ostro šumenje blizu mene. Ozrem se in vidim sivo veverico, ki je puhnila iz goščave in v velicih skokih kar naravnost bežala pred klopotačo, ki je bila še kacih 20 črevljev za njo. Kača je tako hitro drsela po tleh, da je bila vedno bliže veverici, ki je pa zdaj pribežala do necega drevesa in hipoma splezala do vrha. Klopotača je plezala za njo, sicer ne tako hitro kakor veverica ali vendar toliko urno, da ta nij obrnila očesa od svojega neprijatelja. Ko je bila kača že blizu veverice, skoči ta na drugo vejo, kača se spusti za-njo, podržavši se z repom za vejo. Veverica neznansko hitro skače od veje do veje, skriva se v luknje, pa tekoj pride spet ven, dobro vedoč, da tu kači ne uide, naposled se spusti s prederznim skokom na zemljo. Ali precej za tem pade tudi klopotača na zemljo in dere za bežočo veverico, zmerom manjši je bil prostor med njima in predno je veverica dospela do družega drevesa, popala jo je že kača za tilnik in se tako hitro okoli nje ovila, da sem jo

sicer čul kričati ali videti je nijsem mogel. Klopatača je bila v svoj plen tako zamaknjena, da me še zapazila nij, ko sem si jo prišel malo bliže ogledat. Črez nekoliko minut se odvijje, pogladi z glavo ene krati po veverici in ko se tako prepriča, da je mrtva, požré najpred rep, za tem s težavo pogoltne zadnje noge in bedra in potem jej prednji konec hitro spolzi v razmaknjeno žrelo. —

Akoravno si o priliki tudi po dnevi ulovi kacega zajčka, podgano, miš, veverico ali pa tudi kako žabo, se menda vendar njeno pravo življenje začne z mrakom, kar tudi potrjuje sledeči dogodek, ki ga je videl popotnik Geyer in tako popisal: Necega večera pridem na podnožje visoke gore, pod katero teče šumeči Spoken. Namenil sem se tukaj prenočiti na travniku, opasanem z grmovjem. Napotim se k vodi pit, najdem neko rastlino in ko iščem družih, opazim veliko klopotačo in jo na mestu ubijem. Pozneje pri večerji čujem neki šum, mula, ki je bila blizu mene privezana, postajala je jako nemirna, ali pri večerji se nisem dal motiti, še le ko odvečerjam, vzamem posodo in grem po vode. Šumelo je še zmerom in sicer prav blizu mene, zdelo se mi je, kakor bi kdo kake preklje ali palice po pesku za se bó vlačil. Ko pridem do peščenega proda, ugledam brez števila klopotač, ki so se motale in gomažele po pesku. Mesec je jasno sijal, videl sem prav razločno, kako so lazile druga prek druge, posebno so se gnjele in škrabljale okoli gladkih skal, ki so sem ter tam ležale po produ, zadevaje se klopotci ob nje. Šum je bil še večí, ker so tudi njih luskava trupla sršela po pesku, gnjusen in neznosen je bil pa smrad. Prestrašen grem k ognju nazaj ter se zavijem v svojo volneno odejo, kajti bal sem se, da bi znale kače priti k mojemu ognju ter me utegnile v spanji motiti ali še celó napasti. Šum je trajal do blizu desete ure, zatem je ponehal in naposled popolnoma prestal. Zdaj sem se ulegel spat. Drugo jutro začnem preiskavati peščeni prod, ali bil je prazen in mrtev kakor prešnji popoldan. Samo ubita klopotača je še ležala tu. Vsekal sem si

tudi kol in jel ž njim prevračati velike plošnate skale, misleč da so se kače pod nje poskrile — ali vse je bilo zastonj, niti ene nisem videl.

Spomladi se tudi klopotače, ko so se olevile ter dobile novo pisano kožo, pariyo in se pri tem poslu njih dvajset, trideset in še več skup splete v ostuden klopčič, glave iz tega živega klopčiča gledajo na vse strani, hudo pihajo in škrabljuje škrabljuje. V tem je tedaj klopotača podobna našemu gadu, ki se tudi tako zaplete. Meseca avgusta znese samica jajca, iz katerih tekoj prilezejo mladiči, ki precej vedó rabiti strahovito orožje. Mati se nič ne zmeni za mladiče in izmišljena bosa pravljica je, da mladi v nevarnosti starki v usta zbežé.

Klopotača razen človeka ravno nima mnogo sovražnikov, kajti vse živali se je ogibljuje, konji in goveda bežé pred njo, psi od daleč na njo lajajo. Tudi nij res, da bi jo prasci meni nič tebi nič hrustali. Njen največi protivnik je vendar le človek, ki jo povsod neusmiljeno pokončuje. Predno novi naselniki začno krčiti grmovje in obdelavati zemljo, gredó skupno v lov na kače. katerih časih po štiri sto na en dan pobijejo. Še več klopotač zatró hude in zgodne zime, povodnji, sosebno pa veliki požari.

Nekateri indijanski rodovi klopotačo časté zaradi njene zvijače. Naš rojak B a r a g a, ki je mnogo let med Indijani živel kot misijonar, pravi o tem: Indijani časté kačo klopotačo, jo nagovarjajo rekoč jej: stari oče. Popotnik, ki je bil pri Indijanih v poldanskih (južnih) krajih Mičiganske dežele, nam piše: Ko sem enkrat z nekim Indijanom v gozd šel, sem na enkrat klopотно kačo na poti zagledal. Hotel sem jo precej ubiti, pa Indijan mi nij pustil in je rekel, da je klopотna kača stari oče vseh Indijanov in da jih nesreče varuje, ker jih s svojim ropotanjem opominja, okoli sebe gledati in se varovati. Ko bi eno teh kač ubili, rekel je Indijan, bi druge to kmalu izvedele, bi se na nas vzdignile in bi nas pomorile. Jaz sem mu na to rekel, da Evropejci vse klopотne kače pobijejo, kolikor jih najdejo. Indijan se je začudil in je vprašal, če kdaj

klopotna kača katerega Evropejca piči. Rekel sem, da ga piči, kedar ga more. To nij čudno, je odgovoril Indijan, ker ste jim vojsko napovedali, so torej vaši sovražniki. Ne delate pa tega tukaj v naši deželi. Mi smo s kačami prijatelji, zato jih pri miru pustimo, one pa tudi nam nič hudega ne storé. —

Ravno ta prazna vera je tudi pri Indijanih polnočnih (severnih) krajev. Neki Evropejec, ki je z Indijani zraven grmovja po poti šel, zagledal je klopotno kačo in jo je hotel ustreliti. Ali Indijani so ga lepo prosili, da naj tega ne stori, in da jih ne bi razžalil, je kačo pri miru pustil. Indijani so se zdaj okoli kače ustopili (vendar ne prav blizu) in so jo nagovarjali ter jej „stari oče“ rekli. Tudi so pipe prižgali in so dim proti kači puhali. To so delali skoraj pol ure, tako dolgo, da se je kača te časti naveličala in je v grmovje zlezla. Indijani so spoštljivo za njo šli ter so jo prosili, da bi jih še dalje varovala in za njihove žene in otroke, ki so jih doma pustili, skrbela. Eden jo je tudi prosil, da naj ne zameri, če jej je ptujec nečast storil, kateri bi jo bil celó umoril, ako bi Indijani ne bili za njo prosili.

Klopotača je jako strupena kača, ali tudi njen strup nij zmerom smrtonosen. Najnevarniša je kača neki precej s pomladi, ko prileze iz zimskega ležišča in pa meseca avgusta v največi vročini. Indijani imajo veliko pomočkov, posebno korene raznih rastlin, za katere mislijo, da gotovo pomagajo. Geyer je videl indijanskega dečka, ki je bil po leti od klopotače vgrizen. Bil je strašen videti, meso mu je gnjilo in padalo od njega, da so se videle kosti. Rane so tako strahovito smrdele, da skoro nihče od smrada nij mogel blizu. Indijani so vse mogoče skušali ozdraviti ga, ali pokazalo se je, da so vsa njihova zdravila nezanesljiva. Ubogi deček je umrl še le za šest tednov. — Najgotoviši pomoček je neki smodnik, potrosen tekoj po ugrizu na rano, potem malo zmočen in zažgan. Bolečine so res hude, ali lovci ga priporočajo po svojih skušnjah kakor najbolje sredstvo.

Da je žganje in vino tudi proti klopotačinemu strupu nepogrešen pomoček, potrjujejo skušnje vedno bolj in bolj. — Pijan mož je šel iz hiše, je pal — znabiti na klopotačo — in je bil večkrat popaden. Našli so ga nezavednega ležati na tleh ter ga kakor mrtvega odnesli domov. Za nekaj časa se je pa zopet zavedel in se je čutil zdravega.

Vjete klopotače so s konca strašno divje in togotne. S časom se pa umirijo in celó nekoliko človeku privadijo. Neki Neale je imel mnogo klopotač in si jih je popolnoma udomačil — in to neki s samo muziko. Skazoval je svojo umetnost očitno pred ljudmi. Najpred je kačam govoril neke besede, jih je gladil in potem delal ž njimi, kakor bi bile mrtve vrvi. Kače lazijo po njem, se mu ovijajo okoli rok in vratú, on jih poljubuje, jim odpira gobec in kaže strupene zobe. Isti mož tudi trdi, da ima gotov pomoček zoper kačji strup in ne dela iz tega nikakoršne skrivnosti. Neale uči: Izperi si najpred usta z vročim oljem, izsesaj strup iz rane in potem pij vodo, na kateri si kuhal kačji koren (Serpentaria), pij tako dolgo, da bodeš začel bljevati. Potem se ti nij ničesar bati.

Še strasnejše kače ima vroča južna Amerika. Tu omenimo samo dve ali tri najbolj razkričane, in med temi najpred:

Grozno klopotačo ali **kaskovelo**, ki je podobna klopotači iz severne Amerike, samo da ima drugačno glavo. Po rjavkastem hrbtu ima vrsto kupastih črnih, belo obrobljenih lis. Grozna klopotača prebiva skoro po vsej južni Ameriki po pustih in suhih krajih. Lena je kakor njena sestra v severni Ameriki. Po dnevi leži zvita mirno na enem in istem mestu in popade samo to, kar jej blizu pride. Zobe ima pa tako močne, da tudi najtrdnjše škornje prebode. Od te kače pičen človek redko preboli bolečine, navadno umrje, zlasti žen-

ske in slabotni moški. In če tudi ostane pri življenji, vse svoje žive dni ne more biti vesel, zmerom boleha in dostikrat umrje še le čez več let na nasledkih kačjega pika. Rana se mu navadno vsako leto odpira in pri vsaki premenbi vremena čuti v pičenem udu strašne bolečine.

Črnci (zamorci) v južni Ameriki se vendar pečajo s to kačo, jo nekako ukroté, a ne da bi jej izdrli strupene zobe. — Škrabljica (klopotec) grozne klopotache se drágo prodaje, ker jo rabijo za vsakoršna vražna zdravila.

Najstrupenejša in najnevarniša kača je tako imenovana:

Mutasta klopotacha, ki je res vsa podobna klopotacam, samo da nima škrabljice (ropotca) konec repa, temveč samo nekaj špičastih lusk in neki trn na koncu repa. Ta strahovita strupenica, do osem črevljev dolga, je lepo pisana in v sredi debela kakor moško stegno, vsaj tako trdijo Indijani. Prebiva po goratih gozdih, po hladnih, senčnatih hostah v Gvijani in Braziliji. Evropski naselniki jo imenujejo grmovnik, Braziljanci pa s u r u k u k u. K sreči se pa ta strahovita kača nikjer ne nahaja pogostoma in kakor je bilo rečeno večidel po gozdnih samotah, kamor ljudje redko zahajajo. Kakor mnoge druge strupenice je tudi grmovnik po noči bolj živahen, zato tudi Braziljanci po noči v gozdu ne marajo nétiti ognja, ker se bojé, da bi svetloba znala privabiti grmovnika. Po dnevi leži len v hladu. Ako se mu človek bliža, ne beži pred njim, temveč se zmota v zavoje, vzdigne glavo in čaka, da jej pride dosti blizu. Takrat se kakor strela hitro požene in vrže proti človeku in ker je jako dolg, popade človeka navadno za roko ali za prsi. Grmovnikov strup hitro deluje, proti njemu nij pomoči, vgrizeni umrje v nekoliko urah. Vgrizenemu teče kri iz ust, nosa in ušes.

Scho mburgk pripoveduje sledeči dogodek: Ko sem bil prvokrat v Bartika-Grove, našel sem ondi Indijana, kateremu je pred nekaj tedni potuhnjen grmovnik popal sina za levo lice. Oče najde sina brez zavesti ležečega in mu tekoj izsesa rano. A že za četrť ure čuti mož strašanske bolečine, glava mu zateče, da je bila grozna videti, in vsa druga znamenja kažejo, da je mož zastrupljen. Pozneje se je pokazalo, da je mož imel otel zob, in brščas je pri sesanji prišlo nekaj strupa vanj. Sin je umrl, a oče je ves bolan lazil okoli. Videl sem ga, ko sem bil zadnjič ondi. —

Neki Indijan, ki je služil za lovca, gre necega jutra v gozd na lov. Za nekoliko časa se oglasi pes in začne strašno zavijati — znamenje, da je kača blizu. Indijan se je bal za svojega dobrega psa in hiti s puško v roci proti njemu. Ali kača se vrže nanj, še predno jo je on ugledal, in ga popade za golo roko nad komolcem. Indijan precej ne čuti nobene bolečine, gré za kačo, jo ubije, jej razporje trebuh in si namaže rano s kačjim žolčem. Potem pobere svoj plen in hiti proti domu. Toda že na pol pota ga obhaja omotica in mraz ga spreletava, otrpnejo mu vsi udje in ves onemogel se zruši na tla. Ko pes svojega gospoda kakor mrtvega vidi na tleh ležati, teče kar more hitro domov in tu tako cvili in kriči, da se je ljudem precej dozdevalo, neka nesreča se je morala lovcu prigoditi. Gospodar vzame enega svojih ljudi in gré za psom, ki zdaj veselja nij vedel kaj početi. Črez pol ure najdeta Indijana vsega trdega na tleh, a zavedel se je popolnoma. Ko jima pové nesrečo, ga spravita hitro domov. Poskušajo to in ono, pa vse zastonj, strup je že prešel v kri, moral je umreti.

Indijani in črncci odsekajo grmovniku glavo in ga potem jedó. —

Med severno in južno Ameriko leži v atlantskem morji mnogo večih in manjših otokov, tako imenovane velike in male Antile. V otočji malih Antil ležita tudi

otoka Martinik in sv. Lucija, dva krasna kosa rodovitne in blagoslovljene zemlje, človek bi imel na njih zemeljski raj, ko bi mu vživanje božjih darov ne grenila jako strupena kača, razupita:

Suličarka, ki je strah in trepet prebivalcem omenjenih dveh otokov. Ta strupena golazen gomazi po celem otoku, počenši od morja do vrhuncev najviših gora, nahaja se povsod v travi, v grmovji, po gozdih, v skalovji, po drevji, v vodi, na polji in dostikrat celo po hišah. Človek ne more počivati v senci pod drevjem, ne more iti v lov, da ga ne bi zmerom preganjal strah pred to grozno kačo. Kamor se gane iz hiše, čuje strašne reči pripovedovati o tej kači, potem nij čudo, če mu se tudi po noči vpleta v nemirne sanje. Kako pogostoma se suličarka nahaja na teh dveh otocih, razvidi se že iz tega, da so v okolici trdnjavnice Burbon od leta 1822 do 1825 pobili 1026 starih in mladih, a na zemljišči imanja Pecoul so jih v enem letu ugonobili 600, v prihodnjem letu pa 300. Povsod jo preganjajo in zatirajo na vse kriplje, a vendar se ne more reči, da bi vse to kaj izdalo, kajti vsaka suličarka samica znese na leto 50 do 70 jajec, a iz vsacega se izmota 8 do 10 palcev dolga strupenica.

Suličarka je šest do osem črevljev dolga in debela kakor moška roka. Po hrbtu je usnjasta sem ter tam temno šarasta, od očesa ob strani se jej vleče mrka proga. Ponočnica je, po dnevi leži mirno v svitek zvita z glavo v sredi. Kakor jo kdo vznemirja, vrže se proti njemu po priliki tako daleč, kakor je ona dolga, pa se precej spet zvije. Čudno pri njej je to, da se na vodi ravno tako lahko in hitro zmota v svitek kakor na suhem. Gredoča privzdigne glavo in drsi tako gladko, tiho in hitro po tleh, kakor bi plavala. Hrani se večidel s podganami in mladimi ptiči, preži pa tudi okoli hiš na kuretino.

Od suličarke vgrizen človek umrje za nekoliko ur, časih pa še le za nekaj dni; ako ostane pri življenji, boleha leta in leta, za vse žive dni ostane hrom in pohabljen. Ruffz je poizvedel pri duhovnih in županah,

da v vsaki srenji ali občini vsako leto eden do trije ljudje umró od suličarkinega strupa. Toda v nekaterih letih je vgriz bolj nevaren, tako so enega leta skoro vsi vgrizeni umrli, ena sama občina je v manj kakor sedmih mesecih izgubila 18 ljudij. Sosebno sužnji črnici pogostoma zapadejo strašni smrti, zlasti pri obdelavanji in pobiranji cukrovega trsa. Delavci delajo v dolgi vrsti, moški in ženske, nadzornikov glas zdaj pa zdaj opominja, naj se varujejo kače. Ako kdo katero ugleda zavriščijo žene, cela vrsta pobegne nazaj, naposled se vendar obrabri najpogumniši med njimi, stopi naprej in ubije strupeno grdobo.

V Braziliji se nahaja suličarki podobna, štiri do šest črevljev dolga, jako nevarna strupenica, z imenom: **Zararaka**, najnavadniša v Braziliji. V vsem v postavi in lastnostih je prava sorodnica suličarke, zato je ne bomo dalje opisovali, raji podamo sledeči dogodek in ž njim končamo opis ameriškanskih strupenic. Schomburgk piše: Na potu smo prišli do potoka, kacic deset črevljev širocega. V sredi potoka je ležala skala, moji predniki Indijani so drug za drugim poskakali na njo in z nje na drugi kraj. Jaz sem bil šestnajsti v vrsti, za meno je bila Kata, mlada Indijanka, ki je spremljevala svojega moža. Zarad svoje veselosti, prijaznega in šegavega vedenja je bila ljubljena vseh. Jaz skočim na kamen sredi vode in se hočem ravno pognati na drug kraj, kar Kata zavrisne, da me je v srce zbolelo. Ob enem skoči Indijan, ki je šel za Kato, s krikom „strupena kača“ v enem skoku prek vode. Jaz se ozrem in vidim Kato blede kakor smrt stati zraven mene na kamenu, s prstom je kazala nazaj na breg govoreč: strupena kača. Na moje vprašanje, je li jo je kača vklala, začne britko jokati, zdajci tudi zapazim na desni nogi blizu kolena nekaj krvavih kapljic. Tu je bilo treba hitre pomoči. Na vso nesrečo je bil moj brat zadnji, Indijan pa, ki je nosil zdravila, med prvimi v vrsti. Ker družega nij bilo pri roci, od-

pnem svojo preramnico, ž njo podvežem nogo in velim Indijanom rano izsesati. Videči, da se tu nekaj godí, pritekó hitro zanamci in med njimi tudi Katin mož. Pogled na ljubljeno ženo ga močno potrese, a vendar pred nami tega ne kaže. Bled kakor zid se vrže poleg nje na tla in sesa kri iz rane. Med tem je prišel tudi moj brat in Indijan z zdravili. Izrežemo rano, Indijani so stali okoli, in gledali, rekel bi brez sočutja ter so se vrstili sesajoč kri iz rane. Grozno je bilo gledati te na videz malomarne obraze s krvavimi ustni.

Da si ravno smo jej tekoj dali amonijaka piti in tudi rano ž njim močili, je bil vendar naš trud zastoj. Komaj so pretekle tri minute, že so se pokazala gotova znamenja ostrupljenja: po vsem životu jo je treslo, obraz je bil mrtvašk, mrzel pot jo je polil. Krč jo je grabil, iz želodca se jej je vzdignilo, precej potem je jela kri bljevati, tudi oči so jej krvavo zatekle, in iz nosa in ušes se je kri cedila, žila je 120 do 130 krat bila v eni minuti. Za osem minut je nij bilo več poznati. Nesli so nezavedno nazaj v vas, katero je tako živa in vesela zapustila. Še enkrat jo pogledamo, da jo vidimo zadnji krat — to je vsak med nami pre-dobro vedel.

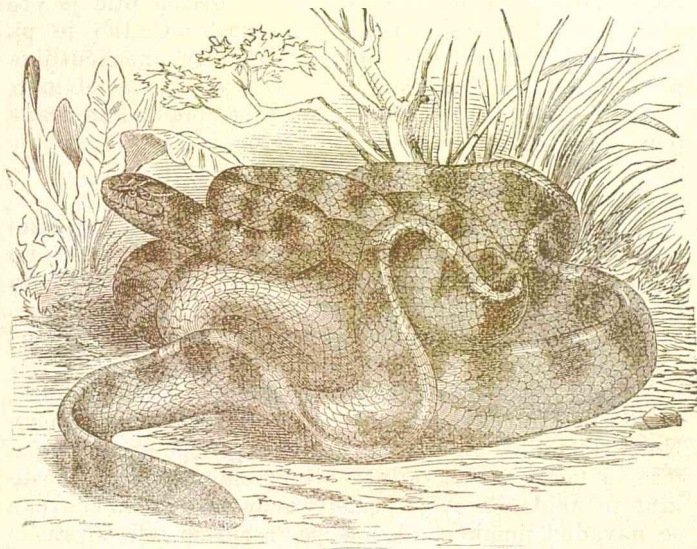
Indijani so v tem času našli kačo in jo ubili. Ležala je še zmerom na istem mestu, spet zvita in pripravljena na skok. Bržčas sem se je jaz doteknil, ko sem se zaletel črez vodo, mogoče pa tudi, da jo je Kata sama razdražila. Štirinajst Indijanov je šlo mimo nje, a ne da bi bil kdo na njo stopil ali jo zapazil.

23. Veslarica.

Tudi morje ima svoje kače, in kolikor se do zdaj vé, so vse strupene. Nahajajo se pa samo v indijskem morji, po onih brezštevilnih prelivih in morskih ožinah okoli južnoazijanskih in avstralskih otokov. Navadno se drže blizu obrežja in mornarjem je taka kača znamenje, da so blizu suhe zemlje. Viharji jih časih pač zanesó na široko morje, ali kakor se valovi poležejo,

plavajo kače zopet nazaj proti kopni zemlji. Leta 1837 se je okoli Novega Seelanda pokazala hipoma neizrečena množica morskih kač, ljudje so se jih jako ustrašili, k sreči so pa kmalu spet izginile.

Morskih kač je več vrst, vse so si pa precej podobne. Drobna glavica, nič debelejša od vrata, valjasto truplo, ki je pa proti repu zmerom bolj stisnjeno, rep je pa popolnoma plošnat, veslu podoben. V gornji čeljusti ima na vsaki strani en brazdat strupen zob. Dolge

Pod. 25. Veslarica.

so navadno dva do tri črevlje, nekatere pa tudi naraščejo do pet črevljev, tako na pr. gladka veslarica, ki jo vidiš tu zraven v podobi. Nahaja se sosebno pogosto okoli otoka Cejlona. Rumenkasta je in črno pasasta.

Te kače so prave vodne živali, na suho same nikdar ne gredo, in če jih kaj siloma kje zanese, kmalu

poginejo. Tudi v sladki vodi se ne počutijo dobro. Vjete — če tudi v morski vodi držane — v kratkem času pocrkajo. Plavajo izvrstno in morejo se tudi dolgo časa pod vodo muditi. V vsem svojem vedenji in tudi po zunanosti so bolj ogorom (jeguljam), nego drugim kačam podobne. Ako je morje mirno, leže vrh vode in spé, takrat jih mimo njih brodeč čoln ne moti, pač pa marsikatero spečo pohrusta morski som ali pa jo pograbi morski orel. Ribči se teh kač zelo bojé, ker vedó, da so jako strupene. Od veslarice vgrizen ptič je poginil v štirih, drugi v desetih minutah. Čudno je pa to, da celó želva, ki je sicer tako rekoč neobčutljiva proti strupu, pogine prav hitro, ako je vklana od morske kače. Ravno tako tudi ribe, ki so poglavitna hrana tem kačam.

Noben del zemlje pa nima toliko strupene golazni kakor Avstralija, tamkaj namreč na 23 nestrupenih pride 60 strupenih in med temi je 15 morskih. Na otoku Tasmanija živé tri kače, a vse tri so strupene.

Med najstrupenejšimi je: črni poskok in pa smrtna kača.

Črni poskok je velika, 5 do 8 črevljev dolga, svetlo črna strupenica in je ena najnavadnih kač v Novi Holandiji. Nahaja se povsod, pritepe se tudi v šatore in kočé, človek nikjer nij varen pred njo, dostikrat jo najde na svoji postelji zvito pod ruho. Človeku se navadno umakne, ako jo pa razdraži ali v stisko spravi, se postavi proti njemu in skoči kakor strela za celo svojo dolgost naprej, odtod je tudi dobila ime poskok. Pri vsem tem pa, da je poskok tako navadna kača, se vendar ne zgodi pregostoma, da bi človeka vgriznila, to pa menda sosebnó zato, ker črnici neznanško previdno in oprezno hodijo in njihove sokolove oči že z daleč vse zapazijo. Vgrizenemu izsesajo strup iz rane, jo izžgó in potem ga silijo, da more sem ter tje tekati.

Druga, smrtna kača imenovana, je kratka, samo

dva do tri črevlje dolga, ali jako debela kača zamokle barve in črno pasasta in jako ostudnega obraza. Grdoba je najstrupenejša avstralska kača. — Pes je staknil enkrat dve taki kači skupaj, njegov gospodar eni odseka glavo, druga pa uide. Črez kacih 10 minut priteče drugi pes ondukaj mimo in dobi vgriz od odsekane glave. Pes je jel strašno tuliti in se zvijati, in je na mestu crknil.

Morebiti eden ali drugi mojih bralcev pričakuje in želi kaj natančnega zvedeti o velikanski morski kači, ki že kake dve sto let zdaj pa zdaj straši po časnikih. Mnogo se je o tej stvari že pisalo, še več pregovarjalo, a vendar stvar še dan denes nij do zadnjega dognana. Nemogoče ravno nij, da ne bi v morji živela kaka velika žival kačje podobe, če tudi je to iz mnogih vzrokov prav malo verjetno. Toliko je vsaj gotovo, da se dozdej še nobenemu nij posrečilo to pošastno grdobo ujeti. Pred kacimi desetimi leti je pač počil glas, da so valovi pri Bermudskih otocih v Ameriki eno vrgli na pesek in da imamo kmalu pričakovati natančnega opisa — ali pozneje je spet vse potihnilo. Bržčas je tudi ta vest bila ena onih debelih laži, za katere so posebno v Ameriki rodovitna tla. Videvali so jo dozdej največ v severnem atlantskem morji na ameriškem, pa tudi na evropskem obrežji, sosebnno na Norveškem. Mornarji, se vé da, roté se z dušo in telesom, da res ta pošast prebiva v morji, ali znano je pa tudi, da mornarjem nij posebno mnogo verjeti, kajti so navadno polni vraž in babjeverja in obdarjeni s preživo domišljijo, ki jim dá dostikrat več videti, nego je res. Mogoče je, da je eden ali drugi videl več zaporedoma plavajočih pliskavic (delfinov), ali velicega morskega soma, ali glavača, ali pa še celo progo odtrgane morske haluge (neke velikanske rastline), in je potem iz tega naredil s pomočjo prežive domišljije velikansko pošastno kačo. Ali z druge strani se pa tudi ne dá ta-

jiti, da so nekatera poročila tako jasna in odločna, da skoro nij misliti na kako zmoto ali sleparijo.

Vsi, ki so morsko kačo videli, pravijo, da je 100 do 150 — nekateri tudi 600 — črevljev dolga in primerno debela žival kačje podobe, da je sive ali rjave kože, dolge in ozke, z grivo obraščene glave in rudečih oči.

Prvi to kačo omenja škof *Pantoppidan* v svojem opisu Norveške dežele in za njim *Nikola Gramius* (1656). Pozneje se je večkrat prikazala tu in tam. Najbolj jo opiše kapitan *Jožef Woodward*, ki je 12. maja 1818 razglasil sledeče, od dveh prič pred sodnijo potrjeno poročilo:

Jaz podpisani *Jožef Woodward*, kapitan na ladiji *Adamant*, sem zadnjo nedeljo ob dveh popoldne kacij 10 morskih milj od brega na potu iz *Penobscot-a* v *Hingham* videl nekaj na vodi, ki je bilo videti kakor velik čoln. Misleč, da' je kos razbite ladije, vozil sem proti njemu. Ko sem bil še nekoliko sežnjev od njega, zavzamem se jaz in moji ljudje videč pred sebo strašansko kačo. Ko pridem še bliže, se zvije in potem precej razvije in umakne nekoliko nazaj, pa kacij 60 črevljev od ladije se zopet ustavi. Nabijem top z eno debelo in z mnogimi drobnimi krogli in strelim na grdobo. Jaz in moji ljudje smo dobro čuli, kako so zaropotale kroglje po njenem životu, pa so se odbile nazaj, kakor od kake stene. Kača stresa z glavo in repom in gre z odprtih žrelom proti nam. Dam zopet nabiti top in ga pomerim kači na grlo, ali v tem pride že tako blizu, da pred njo vsi strahu pobegnemo. Bila je pri ladiji in ko bi je ne bil obrnil, prišla bi bila gotovo na krov. Zdaj se potopi, pa tekoj pride z glavo izpod ladije, rep je imela pa še na drugi strani, kakor bi bila htela nas vzdigniti in prevrniti, vendar se ladija nij stresla. Ostala je 5 ur pri nas, kmalu pred nami, kmalu za nami. Ko nas je prvi strah minul, mogli smo jo na tanko opazovati. Cenil sem jo na 130 črevljev dolgesti, glava meri 12 do 14 črevljev, okoli

vrata 6 črevljev. Črnikasta je in grozna videti. Giblje se jako lahko in neznano hitro. —

Pozneje so jo mornarji še večkrat videvali ali vsaj zdelo se jim je, da jo vidijo. Vsi opisi se več ali manj vjemajo z Woodwardovim.

24. Žabe.

Žaba ima v svoji vnanjosti nekaj smešnega, kajti nekoliko spominja na človeka, če tudi samo na pokvečenega človeka. Vem, da je že vsakdo videl trebušastega možica debele, plešaste, med pleči stisnene glave, široko raztegnjenih ust, izbuljenih oči in zabuhlega lica, s kratka: človeka, ki ga je spominjal na žabo. Z druge strani pa tudi žaba, zlasti ako jo postaviš na noge in jo zravnáš po koncu, ali pa če jo gledaš, kedar plava po vodi, kaže človeško podobo.

Žabe so tršate, čokaste postave, širocega, skoro četverooglatega trupla, katerega se drži široka, plošnata glava brez vratú. Prednje noge so kratke in njih stopala s štirimi kratkimi prstki not obrnjena, zadnje noge so pa jako dolge, imajo močna stegna in čvrste meče, dolga stopala in pet dolzih več ali manj s plavno pečico zvezanih prstov. Oblečene so v tenko, gladko, golo, nekoliko mokro kožo, katero večkrat slečejo, toda ta svlak je jako tenak in nežen, človek ga tudi nikoli ne najde zunaj, kakor na pr. kačji lev, kajti žaba svojo obnošeno in zguljeno suknjico tekoj požré. V širocih ustih leži debel mesnat jezik, ki ima pa to čudno lastnost, da nij kakor pri družih živalih zadaj prirasen, temveč spre-daj. Ž njim si žaba loví muhe, metulje in druge žuželke. Kakor opazi kacega žužka, požene se za njim in prevrže jezik, na katerem živalica obvisi kakor na limanici. Gornja čeljust in nebo je nasajeno s predrob-nimi, zakrivljenimi zobki, spodnja čeljust je pa prazna in gladka. Žaba ima debele, živé, časih prav lepe, zlatom obrobljene oči.

Vse žabe se glasé. Njihov glas je poln, krepak.

Toda samo samci so zmožni glasiti se, samice so obsojene na molčanje, k večemu morejo grgrati. Samci imajo za godbo posebne priprave, namreč velike mehurje na grlu, katere napihnejo in s tem glasom dadó večo moč in veljavo.

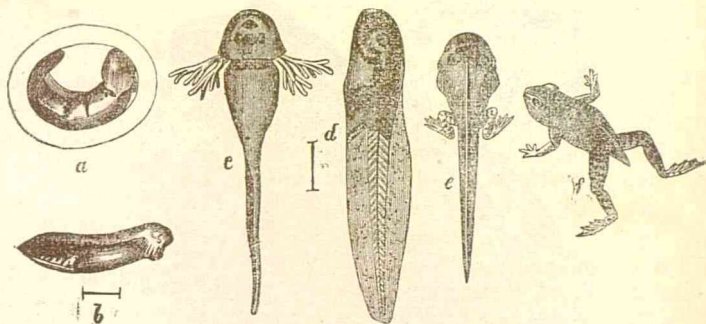
S pomladi imajo žabe veselo življenje. Vso dolgo zimo so kakor mrtve ležale v blatu pod ledom, na pomladnem solncu se pa raztaja ledena skorja, žabice se druga za drugo prebudé iz zimskega spanja, se izkobjacajo iz blata in splavajo na vrh. Nekaj časa bedasto gledajo z izbuljenimi očmi okoli sebe po mladem zelenji, kmalu se pa zavedó, zlezejo, na suho in uživajo dolgo pogrešano slast solnčnih žarkov. Kmalu začno tudi poskušati in vaditi svoja grla in potem združeno pojó in godejo neutrudno v tiho pomladno noč, da človeka ušesa bolé.

Zdaj se žabe pariyo. Vse, tudi one, ki navadno ne živé na mokrem, sčakujejo se zdaj po mlakah in samice polagajo v vodo zdrizaste kepe, a v vsaki kepi je kacic 1000 jajec. Čudne so pa premembe, ki se godé na mladi živali, predno postane iz nje prava žabica.

Žabja jajca so grahove debelosti, v vsacem se vidi črno zrno. Šesti dan se začnó jajca odpirati. Ono črno zrno, ki je poprej ležalo sredi jajca, oživí, zleze iz zluznate lupine in plava okoli po vodi. Ta živalca nij svoji materi prav nič podobna, prej bi sodil, da je kakova ribica, je brez nog in široke glavice se drži precej dolg repek. To živalco, katere časih po stoječih vodah vse polno gomazí, imenujemo paglavc, podobna je črnemu podkovnemu žrebljú. Ako si paglavca malo bliže ogledamo, vidimo, da mu ob stranéh na vratu visi majhna résica, ustica ima pa kakor majhen rožen kljunček. Resice na vratu ima paglavc za dihanje, ker zdaj še nima pluč; ako bi ga vzel iz vode, bi kmalu poginil. Prvi čas se živalca živi s svojimi plenicami, žré namreč ono zdrizasto lupinico, v kateri je prišla na svet, in ko je ta pojedena, loti se mehkih vodnih rastlin.

Tako živi paglavc kake tri tedne. Zdajci se mu začno rese na vratu krčiti in pred repom mu izpod

kože pririjejo zadnje noge, za nekaj časa dobi tudi prednje dve, če tudi so še pod kožo skrite. Tak ostane precej dolgo, skoro do konca družega meseca, ko se godi zadnja poglavita premenba. Paglavcu počí koža na glavi in popolna žabica s štirimi nogami se začne motati iz starega meha. Rožen kljunček z ust je odpal, usta so se široko odprla, rese na vratu so se popolnoma skrčile ter so izginile, pozna se samo še ozka poč, ki se pa tudi zaraste in od sih mal začne s plučí dihati. Tudi rep se vidno krčí in suši ter se naposled popolnoma izgubi — žabica je gotova. Od zdaj naprej premeni tudi hrano, za vodne rastline ne mara več, zdaj steguje jezik za žužki in enacim mrčesom. Večidel tudi zapusté vodo — razen povodne žabe, — razgubé se po polji in po hostah, ali pa splezajo na drevje.

Pod. 26. Mlada žaba v raznih ménah.

Zraven stoječa poboba nam pojasnjuje te čudne premenbe ki se godé na mladi žabi. Pri *a* se vidi povečano jajce, v katerem leži zvita mlada živalca. Podobica *b* nam kaže to isto živalco, izlezlo iz jajca. V podobi *c* se vidi paglavec brez nog, z resami na vratu, in sicer od zgoraj, v podobi *d* pa od strani. V podobi *e* je paglavec že dobil zadnje noge in rese so se izgubile. Naposled kaže podoba pri *f* popolno žabico, kateri se je rep skrčil že na prav kratek rogljiček.

Mlada žabica raste prav počasi, še le v petem letu doraste do možitve, raste pa še tudi potem do desetega leta in živi do 15. ali 16. leta. Toda le malo katera učaka ta Metuzalemova leta, preje ali pozneje jo pograbi in požré ta ali oni sovražnik, katerih vse polno preži na njo. Tisoče in tisoče jih pa pogine v rokah učenjakov, ki ž njimi delajo vsakovrstne, časih jako grozovitne poskušnje. Žabe imajo za znanost velike zasluge — one so znanstvene mučenice. Sreča je za nje, da so prav malo — skoro bi mogli reči prav nič občutljive.

Naše najnavadnije žabe so:

1. **Povodna žaba**, ki oživlja vse naše stoječe in počasi tekoče vode. Najljubši so jej mirni tomuni,

Pod. 27. Povodna žaba.

okroženi z grmovjem in dračjem, preraščeni s trstovjem in bičjem, kakor tudi ribnjaki, po katerih lokvanj razprostira široko listje. Dorasla je čez tri palce dolga, skoki merijo pa štiri palce. Po vrhu je zelena

in sem ter tje črno lisasta, vzdolž hrbta ima tri rumene proge, po trebuhu je pa belkata. Žive oči so zlato obrobljene.

Pri lepem solnčnem vremenu pridejo žabe vrh vode, se primejo za kako bilko, zlezejo na širok list, ali se skobacajo na kamen ali parobek, ki gleda iz vode in se dadó od solnca pregrevati. Rade gredó tudi na suho in sedé na bregu v travi kakor psički na zadnjih nogah, oprti na prednje in gledajo z neko neumno ošabnostjo okoli sebe. Ali kakor se jim, bodi si človek ali kaka žival, približa, ali ako le kaj zašumi blizu njih, poskačejo hitro v seženj dolgih skokih v vodo nazaj, odrinejo hitro od kraja, pogledajo iz vode, pa se tekoj spet potaknejo med bičje ali pa se zarijejo v blato. Kmalu pa spet na drugem kraji polukajo skrivaj iz vode, in če se jim zdí vse varno, kobacajo zopet kvišku, da bi se okoristile na solncu.

Povodna žaba je jako požrešna, vse kar leta, lazi ali plava okoli nje in kar si upa obladati in pogoltniti, jo zanima, po vsem hlasta, vse bi rada zmašila v široki golt. Razen žužkov, črvov in polžev žre mlade svojega rodú, tudi mlade ribe niso varne pred njo, pravijo da celo mlade račice, ki brezskrbno plavajo po vodi, žaba pograbi za noge in če tudi jih ne more požreti, jih vsaj potegne pod vodo in uduši.

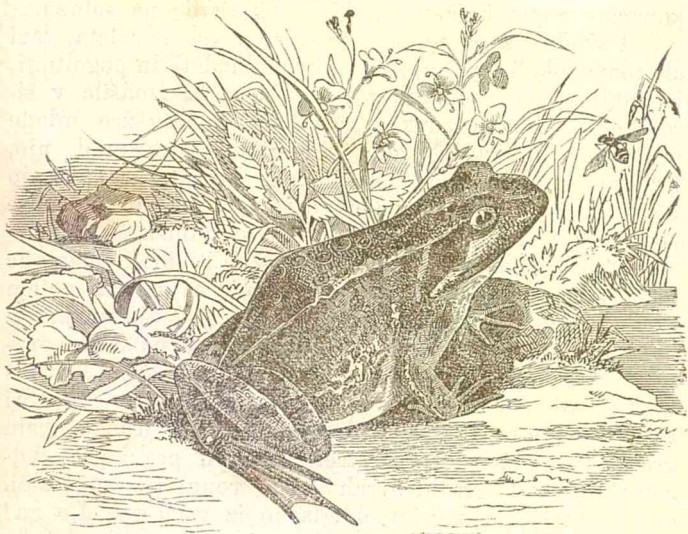
Proti večeru se začno žabe zbirati in ko nastane hlad, poskušajo samci svoje glasove in kmalu potem zadoni znana godba, ki s kratkimi presledki traja tje do polnoči. Najpred se oglasi eden iz družbe in vpraša iz debelega grla: Kaj bi jele, kaj, kaj? En čas je vse tiho, kar se oglasi drug iz zбора in odgovori za vse svoje tovariše: Grah bi jele, grah bi jele, grah, grah! Temu pritrđi tudi tretji glas in pravi prav odločno in trdo: grrah, grrah! En trenutek vse molčí, ali v tem hipcu zagrmí enoglasno iz vseh grl: Le ga! le ga! le ga! le ga! in ta: le ga! se ponavlja s tako jezičnostjo in trdovratnostjo, ki je vsega občudovanja vredna. Naposled ves zbor utihne, ali le za malo časa. Prvi pevec zopet ponavlja vprašanje in dobi znani

odgovor, kateremu spet ves zbor neutrudno pritrjuje, in tako gré to naprej brez konca in kraja, da nij čuda, ako ta godba naposled preseda človeku. Turkom je žaba sveta žival, ker poje hvalo Allah-tu.

Razen brezštevlnih družih neprijateljev tudi človek pritiska za njo, ker so njena bedra jako okusna in lahka jed. Lové jih ali z roko, ali v mrežo, ali pa tudi na trnek (odico), na katerega se natakne rudeča krpica. Posebno izdaten je lov po noči z lučjo. Ujetim žabam se skoki v križu odrežejo, prednji del se vrže proč, a žabarji navadno mislijo, da takim žabam k prednjemu koncu z nova narastejo zadnje noge, kar pa se vé da nij res.

Ravno tako velika je :

2. **Rosnica**, ki je po hrbtu rjava, tu in tam črno

'Pod. 28. Rosnica.

lisasta in prek skokov temno pasasta, na sencih ima črno široko progó.

Rosnica se nahaja povsod po tratih, senožetih, njivah in hostah, v vodo gre samo jeseni, ko se vleže v blato na zimsko spanje in pa s pomladi, ko odloži kepo zdrizastih jajec v vodo, in sicer je pri tem poslu prva med žabami.

Mlade rosnice pa tekoj zapusté vodo, kakor hitro so iz paglavcev postale skočne žabice in se v nekaterih letih v neizrečeni množini prikažejo po njivah in travnikih. Ljudje potém mislijo, da so pale izpod neba.

Rosnica nima tako krepkega in polnega glasú kakor njena zelena sestra, glasí se samo s pomladi z zamolklím glasom. Razen mnogih sovražnikov, ki od vseh stranij prežé na ves žabji rod, zalezujejo rosnico še kače, zlasti belouške. Tudi ljudje jo lové in jedó mesnata bedra.

Náša najlepša in najljubezniviša žabica je:

3. Rega ali božja žabica, ki se je jedina človeku tako prikupila, da jo sebi za veselje in zabavo

Pod. 29. Rega ali božja žabica.

drži v stekleni posodi in za njo loví muhe. Od vseh družih sorodnic se loči v tem, da se jej vsak prstek konča v plošnato blazinico, in s pomočjo teh blazinic se more žival oprijemati in skakati po prav gladkih stvaréh, n. pr. po listji in celó po steklu, ravno tako kakor gekon.

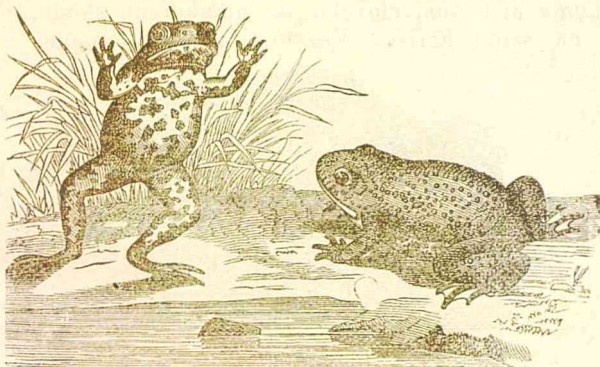
Rega je majhna, v truplu komaj dva palca dolga, po hrbtu jasno zelena, po trebuhu belkasta žabica, ki pa po leti porjaví in pozneje celó posiví. Od očesa do zadnjih nog jej sega po boku rjava proga, ki deli zeleno gornjo in belo spodnjo plat. Pri regetanji se sameu napihne na grlu velik mehur, za tako majhnega godca nespodobno veliko orodje.

Božja žabica preživi vse poletje v višavi, na grmovji ali na drevji, od koder se pogosto oglašá z glasnim : rega, rega, rega. Najrajši se oglašá pod večer, posebno rada pred dežjem in v sparini pred kako nevihto. Zato velja navadno za dobrega vremenskega proroka, pravijo da s svojim regljanjem dež oznanuje, vendar jej zmerom nij verjeti. Da si ravno nij redka, jo človek malokedaj vidi, ker je na drevji nij lahko opaziti. Človek stoji večkrat zraven nje, pa je vendar ne vidi, ker se potuhne in umolkne. Samo v sili, ako jo hoče človek prijeti, reši se z drznim skokom. Po listji skakljajoč loví muhe, metuljčke, keberčke in enake živalce. Jeseni zapusti listnate krošnje, poišče vodo in se za zimo zakoplje v blato.

To žabico ljudje pogosto držé v širocem steklu, kamor vlijó malo vode in postavijo majhno lestvico in kako zeleno bilko. V taki majhni ječi rega po več let živi, ako ima le dosti muh in črvičev. S časom se popolnoma privadi človeka, jemlje muhe iz njegove roke, gré tudi iz svoje ječe, skače po stenah in pohištvu, in se vrne zopet v svojo hišo.

4. Pri nas je skoro nij mlake, nij kalú nij cestnega grabna, iz katerega se ne bi razlegal žalosten glas umazano sivega **urha** ali **pubča**, majhne žabe

bradavičastega hrbta in pomarančasto lisastega trebuha. Razen bradavičaste kože se tudi od družih žab loči v tem, da nima glasnih mehurjev in da je okrogel jezik ves na spodnjo čeljust prirasten. Široko razkoračenih

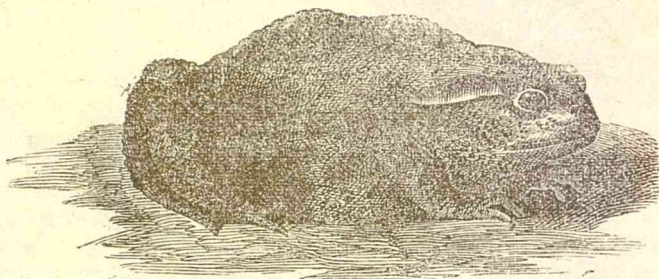
Pod. 30. Urh ali pubeč.

nog navadno visi na vodi in v eno mér ponavlja svoj enoglasni in otožni: u - u - u, kakor ga pa kaj prestraši, se zgane in skrije v blato. Zunaj vode, od katere pa nikdar ne gre daleč, se potuhne v nevarnosti; ako pa to ne izdá, zvije se položivši glavo in zadnje noge na hrbet in pokaže pisani trebuh. Razdražen pušča iz zadnjice neko peno. Glasi se posebno zvečer in po noči.

25. Krastača.

Hladen večer po sparnem poletnem dnevi nas izvabi na vrt pod zeleno drevje. Ptice v vejah tiho cvrčé, striček v zidu škriplje svojo enoglasno pesmico, v travi se tu in tam zablišči kresnica, in izpod klade, ležeče ondi v kotu, je prilezla debela krastača in skače zdaj ravno proti nam. — Kaj pa ti iščeš tukaj, ti nepridiprav, ki te nikdo ne more videti brez studa. Ali se ne bojiš, da bi te na mestu pobili do mrtvega in pomandrali, da bi jutri hrošči in mravlje glodale tvoje

kosti. Res si grda in negnjusna žival, vse te sovraži in zaničuje, kdor le utegne, te kamenuje. Na tebi nij nič lepega, edino tvoje z zlatom obrobljene oči bi utegnile komu dopasti, ako bi jih le hotel pogledati. Ali kaj ti basnijo tvoje lepe oči in tvoja trditev, da si popolnoma nedolžna, človeku na nikakoršno škodo, temveč na samo korist. Vse to ti nič ne pomaga, obso-

Pod. 31. Krastača.

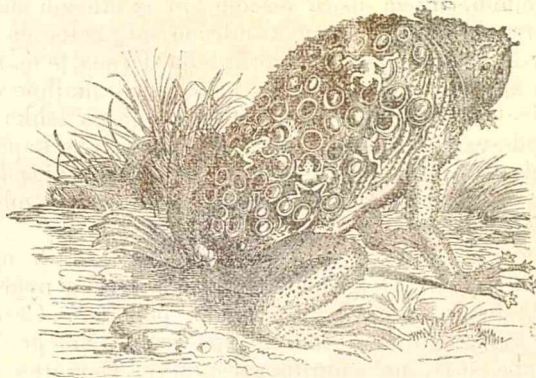
jena si, ali po pravici ali po krivici, za to nikdo ne vpraša. — Ali nas se nimaš bati, mi smo vajeni poprej se na svoje oči prepričati in potem soditi. Mi smo te opazovali na tvojih nočnih potih in smo videli, da si pohrustala mnogo škodljivega mrčesa, črvov in še posebno onih požrešnih slinastih polžev. Zato upamo, da bo svet tudi pri nas preje ali pozneje tvojo vrednost spoznal, kakor so jo spoznali angleški vrtnarji, ki te ne samo ne preganjajo, temveč te celó kupujejo in v svoje vrte spuščajo.

Krastača je neukretna, cmokasta, kakor pest velika, sivo rjava žival žabje podobe. Od žabe se pa razloči, da nima gladke kože, ampak da je polna bradavic, večih in manjših, zlasti ima za ušesi dve veliki. Zadnje noge so krajše nego pri žabah, zato tudi krastača ne škače tako daleč kakor žaba. Tudi plava slabo, in sploh gré v vodo samo s pomladi, ko se pari in svoja jajca v dolzih motozih razpeljava med vodnimi rastlinami. Takrat tudi grgra z zamolklim glasom. Sicer je po

dnevi zmerom skrita po zakotjih, v luknjah, pod kamenjem in v starem zidovji, po noči se pa prikaže iz svojega skrivišča. Ako jo človek draži, napihne se in pušča iz bradavic oster sok, ki pa nij strupen, kakor mnogi mislijo, k večemu od njega koža zarudi. Pes jo prime v gobec, ali jo precej spusti, stresa glavo in pena mu stopa na gobec. Zarad tega ostudnega soka jo tudi druge živali puščajo na miru, njen največi neprijatelj je vsikakor nespameten človek.

Od krastače se večkrat pripoveduje, da živi tudi brez zraka in brez jedi v kacem kamenu zaprta ali v kacem zidu zazidana po sto let in še več. Res je, da more krastača ob pičlem živeži dolgo časa živeti in da tudi v kaki tesnji luknji, ako le ima zraka in ako jej po kaki razpoki mokrota in ž njo malo živeža prihaja, leta in leta živa ostane, ali ravno tako res je pa tudi, da v popolnoma zaprtem prostoru brez zraka in brez hrane tudi krastača mora kmalu poginiti. Zunaj pa živi razmerno prav dolgo. Nekdo je imel krastačo, ki je pri njem v sužnosti živela 36 let.

Po temnih gozdih vroče Amerike živi jako velika, osem palcev dolga in štiri palce široka, sosebno ostu-

Pod. 32. Pipa.

dna krastača, znana pod imenom: **Pipa**, ki je zanimiva posebno zaradi tega, ker samica nosi svoje mlade na hrbtu tako dolgo, da so popolnoma godni. Ko namreč samica iznese jajca, pride samec in jih namaže njej na hrbet. Hrbtna koža se izbuhne, za vsako jajce se naredi jamica ali celica, v kateri mladi paglavec živi skoro tri mesece, ter se v popolno krastačo spremeni in potem svojo mater zapusti. Pridjana podoba kaže tako staro pipo z mladimi na hrbtu. Nekateri celice so še zaprte, druge so že prazne, iz nekaterih pa ravnokar kobacajo mlade pipe

26. Močerad.

Nevedni in babjeverni ljudje pripisujejo našemu močeradu čudne lastnosti in nenavadne moči. Pravijo, da je jako strupen, ako pade v vodnjak, ostrupi vodo, ako zleze na drevo, zastrupi sadje, in kdor pije to vodo ali je od tacega drevesa sad, mora umreti. Od njega gré tudi govornica, da je mrzel kakor led in da ima to posebno lastnost, da v ogenj vržen plamen pogasi. Po teh neumnih pravljicah je prišel močerad na glas kakor neka pošastna žival, celó marsikteri omikan človek ogiblje se ga z necim strahom.

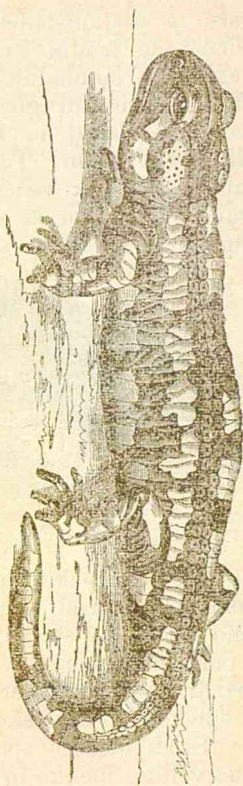
Od vseh teh čenč je resnično to: Močerad spušča iz dveh velicih, tik za ušesi ležečih, in iz mnogih manjših vzdolž trupla ležečih žlez neki mlečen sok, katerega v sili na črevelj daleč brizga na neprijatelja. Ta sok je manjšim živalim škodljiv, ako ga dobé v usta ali kri, majhne tičke, kuščarice ali žabe celó umori. Človek ga pa lahko brez vse škode vzame v roke, ako tudi spusti kako kapljo na kožo, nima to nobenih nasledkov, le tenka kožica (sluznica) v ustih in v očéh se vsled tega ostrega mlečica vname in zarudi.

Močerad je prav za prav žaba na kratkih nogah z dolgim repom. Dolgi okrogli rep in kratke noge delajo, da je po postavi kuščaricam podoben. Čern je in ima velike rumene maroge po sebi. Na prednjih nogah ima štiri, na zadnjih pet prstov. Dorasten meri eno ped v dolgost.

Močerad prebiva samo po senčnatih in mokrotnih krajih, po ozkih jarkih in zarastenih dolinah. Po dnevu se skriva pod listje, mah, korenine in kamenje, samo ob deževnem vremenu lazi okoli in pobira žužke, črve in polže, kar mu ravno pride pred gobec. Da bi si kaj vlovil, za to je prepočasen in preveč neukreten. Pri suhem vremenu se po dnevi ne pokaže, še le po noči prikoraca iz svojega skrivišča, kjer tudi prežedi vso zimo. S pomladi gré v vodo in samica skoti 30 do 40 živih mladih. Mladiči imajo štiri nožice, plošnat rep in za dihanje rese na vratu. Še le proti jeseni se mu rese skrčijo, potem sleče staro kožo in gré iz vode.

Za sol je močerad jako občutljiv, ako ga potreseš s soljo, tekoj pogine.

Pod. 33. Močerad.

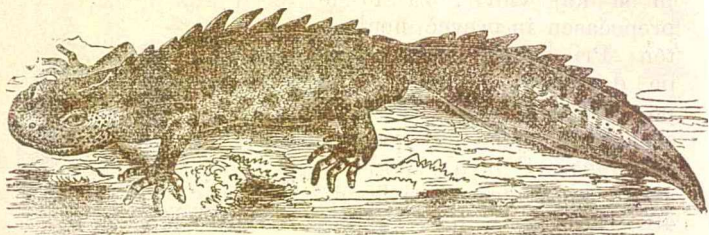

Po vseh planinskih gozdih se pri nas pogostoma nahaja: **Črni močerad**, ki je precej manjši in ves črn. Tudi on se pokaže samo ob deževnem vremenu.

27. Povodni pupek.

Konec vrta, kjer se začnó njive in senožeti, leži med vrbovimi in topolovimi grmi jerin prerasten z vodnim dračjem. Ta jerin je majhen svet za-se, v njem živi velika množica žival, ki se med sobó preganjajo in

boré za svoj obstanek. Samo po zimi ta boj poneha, borilci se trudni zarijejo v mehko grez in otrpnejo, dokler jih pomladno solnce ne izvabi zopet na površje. Med mnogimi drugimi plava tudi prav urno in okretno na dolgo zleknjena, močeradú podobna žival, vesljaje s plošnatim repom. To je povodni pupek, ki nikoli ne zapusti vode, k večemu zleze za kratek čas v rosno travo, ali kakor se mu začne koža sušiti, povrne se zopet v svoje domovanje.

Pod. 34. Povodni pupek.

Vodni pupek je malo ped dolg, po temno zelenkastem hrbtu črno pegast, po trebuhu pomarančast in črno lisast, po stranéh pa drobno belo pikčast. Sosebno v pomladi so barve prav žive in samec dobi ta čas tudi kožnat nazobčan greben po hrbtu, v znamenje, da se je oblekel v svatovsko obleko.

Sredi meseca aprila znese samica kakor konopljina zrna velika, mehka in zdrizasta jajca, katera posamezna prileplja na listje vodnih rastlin. Črez 14 dni smukne iz jajčka nežna živalica, kateri se skoz tenko kožico vidi ves drob. Nima še oči, niti nog, na vratu jej visé resice za dihanje in repek se pridno zvija in pomika živalco naprej. Črez par dni dobi oči, usta se odpró in pridno požirajo zdriz od žabjih jajec, ribje ikre in vsakovrstni vodni mrčes. Vsled obilne hrane hitro raste, dobi najpred prednje in za nekoliko dni zadnje noge. Čim večá prihaja žival, tem manje so rese in tem bolj se razvijajo pluča, naposled rese izginejo in pupek diha s pluči, zato mora zdaj pa zdaj priti vrh vode in prav

debelo zraka požreti. Večkrat na leto sleče staro obnošeno kožo kakor umazano srajco, spodaj ima pa že novo. Teh obnošenih srajc pa vendar ne vidimo navadno plavati na vodi, ker vsak pupek svoje umazano perilo požré.

Pupek je jako neobčutljiv za rane in poškodovanja na svojem truplu. Ako ga kak sovražnik zgrabi za noge ali za rep in ga tako dolgo mikasti, da mu nogo ali rep odtrga, umakne se ranjeni pupek v senco pod širok list ali pod kamen ter si dalje ne beli glave zarad izgube. Tje v en dan živi naprej, pridno žré in za nekoliko tednov mu izraste nova noga, nov rep, še celó oko mu se ponoví. Izkušnje so pokazale, da mu se noga v teku enega leta lahko petkrat ali šestkrat obnoví.

V Japanu živi velikansk, štiri črevelje dolg pupek.

28. Človeška ribica.

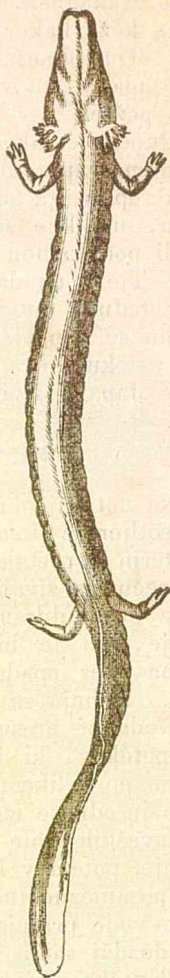
Na notranjem in dolnjem Kranjskem, kjer je zemlja preotljena z premnogimi jamami, špilami in podmoli, po katerih se pretakajo, zbirajo in zastajajo mnoge vode, živi prečudna živalica imenovana človeška ribica. Ta živalca je zbudila med učenjaki velik šum in veliko zadržanje, ko je bila pred več kakor sto leti v prvo najdena, ter spada med tako zvane čudeže Kranjske ležele. Nahaja se na večih krajih v podmolih, v katerih voda ne presuši, pa tudi po strugah in tomunih acih potokov, ki iz podzemeljskih podmolov izvirajo, posebno po velikem deževji, ko narastoča voda živalco pobere in odnese iz njenega temnega domovanja. Največ človeških ribic se je polovilo v Černi jami blizu Postonje, potem v Konpoljah, v Strugu, v Viru, našle so se posamezne tudi po družih krajih, kjer take podemske vode prihajajo na dan. Zunaj Kranjske se je našla dozdej samo v Sinji v Dalmaciji.

Človeška ribica je 1 črevelj dolga in za prst debela. Dolgo zlekajeno truplo počiva na štirih jako slabih tankih nožicah, ki so prav daleč narazen razmaknjene; prednje imajo po tri, zadnje samo po dva prstka. Glava

je plošnata, gornja debela ustnica pokriva spodnjo, obe čeljusti so polne finih ostrih zobkov, nosnice na topem gobčku so videti kakor dve razpoki. Oči so mičkene, krnjave, skrite pod kožo. Precej kratek rep je veslast. Žival ima pljuča, razen tega pa na vsaki strani tik glave tri lepe rudeče kitičaste rese. Barve je blede poltne, na svetlobi pa potemni in dobi zamolke lise.

Človeška ribica v vodi plava hitro, iz vode ne gré, k večemu zleze na mokri pesek in si s slabimi nožicami neukretno pomaga naprej. Jé črve in vodne žužke, pa tudi lahko dolgo strada. Ujeta in v temi držana živi leta in leta, ako se jej le voda večkrat premení. V sužnosti se pa ne plodi, tudi se ne vé, ali leže jajca ali kotí žive mlade. Sploh o ploditvi človeške ribice vemo danes ravno toliko, kolikor pred 100 leti — namreč nič gotovega.

Ljudje jo lové in kakor redkost prodajajo. Sosebno Postonjčani jih mnogo spečajo ptujcem, ki vsako leto na binkoštni ponedeljek od vseh strani prihajajo, občudovat glasovito postonjsko jamo.

Pod. 35.

Človeška ribica ali močarilec.

